

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav románských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Tereza Johánková

**GESTA V SOUČASNÉ ŠPANĚLŠTINĚ A JEJICH ROLE V JAZYKOVÉ
KOMUNIKACI**

**GESTURES IN CONTEMPORARY SPANISH AND THEIR FUNCTION IN
LINGUISTIC COMMUNICATION**

Vedoucí práce: PhDr. Petr Čermák, Ph.D.

Rok odevzdání: 2008

Studijní obor: Španělská filologie

Autor práce: Tereza Johánková

Vedoucí práce: PhDr. Petr Čermák, Ph.D.

Rok odevzdání: 2008

„Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.“

V Praze dne 22. dubna 2008

Tereza Johánková

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi svou trpělivostí, radami a doporučeními při psaní mé diplomové práce pomohli.

OBSAH

1. ÚVOD.....	1
2. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	4
2.1. Jazyk a komunikace.....	4
2.2. Neverbální komunikace.....	5
2.3. Parajazykové prostředky ve španělštině.....	6
2.4. Gesta v současné španělštině a jejich komunikační role.....	6
2.5. Kombinace kinezických (gestikulačních), parajazykových a jazykových prostředků ve španělštině a jejich vzájemné vlivy.....	7
3. JAZYK A KOMUNIKACE.....	10
3.1. Co je to jazyk?.....	10
3.1.1. Co už není jazyk?.....	10
3.1.2. Rozdělení a druhy jazyka.....	11
3.1.3. Přirozený jazyk a jeho vnitřní členění.....	11
3.1.4. Funkce jazyka.....	12
3.1.5. Konstitutivní rysy jazyka jako komunikativního systému.....	12
3.2. Jazyková komunikace.....	13
3.2.1. Produkce a percepce jazyka v komunikaci. Komunikativní situace.....	14
3.2.2. Komunikativní funkce.....	15
3.2.3. Produkce a percepce.....	16
3.2.4. Co a jak si sdělujeme?.....	18
3.2.5. Druhy komunikace.....	18
3.2.5.1. Nepřímá komunikace.....	19
3.2.5.2. Přímá komunikace.....	19
3.2.5.3. Verbální (řečová) komunikace.....	19
3.2.5.4. Neverbální komunikace.....	19
3.2.5.5. Další druhy komunikace.....	21
3.2.6. Sémiotika a její vztah ke komunikaci a jazyku.....	21
4. NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE.....	24
4.1. Trochu z historie.....	24
4.2. Přehled funkcí, jimž neverbální sdělování slouží.....	25
4.3. Co sdělujeme neverbální komunikací.....	25
4.4. Podstata neverbální komunikace.....	26
4.5. Druhy neverbální komunikace.....	27
4.5.1. Proxemika.....	27
4.5.2. Kinezika.....	28
4.5.2.1. Mimika.....	29
4.5.2.2. Pohledy očí.....	30
4.5.2.3. Haptika.....	31
4.5.2.4. Posturologie.....	32
4.5.2.5. Gestikulace a gestika.....	33
4.5.3. Parajazyk.....	34
4.5.4. Komunikace prostřednictvím předmětů a vzhledu.....	34
4.6. Kulturní vázanost a transkulturní platnost neverbálních projevů.....	35
5. PARAJAZYKOVÉ PROSTŘEDKY VE ŠPANĚLŠTINĚ.....	37
5.1. Co je to parajazyk?.....	37
5.2. Rozdělení španělských parajazykových prostředků.....	37
5.2.1. Primární vlastnosti: osobní rysy hlasu.....	38

5.2.2. Kvalifikátory-typy hlasu.....	38
5.2.3. Diferenciátory-fyziologické a emoční reakce	39
5.2.4. Alternanty-slovní zásoba přesahující možnosti našeho slovníku.....	41
5.2.4.1. Slovní a vizuální zobrazení.....	42
5.2.4.2. Chyby v řeči.....	43
5.2.4.3. Odmlky.....	43
5.2.4.4. Paralingvistické a kinezické kvalifikátory.....	44
5.2.4.5. Funkční členění.....	45
6. GESTA V SOUČASNÉ ŠPANĚLŠTINĚ A JEJICH KOMUNIKAČNÍ ROLE.....	48
6.1. Kinezický systém.....	48
6.1.1. Kinezika versus jazyk.....	49
6.2. Gesta-charakteristika a historie.....	51
6.2.1. Vnímání gest a dalších pohybů.....	53
6.2.2. Komunikační funkce gest a kinezických prostředků vůbec.....	54
6.2.3. Gesta, způsob jejich provedení a postoje (držení těla).....	55
6.2.3.1. Gesta.....	55
6.2.3.2. Způsob provedení gest.....	56
6.2.3.3. Postoje (držení těla).....	56
6.2.3.4. Volnost a vázanost gest.....	57
6.2.3.5. Fáze realizace gest.....	58
6.2.4. Rozdělení gest obecně.....	59
6.2.5. Rozdělení gest z hlediska autorů zabývajících se komunikací prostřednictvím gest ve španělštině.....	60
6.2.6. Španělská emblematická gesta.....	76
7. KOMBINACE KINEZICKÝCH (GESTIKULAČNÍCH), PARAJAZYKOVÝCH A JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ VE ŠPANĚLŠTINĚ A JEJICH VZÁJEMNÉ VLIVY.....	81
7.1. Jazyk, parajazyk, kinezika a jejich vzájemný vztah.....	81
7.1.2. Paralingvistické a kinezické komunikační prvky.....	81
7.2. Komunikační funkce paralingvistických a kinezických prostředků.....	83
7.3. Realizace jazyka, parajazyka a kineziky.....	85
7.4. Faktory ovlivňující základní strukturu komunikace a komunikaci obecně.....	88
7.5. Snížené možnosti komunikace.....	88
8. ZÁVĚR.....	90
9. RESUMÉ.....	92
9.1. Gestos en el español actual y sus funciones en la comunicación lingüística... ..	92
9.2. Gesta v současné španělštině a jejich role v jazykové komunikaci.....	95
9.3. Gestures in Contemporary Spanish and Their Function in Linguistic Communication.....	96
10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	98
10.1. Primární literatura.....	98
10.2. Elektronické publikace.....	99
10.3. Užitá beletrie.....	100
11. SEZNAM PŘÍLOH.....	102
12. PŘÍLOHY	103
12.1. Příloha 1-Jazyk a komunikace.....	103
12.2. Příloha 2-Neverbální komunikace.....	105
12.3. Příloha 3-Gesta a jejich role.....	107
12.4. Příloha 4-Rozdělení španělských gest.....	111
12.5. Příloha 5-Španělská emblematická gesta.....	123

1. Úvod

Tématem mé diplomové práce jsou gesta v současné španělštině a jejich role v jazykové komunikaci. Abych mohla k tomuto tématu přistoupit a hlouběji se mu věnovat, je nejprve nutné popsat, co to vlastně je jazyk, k čemu slouží, jaké jsou jeho druhy, rozdělení a funkce. Poté je teprve možné definovat a charakterizovat komunikaci a její jednotlivé složky, specifikovat komunikativní situace, funkce a role účastníků komunikace v ní samotné, co a jak si vlastně prostřednictvím komunikace s druhými sdělujeme, jaké jsou její druhy, a stručně je charakterizovat.

Jelikož jsou gesta součástí komunikace zvané neverbální, považuji za nezbytné věnovat ji v mé práci větší prostor; zaměřit se na její počátky, vývoj a autory, jež se jejímu zkoumání v průběhu let věnovali či nadále věnují; popsat funkce neverbální komunikace, k čemu ve skutečnosti slouží a co si díky ní můžeme mezi sebou sdělovat. Stejně jako i komunikaci obecně je možné rozdělit na komunikaci přímou, nepřímou, verbální, neverbální apod., tak i v komunikaci neverbální lze rozlišit několik druhů, a těmi jsou: proxemika, kinezika (zahrnující mimiku, pohledy očí, haptiku, posturologii, gesta), parajazykové prostředky, jimiž jazyk disponuje, a další druhy neverbální komunikace jako např. komunikace prostřednictvím předmětů a vzhledu. Gesta a neverbální projevy vůbec se mohou lišit v závislosti na kultuře, ve které se užívají, je proto nutné dávat si pozor a vyjasnit si, co či ono gesto nebo jakýkoliv neverbální jev v dané kultuře znamená, jak se provádí a užívá.

S gesty souvisí i další složka neverbální komunikace, složka zvaná parajazyk. Jen zřídka se gesta provádí bez doprovodu parajazykových prvků, existuje velmi úzký vztah mezi jazykovými, pohybovými a parajazykovými prostředky. Je proto více než nutné pozastavit se u španělských paralingvistických projevů, jejich rozdělení na jednotlivé kategorie, funkcí a projevů, abychom lépe pochopili jejich vlivy na ostatní složky jazyka.

Jakmile je specifikováno, definováno a popsáno, co je to jazyk, jazyková komunikace, komunikace neverbální a parajazykové projevy španělského jazyka, mohu se zaměřit na to, co je hlavní náplní diplomové práce, tedy na gesta v současné španělštině.

Cílem této diplomové práce je popsat, jakým způsobem fungují gesta v současné španělštině a jaká je jejich komunikační role. Je proto nezbytné popsat, jakým způsobem jsme schopni gesta vnímat, jaké jsou jejich funkce, jakým způsobem je provádíme (způsob provedení gest, postoje, gesta volná a vázaná), jaké jsou jejich fáze realizace a způsoby jejich rozdělení. Je tedy důležité věnovat pozornost také vztahům mezi složkou jazykovou, pohybovou a parajazykovou v komunikaci mezi lidmi. Objasnit spojitosti, vzájemné vlivy a

vztahy mezi těmito jednotlivými složkami, uvést komunikační funkce paralingvistických a kinezických prostředků v současné španělštině, jejich rozličné realizace a poukázat na faktory ovlivňující možnosti komunikace s ostatními osobami. Na gesta jako taková nahlížím obecně, neberu v úvahu žádné fyzické ani psychické handicapy (jako např. gestikulační projevy psychicky či fyzicky nemocných nebo postižených lidí). To samé platí i pro projevy jazykové a parajazykové.

Jelikož jsem se v průběhu psaní této práce setkala s řadou rodilých mluvčích, sledovala jejich projevy v reálu i televizi a prostudovala různé materiály, zjistila jsem, že existuje určité repertorium gest ryze typických pro španělskou oblast (v porovnání s gesty užívanými u nás). Tudíž dalším cílem diplomové práce je stručně obsáhnout a popsat, jaká gesta to vlastně jsou, k čemu slouží, v jakých komunikačních situacích se užívají, jak se liší od gest českých a jak ve španělské jazykové komunikaci fungují.

Diplomová práce je rozdělena do pěti základních oddílů. První oddíl se věnuje jazyku a komunikaci; druhý pojednává o komunikaci neverbální; třetí se soustřeďuje na parajazykové prvky, jimiž disponuje španělský jazyk; čtvrtý oddíl se týká gest ve španělštině a jejich komunikační role a část pátá se zabývá kombinací pohybových (speciálně gestikulačních), jazykových a parajazykových projevů v jazykové komunikaci mezi španělskými mluvčími.

Primární text je doprovázen ukázkami z několika knih, jež slouží jako příklady pohybových, jazykových i parajazykových prostředků užívaných v určitých situacích, demonstrují vše řečené v diplomové práci a poukazují na jednotlivé role těchto projevů v jazykové komunikaci.

Součástí diplomové práce je i šest příloh. Pět příloh je vyplněno obrázky, schémata a některé jsou navíc doplněny o videa. Šestá příloha týkající se hlavně závěrečného oddílu této práce je bez obrázků, je to příloha s videi, kde je možno vidět užívání gest španělskými mluvčími, jaké jazykové a parajazykové prostředky volí, aby doprovodili realizaci těchto gest, a situace, ve kterých všechny tyto prostředky užívají. V příloze ke španělským gestům, kde se zabývám gesty, jež jsou španělskému teritoriu vlastní (u nás je nemáme, nebo užíváme jejich varianty), popisují způsob jejich provedení, co znamenají a v jakých situacích se používají. U většiny obrázků jednotlivých gest uvádím i věty, jež je mohou doprovázet, či nějaké parajazykové výrazy. U gest, která jsou Čechům i Španělům společná či jsou hodně podobná, nepopisují způsob jejich provedení, co znamenají a vyjadřují, neboť jsou to gesta nám dobře známá a sami víme, kdy a jak je používáme.

Citáty z knih, obrázky, schémata a videa mají tedy doplnit primární text, oživit ho a spolu s ním poukázat na funkci gest v současné španělštině a jejich vzájemný vztah s parajazykovými a jazykovými prostředky v jazykové komunikaci.

2. Vymezení základních pojmů^[1]

2.1. Jazyk a komunikace

Jazyk-základní systémový a konvenční prostředek zvláště lidské komunikace; totéž co jazykový systém

Druhy jazyka-rozdělujeme jazyky podle kódu komunikace na jazyk lidský (přirozený, umělý, nejazyk) a jazyk živočišný (akustický, kinezický)

Jazykověda-nauka o jazyce a jeho užívání

Parajazyk-prozódie a kinezika jakožto doplňky vlastního (mluveného) jazyka

Paralingvistika-extralingvistické projevy, mimojazykové prvky verbální komunikace; část lingvistiky studující jazyk ve vztahu k parajazyku

Jazyk přirozený-jazyk vzniklý přirozeným vývojem a užívaný v běžné komunikaci

Funkce jazyka-soubor funkcí všech druhů, zvl. funkcí komunikativních, nominativní, strukturní, mentální, sociální a estetické

Konstitutivní rysy jazyka-soubor rysů a vlastností, které jedinečně vymezují lidský jazyk proti jazykům živočichů a jiným signálním systémům

Komunikace-přenos neboli vysílání a příjem informace mezi alespoň dvěma partnery (mluvčím a posluchačem aj.) při splnění určitých podmínek a zapojení dalších faktorů, a to jazykem (verbálním) nebo jinak (neverbálně); sdělování, dorozumívání

Komunikace jazyková-přenos informace jazykem

Komunikativní situace-situace promluvy složená z komplexu vztahů a funkcí této promluvy a jednotlivých složek situace (složek jako mluvčí, posluchač, kontext, sdělení, kontakt a kód)

Produkce jazyka-komplexní proces kódování, převodu myšlenky, informace do jazykového kódu na základě předchozího záměru mluvčího a se správným využitím systémových jazykových prostředků a pravidel

Percepce jazyka-vnímání jazyka

Komunikativní funkce-funkce různého druhu mezi mluvčím a posluchačem a dalšími faktory komunikace, které se uplatňují při jazykovém styku a v jeho promluvách

Komunikativní situace- situace promluvy složená z komplexu vztahů a funkcí této promluvy a jednotlivých složek situace (složek jako mluvčí, posluchač, kontext, sdělení, kontakt a kód)

Sdělení-různě rozsáhlá a složitá informace předávaná při komunikaci partnerovi

¹ Vymezení základních pojmů je uspořádáno podle jednotlivých kapitol a chronologicky, nikoliv abecedně. Vysvětlení jednotlivých termínů jsem čerpala z: ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2007. a z: Otevřená encyklopedie Wikipedie [online]. [citováno 22. září 2007]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Neverb%C3%A1ln%C3%AD_komunikace>

Druhy komunikace-rozlišují se podle charakteru prostředků a způsobu zprostředkování

Komunikace přímá-interakce nejméně dvou lidí tváří v tvář

Komunikace nepřímá-mezi komunikující se vkládá určitý komunikační prostředek (např. telefon)

Komunikace verbální-komunikace založená na jazyku

Komunikace neverbální-komunikace nezaložená na jazyku; komunikace taktilní, vizuální, akustická apod.

Komunikace elektronická-komunikace zprostředkovaná přes telefon, telegraf, internet aj.

Komunikace interpersonální-role posluchače a vypravěče se střídají

Komunikace skupinová-komunikuje každý s každým

Komunikace masová-uskutečňuje se prostřednictvím médií (televize, tisk apod.)

Sémantika-lingvistická disciplína studující význam jazykových jednotek, znaků a jejich řetězců v systému i při jejich užití

Sémiotika-obecná nauka o znacích a jejich užití v jazyce i mimo něj

2.2. Neverbální komunikace

Komunikace neverbální-komunikace nezaložená na jazyku; komunikace taktilní, vizuální, akustická apod.

Historie neverbální komunikace-postupný vývoj zájmu o zkoumání neverbálních prostředků

Funkce neverbální komunikace-rozdělení funkcí neverbální komunikace na informační, řídící, sjednocovací, mocenskou a předmětnou

Sdělování prostřednictvím neverbálních projevů- zahrnuje komunikaci pohyby těla, výrazy obličeje, držení těla, jeho polohou v prostoru, doteky a tělesným kontaktem

Druhy neverbální komunikace-se rozdělují podle prostředků, jimiž se sdělení vyjadřuje

Proxemika-nauka o prostorovém chování člověka

Kinezika-nauka o komunikačních pohybech člověka

Mimika-nauka o významu jednotlivých pohybů obličejových svalů

Pohledy-přenos sdělení prostřednictvím zraku

Haptika-nauka o dotecích v mezilidském styku

Posturologie-nauka o jednotlivých pozicích těla

Gestikulace-užívání gest, zpravidla spolu s verbálními znaky, k vyjádření nálady a postoje mluvčího nebo k udání rytmu, tempa promluvy

Gestika- nauka o pohybech rukou doprovázejících mluvené slovo

Parajazyk-prozódie a kinezika jakožto doplňky vlastního (mluveného) jazyka

Předměty-přenos sdělení pomocí nejrůznějších předmětů

Vzhled-vzhled je dalším z prostředků, jímž můžeme komunikovat a přenášet sdělení

Transkulturní neverbální projevy-neverbální projevy na kultuře nevázané

2.3. Parajazykové prostředky ve španělštině

Parajazyk-prozódie a kinezika jakožto doplňky vlastního (mluveného) jazyka; parajazyk je „něco za jazykem“

Paralingvistika-extralingvistické projevy, mimojazykové prvky verbální komunikace; část lingvistiky studující jazyk ve vztahu k parajazyku

Rozdělení španělských parajazykových prostředků-rozdělení na primární vlastnosti, kvalifikátory, diferenciátory a alternanty

Primární vlastnosti-osobní rysy hlasu

Kvalifikátory (určovače)-typy hlasu

Diferenciátory (rozlišovače)-fyziologické a emoční reakce

Alternanty (měniče)-slovní zásoba přesahující možnosti našeho slovníku

Slovní a vizuální zobrazení alternantů-existují alternanty s pojmenováním a grafickou podobou, s pojmenováním a bez psané podoby, bez pojmenování a s grafickou podobou, bez pojmenování a bez psané podoby

Chyby-paralingvistické projevy; např. přechytnutí, zakoktání apod.

Odmlky-paralingvistické projevy; např. dobrovolné či nedobrovolné pauzy, zmlknutí aj.; narušení plynulosti řeči

Prostředky paralingvistické a kinezické-mezi prostředky parajazykovými a kinezickými existuje vzájemný významově-postojový vztah

Funkční členění alternantů-na regulačně-interakční, deskriptivně-vysvětlující, imitačně-ilustrační, postojové, zvuky vydávané zvířaty, zvuky vydávané při komunikaci se zvířaty

2.4. Gesta v současné španělštině a jejich komunikační role

Kinezika- nauka o komunikačních pohybech člověka

Jazyk-základní systémový a konvenční prostředek zvláště lidské komunikace; totéž co jazykový systém

Jazyk gest-posunčina, systém a způsob komunikace předcházející (ontogeneticky i fylogeneticky) jazyku mluvenému (a psanému)

Gesto-konvenční, příp. přirozený pohyb rukou (někdy i postoj těla) studovaný kinezikou jako znak, který je obvykle doprovodný verbálnímu vyjádření a má symbolickou funkci (např. jazyk gest)

Vnímání gest-gesta vnímáme zrakem, sluchem, hmatem či bez jakéhokoliv jiného smyslového vjemu

Komunikační funkce gest-nahrazení, potvrzení, znásobení, zopakování, zeslabení, protiřečení či zamaskování verbálního jazyka

Způsob provedení gest-forma, jakou realizujeme pohyby a zaujímáme pozice

Postoj-nehybná statická pozice, který zaujímá lidské tělo vědomě či nevědomě; postoj též komunikuje, ať už aktivně či pasivně

Volnost gest-uskutečnění gest pouze prostřednictvím nezávisle fungujících vlastních částí těla mluvčího, aniž by se dostaly do kontaktu jedna s druhou

Vázanost gest-uskutečnění gest prostřednictvím částí těla, jež se spojují mezi sebou či s jakoukoliv částí těla jiné osoby, s níž komunikujeme

Fáze realizace gest-gesta se uskutečňují ve třech fázích: počáteční fáze utvářející, prostřední fáze a fáze konečná

Rozdělení gest (viz *Fernando Poyatos*)-gesta doprovázející řeč, regulátory, adaptéry (autoadaptéry, alteradaptéry, somatické adaptéry, objektové adaptéry), gesta emblematická, ilustrátory (gesta naznačující prostor, čas, události, gesta deiktická, piktografická, ozvěnová, kinetografická, kinefonografická, ideografická), identifikátory, gesta exteriorizační

2.5. Kombinace kinezických (gestikulačních), parajazykových a jazykových prostředků ve španělštině a jejich vzájemné vlivy

Jazyk-základní systémový a konvenční prostředek zvláště lidské komunikace; totéž co jazykový systém

Parajazyk-prozódie a kinezika jakožto doplňky vlastního (mluveného) jazyka; parajazyk je „něco za jazykem“

Kinezika-nauka o komunikačních pohybech člověka

Paralingvistické komunikační prvky-prvky oživující slova a dodávající sdělení mluvčího něco navíc

Kinezické komunikační prvky- prvky oživující slova a dodávající sdělení mluvčího něco navíc

Komunikační funkce paralingvistických a kinezických prostředků-přidání další informace verbálnímu sdělení, nahrazení verbálního jazyka, upravování interakce, oprava slovních nedostatků, umožnění průběhu několika konverzací současně

Realizace jazyka, parajazyka a kineziky-verbální jazyk bez doprovodu kinezických a parajazykových projevů; kombinace verbálního jazyka a parajazyka; kombinace verbálního jazyka a kineziky; kombinace verbálního jazyka, parajazyka a kineziky; parajazyk bez doprovodu verbálního jazyka a kineziky; kombinace parajazyka a verbálního jazyka; kombinace parajazyka a kineziky; kinezika bez doprovodu jazykových a parajazykových prostředků; kombinace kineziky a parajazyka; kombinace kineziky a verbálního jazyka

Faktory ovlivňující komunikaci-vlivy bio-fyzicko-psychologické, vliv prostředí, postojů a chování společného určitým skupinám, kulturních vzorů, socioekonomické a kulturní úrovně

Snížené možnosti komunikace-situace, kdy je nám zamezeno plně vnímat či vysílat signály; situace, kdy je uzavřen některý z komunikačních kanálů

Jelikož téma této diplomové práce se týká jak gest, tak jazykové komunikace, věnuji první oddíl jazyku a komunikaci. Abychom pochopili, co je to komunikace, je nutné nejdříve přistoupit k definici jazyka, popsat jeho rozdělení, druhy, funkce a rysy a pak se teprve soustředit na téma komunikace samotné.

První část tohoto oddílu pojednávající o jazyku přechází tedy poté k části druhé charakterizující komunikaci a její funkce; komunikativní situace; percepci, produkci a sdělení v rámci jazykové komunikace a druhy komunikace.

K tomuto oddílu patří *Příloha I-Jazyk a komunikace*, tato příloha obsahuje obrázky a graf, jež usnadňují orientaci v komunikativních funkcích jazyka a v komunikativních situacích.

3. Jazyk a komunikace

3.1. Co je to jazyk?

Jazyk je systém sloužící především jako základní prostředek lidské komunikace. Tuto komunikativní funkci obecně plní každý přirozený jazyk. Avšak jazyk lze pojímat různě podle toho, na který aspekt klademe důraz. František Čermák charakterizuje jazyk takto: „Jazyk je takto v mozku uložený systém jednotek, pravidel, modelů a konvenčních kolektivních norem k tvorbě promluv, textů, které jsou náplní běžné i méně běžné komunikace.“^[2]

Ferdinand de Saussure definuje jazyk jako systém bilaterálních znaků vyjadřujících myšlenku, rozlišuje tři aspekty jazyka, a to *la langue* (systém znaků, z nichž každý má svou stránku formální (*signifiant* neboli označující) a stránku významovou (*signifié* neboli označované)), *la parole* (realizace jazyka, tj. mluva), *le langage* (pojem nadřazený jazyku a mluvě).^[3]

Jazyk je prostředek, pomocí kterého sdělujeme ostatním své myšlenky a názory. Vyjadřujeme jím i své emoce. K jazyku můžeme přistupovat jako k systému lidské komunikace, který používá strukturované hlasové zvuky a který lze zaznamenat a předat písmem či tiskem. Jazyk je jedním z rysů odlišujících lidi od dalších příslušníků lidské živočišné říše. Vyděluje nás ze světa zvířat, ale třídí nás i podle druhu jazyka, kterým hovoříme. To je dáno historicky, zeměpisně a národnostně.

Jazyk je slovo, jímž můžeme označit kterýkoliv prostředek komunikace, a ne pouze hlasově ztvárněnou slovní zásobu se strukturovaným gramatickým systémem.

3.1.1. Co už není jazyk?

Vedle jazyka je třeba rozlišovat ještě symbolický systém (např. v náboženství), užívaný k znázornění něčeho, a systém signální, užívaný ke komunikaci. Projevy jako ťukání na zeď; dopravní značky; státní, církevní a jiné symboly; posunčina a skřeky šimpanzů; programovací jazyk Pascal; vnitřní monolog lze i nelze zařadit do jazyka jako takového. Je možné najít důvody pro i proti. Ovšem pro lidský neboli přirozený jazyk je charakteristická především možnost komunikace mezi alespoň dvěma partnery, založená na systému, který je komplexní, dynamický a který umožňuje své znaky podle daných pravidel kombinovat. Termín jazyk je tedy mnohoznačný. Zkoumáním jeho podstaty a zákonů se zabývá lingvistika (jazykověda).

² ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2007, s. 13.

³ SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurz obecné lingvistiky*. Praha: Odeon, Academia, 1989.

3.1.2. Rozdělení a druhy jazyka

Jazyky rozdělujeme podle kódu ^[4] komunikace na:

- 1) jazyk lidský-a) -jazyk přirozený-standardní; jiný (např. dialekt)
-jazyk umělý-formální; mezinárodní (např. esperanto)
b) -nejazyk neboli parajazyk
- 2) jazyk živočišný-a) -akustický/vokální
-b) -kinezický/jiný

Jazyky živočichů jsou dosti rozmanité a někdy co do svého typu kombinované. Využívají zvuku, zraku, doteku i pachu. Vlastně i zvuky, pohyby a projevy zvířat lze považovat za prostředky, kterými tito tvorové sdělují své potřeby, reakce a postoje, i zde se tedy jedná o jistou formu jazyka. Avšak s jazyky člověka bezprostředně srovnatelné nejsou.

Od parajazyka je třeba odlišovat znakový jazyk hluchoněmých. Dalším druhem jazyka je např. jazyk formální (exaktní a systematický, s definovaným slovníkem i gramatikou). V jazykovědě se za formální jazyk považuje nejčastěji obvykle volněji pojatý metajazyk (nástroj k mluvení o jiném jazyce nebo o jiné části jazyka). Mezinárodní jazyk je zase jazyk umělý usilující o nahrazení či jen doplnění komunikace v přirozených jazycích. Snaží se o jednoduchost, pravidelnost i exaktnost.

Avšak jazyk přirozený je základní, nejbohatší a polyfunkční prostředek lidské komunikace. V běžné komunikaci je obvykle doplňován ještě dalšími jejími složkami, ať už verbálními, či mimoverbálními.

3.1.3. Přirozený jazyk a jeho vnitřní členění

„Jazyk je nejsložitější a nejbohatší známý systém mající mnoho stránek, a tedy i možností přístupu k jeho chápání, popisu, popř. i třídění; v důsledku toho je právě komplexní pohled na něj, jakkoliv žádoucí, také neobyčejně obtížný.“ ^[5]

V jazyce chápaném jako systém je třeba tento abstraktní systém (*langue*) odlišovat od realizace tohoto systému v textu (*parole*). Zatímco systém je relativně uzavřený, text obecně je potencionálně nekonečný. Jazykový systém lze chápat jako znakové jednotky a jejich kombinatorická pravidla (gramatiku), popř. i zásady a normy jejich kombinování. Obecně se

⁴ Kód označuje systém převodu určitého signálního systému v jiný, či se chápe jako sám strukturovaný systém znaků.

⁵ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2007, s. 15.

různé aspekty, stránky jazyka dělí na: interní (podle vnitřních aspektů) a externí (podle vnějších aspektů), dále je lze členit vertikálně, horizontálně, koncentricky a mediálně.

3.1.4. Funkce jazyka

Existuje množství názorů na to, jaké funkce má jazyk. Systémově se podle Viléma Mathesia předpokládají dvě základní funkce jazyka, a to funkce nominativní (pojmenovací), díky které se pojmu přiřazuje jazykový znak, a komunikativní (dorozumivací), kterou se dané jednotce v rámci celého sdělení přiděluje jedna nebo více rolí v určité struktuře či kontextu.

Základní funkce jazyka spočívá podle Aristotela ve vyjadřování myšlenek (tato funkce se traduje dosud). Karl Bühler, jehož pojetí akceptoval i Pražský lingvistický kroužek, mluví o třech jazykových funkcích: znázorňovací, výrazové a apelové.

Užitečné je odlišovat interní/vnitřní jazykové funkce (jazykový znak má nějaký význam), k nimž patří funkce vnitrojazykové (např. funkce pojmová) a vnitropsychické, např. funkce ideační, kognitivní, mentální; a externí/vnější (úloha znaku v určité struktuře), tj. komunikativní jazykové funkce. Roman Osipovič Jakobson uvádí šest komunikativních funkcí jazyka: emotivní/expresivní, která odráží vnitřní prožitky a pocity mluvčího; konativní, zaměřenou na ovlivňování posluchače; referenční, zahrnující vztah k tématu promluvy; poetickou, reflektující estetiku vyjadřování; fatickou, sledující navázání a udržení kontaktu v mezilidské interakci; metajazykovou, vyjadřující vztah k prostředkům přirozeného jazyka, viz dále v oddíle 3.2.2. Komunikativní funkce.

Michael Alexander Kirkwood Halliday pracuje s funkcí ideační (organizuje zkušenosti ze světa, tato funkce se vztahuje k věcem, dějům, vztahům atd.), interpersonální (zajímá se o společenské vztahy mezi lidmi), textovou (vytváří texty, které jsou souvislé a v dané situaci patřičné).

Někdy se také setkáme s rozdělením na funkci mentální (kognitivní-prostředek organizace myšlení), sociální (prostředek kontaktu a sociálního chování), estetickou (schopnost vyjádřit hezký dojem z něčeho) či sdělnou.

3.1.5. Konstitutivní rysy jazyka jako komunikativního systému

Lidský jazyk má řadu rysů, které jsou typické a jedinečné pouze pro člověka. Mezi ně můžeme zařadit rysy jako: vokálně-auditivní povaha (mluvčí užívá hlasu a posluchač sluchového mechanismu), schopnost přenosu a směrového příjmu (signál se šíří všemi směry, ale posluchač je schopen určit směr jeho zdroje), přechodnost a pomíjivost (fyzikální vlastnosti prostředí vedou k rychlému rozptylu a zániku signálu), vzájemná zaměnitelnost

(uživatel se snadno stává mluvčím i posluchačem), plná zpětná vazba (mluvčí je schopen své vlastní signály zaznamenat a průběžně kontrolovat), specializace (lidský komunikativní systém je tak specializován, že neslouží žádné jiné funkci), sémantičnost (jednotky systému mají pevný, ustálený význam, jenž lze přenášet), arbitrárnost (mezi znakem a jeho referentem není žádný nutný vztah, většinu znaků tvoří symboly), diskretnost (signální systém lze dělit do menších a opakovatelných jednotek), přemístitelnost (referent znaku nemusí být nutně přítomný na místě a v přítomnosti), produktivnost (systém umožňuje vysílat i přijímat neomezené množství nových sdělení), přenos tradic (systém se lze naučit od starších), dualita strukturace (fyzická úroveň a úroveň interpretace), prevarikace (schopnost vyjádřit dvojsmysl, lež i nesmysl), reflexivnost (schopnost mluvit i o vlastním systému), naučitelnost (schopnost osvojení si systému i cizinci a naučení se systému jinému), neomezenost rozsahu (volné vyjádření nového skrze nové signály), nezávislost na stimulu (jazyk není pro svou funkci stimulován ani zvnějšku, ani vnitřní emocí), kontextová přiměřenost (jazyk lze přizpůsobit nové situaci), kreativnost (schopnost tvořit nekonečné množství nových vět a rozumět jim), závislost na struktuře (závislost jazyka na struktuře, systematické uspořádání jeho složek).

3.2. Jazyková komunikace

Jazyk je základní (ne však jediný) soubor dorozumívacích prostředků mezi lidmi. Tyto prostředky mají povahu konvenčních znaků a projevují se v mezilidské interakci (komunikaci) jako mluva, pro niž se užívá i výraz řeč. Jazyk představuje nejdokonalejší sémiotický systém, má ovšem i své konkurenty (např. znakové soubory hluchoněmých, různé signální soustavy atd.). Spolu s jazykem se na mezilidské interakci podílejí i neverbální výrazové prostředky (např. parajazykové znaky). K nim v určitém smyslu patří i větná intonace jako signál otázky, údivu, rozhořčení, příkazu, hrozby, zklamání a dalších podobných duševních hnutí. Potřebuje ovšem zvukový podklad a ten nalézá právě v jazyce.

Termín komunikace pochází z latinského *communicare* (spolupodílet se s někým na něčem, mít podíl na něčem společném, spoluúčastnit se, činit někoho spoluúčastným). Komunikovat dnes znamená něco si navzájem sdělovat. Jedná se o sociální akt, který může být jednosměrný, nebo, rozvíjí-li se například v rozhovor, může jít o druh interakce. V tomto smyslu komunikace jako druh sociální interakce znamená jednostranné sdělování nebo vzájemnou výměnu informací.

Komunikace je tedy přenos informací mezi minimálně dvěma účastníky, obvykle mezi mluvčím a posluchačem, a to prostřednictvím určitého signálního systému znaků neboli

kódu a jazykového systému. Komunikace se uskutečňuje vždy v určitém rámci, daném několika složkami. Rámcem (složkami) komunikace rozumíme: kanál (medium), situaci či kontext, kontakt partnerů, funkce komunikace, sdělení, kód.

Komunikaci můžeme také charakterizovat jako sdělování a sdílení významů mezi lidmi. Sdělování je jak předáváním významů, tak jejich přijímáním. Význam je zase možné popsat jako vše, o čem lidé komunikují, např. emoce, informace, poznatky, postoje, hodnoty, ideály atd. Význam vyjadřuje vázanost obsahu komunikace na individuální psychiku a osobnost účastníků, také na situační a společenský kontext, v němž se komunikace uskutečňuje.

Lidská komunikace představuje určitou schopnost člověka spojovat se s okolním světem. Nemusí se jednat jen o slova a osobní kontakt s ostatními lidmi, jde o aktivní začlenění člověka do určitého sociální a přírodního prostředí. Individuální zkušenosti a naše osobní charakteristiky nám umožňují v dané situaci určitým způsobem reagovat. Současně s tím sdílíme aktivity i s druhými lidmi a uvědomujeme si jejich osobnost.

3.2.1. Produkce a percepce jazyka v komunikaci. Komunikativní situace

Mezi účastníky komunikace existuje jakýsi komunikační vztah, a ten lze rozčlenit na několik fází ^[6] (viz *obrázek 1 a 2 v Příloze 1*):

1. záměr původce sdělení
2. smysl sdělení pro původce
3. věcný obsah sdělení
4. smysl sdělení pro příjemce
5. efekt sdělení na příjemce

Pro pochopení toho, jak vytváříme své promluvy a jak je posluchači vnímají, je nutné pochopení komunikativní situace, vlastní jazykové komunikace i podstaty systému a textu. Schématicky je možné zobrazit komunikativní situaci takto ^[7]:

⁶ Viz VÝROST, Jozef; SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997, s.128.

⁷ Schéma viz ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2007, s. 18.

Kontext

Sdělení

Mluvčí (emitor) → Médium (kanál) → Posluchač (recipient)

Kontakt

Kód

Mluvčí či posluchač si v běžné komunikaci své role střídají, ostatní složky zůstávají stejné. První komunikant (mluvčí nebo pisatel), který něco sděluje, vysílá zprávu. Druhý komunikant (posluchač nebo čtenář) zprávu přijímá. Kontextem se míní kontext jazykový i nejazykový, sdělením je vlastní přenášená informace, kontaktem druh styku partnerů a kódem se rozumějí prostředky a pravidla jejich uspořádání, tzn. mluvená či psaná forma komunikace. S druhem kódu souvisí i to, zda jde o mluvího a posluchače nebo pisatele a čtenáře. U mluvího se předpokládá záměr, se kterým komunikaci uskutečňuje. Médium (kanál) je cesta, kudy se komunikace přenáší, a to akustická (sluchem), vizuální (zrakem) či taktilní (hmatem); uvnitř se liší dále na kanál zapojený v bezprostřední komunikaci či nikoliv (na dálku či časový rozdíl). Daný proces je proto určován těmito základními faktory: počtem účastníků komunikace, časem a prostorem, v němž probíhá komunikace, a vzdáleností mezi komunikanty, která se mění podle toho, ke komu se obrácíme.

Výběr jazykových prostředků tudíž v komunikaci volíme podle toho, zda se účastníme rozhovoru v rámci rodinného kruhu, nebo se obrácíme svou řečí k sousedům, k lidem z širšího okolí či z jiných oblastí státu. K prostorovým rozdílům přistupují i rozdíly sociální, kulturní, věkové (včetně rozdílů mezi pohlavími), uvědomujeme si i rozdíly mezi nositeli dialektů.

Důležitá je v komunikaci i zpětná vazba (reakce posluchače udržující komunikaci v chodu) a pragmatický účinek (jenž chtěl mluvčí vyvolat), popř. i šum (překážka nebo jiný faktor narušující či přerušující komunikaci).

3.2.2. Komunikativní funkce

Jak už jsem zmínila výše, mezi funkce komunikace patří (*obrázek 3*): funkce referenční, emotivní/expresivní, konativní/direktivní, poetická, fatická/kontaktní a funkce metajazyková.

Referenční funkce vyjadřuje vztah k obsahu promluvy, poukazuje na časoprostor promluvy relativní, nebo vnější, reálný a zakotvení v něm; využívá se tu většina lexikálních i gramatických jednotek (převládají slovesa a podstatná jména). Zabývá se pouze skutečnými a

prokazatelnými událostmi, nejde zde o žádné subjektivní názory. Je přítomná ve všech komunikačních aktech. Např. *El hombre es animal racional*. (Člověk je tvor rozumný.). Někdy se její pojetí zužuje a zvláště se vyděluje funkce kontextová, týkající se aspektů mimojazykového kontextu. Vyskytuje se v informačních, vědeckých, publicistických textech apod.

Emotivní či expresivní funkce se orientuje na mluvčího; spočívá v jeho sebevyjádření; vyjádření jeho postojů, pocitů a emocí. Časté je užití citoslovcí, důraz na intonaci, přerušení, přehození slovosledu, zvolání atd. Např. *¡Ay! ¡Qué dolor de cabeza!* (Au! To mě ale bolí hlava!). Setkáme se s ní např. v hovorovém jazyce.

Konativní či direktivní funkce nám sděluje záměr ovlivnit posluchače, přimět ho k něčemu. Např. užití vokativu, rozkazovacích a tázacích vět-*Andrés, cierra la ventana, por favor*. (Ondro, zavři okno, prosím.).

Funkce poetická klade důraz na obsah a podobu sdělení, vyjadřuje poměr jeho částí obsahových i formálních. Objevuje se vždy, když vyjádření přitahuje pozornost ke své formě. Setkáme se s ní např. v pořekadlech, politických projevech, reklamách aj. (*Casa Zabala, la que al vender, regala*.-Dům Zabala-při nákupu dary předává.).

Fatická či kontaktní funkce poukazuje na snahu udržet či modifikovat styk, pozornost či naladěnost druhého (např. *¿¡Perdón,... espere un momentito...?!-Promiňte, počkáte chvíli?!-třeba v telefonu*). Spočívá v zahájení, přerušení, pokračování či ukončení komunikace. Jedná se zde o určité formulace pozdravu, rozloučení, o výrazy, jež se užívají při přerušení a následném pokračování komunikačního aktu atd.

Funkce metajazyková se týká přenesení pozornosti na vlastní formu jazyka jako prostředku (např. při rozboru, opravě)-*Pero es una conjunción adversativa*. (Ale je spojka odporovací.).

Každá promluva má vždy alespoň jednu z těchto funkcí, většinou jich však má více najednou, ačkoliv se mohou lišit stupněm zastoupení.

Jazyková komunikace je obecně přenos jakékoliv informace jazykem, a to různým způsobem (mluvou, písmem). Při psané komunikaci je však síla zastoupení jednotlivých funkcí i složek odlišná, protože chybí přímý kontakt mluvčího (pisatele) a posluchače (čtenáře).

3.2.3. Produkce a percepce

Jazyková komunikace se skládá z procesů, které jsou podmíněny uskutečněním nebo splněním některých podmínek neboli faktorů. Těmito procesy jsou kódování a dekódování.

Účastníci jazykové komunikace musí užívat stejný jazykový kód, tj. jazyk. Proces převáděný mluvcím do příslušného kódu se nazývá kódování, jde tedy o převod informace do společného a srozumitelného kódu. Této myšlenky a převodu předchází záměr mluvčího. Proces kódování zahrnuje tři složky: uspořádání částí pomocí syntaxe, dosažení lineární formy výrazu a vnesení významu do sdělení. Proces ze strany posluchače je vlastně zčásti opačný a nazývá se dekódování. Faktory podmiňující komunikaci jsou především dva: propustnost kanálu (např. se může při konverzaci vyskytnout nějaká překážka, šum, což propustnost snižuje; šumy jsou jednak bezprostřední jako hluk a rušivé prvky ve vlastním projevu komunikantů, nebo zprostředkované-např. únava komunikantů) a sdílený stupeň znalosti užívaného jazyka. Úspěšné kódování a dekódování je tedy umožněno (kromě jiného) hlavně znalostí společného jazykového systému.

Možnost téměř stejné znalosti jazyka u různých lidí, umožňující jejich komunikaci, svědčí o existenci *langue* ^[8], obecného a relativně stálého abstraktního systému jazyka společného všem účastníkům komunikace. *Langue* je všeobecně zdroj společenských jednotek a jejich kombinací, norem a principů klasifikace světa skrze jazyk i kolektivní a sociální model pro tvorbu promluv a jejich částí. Realizace systému *langue* v jednotlivých promluvách či textech, jež mají konkrétní, aktuální a individuální povahu i zřetelný rozsah, jsou akty *parole* ^[8].

Produkce promluvy je tedy celkovým výsledkem syntézy výsledků řady psychických a jazykových operací, jež se opírají o provedení dílčích rozborů tématu, způsobů a forem, které má mluvčí k dispozici. Výsledná podoba takovéto promluvy odhalující záměr mluvčího je umožněna až po splnění několika podmínek: musí odrážet znalost podmínek, za nichž lze či nelze informaci jazykem vyjádřit, musí počítat s předchozí znalostí a informovaností obou partnerů (např. o obsahu tématu) a musí být vnímatelná některým z obou smyslů-sluchem nebo zrakem.

Percepce (vnímání) promluvy je opět komplexní. Předpokládá lidský subjekt jako účastníka, je bezprostřední a má smyslovou povahu (sluch, zrak, hmat). Akustickou promluvu obvykle doprovázejí gesta, mimika atd. U grafické promluvy tomu tak nebývá. Podstatou vnímání je postupná identifikace vnějškových struktur slyšené či čtené promluvy srovnáváním se známým. Zapojena je přitom krátkodobá paměť. Proces vnímání je do značné míry kategoriální povahy, tato povaha je založena na schopnosti zařadit slyšený zvuk pevně do kategorie určitého fonému.

⁸ *Langue* a *parole* jsou termíny Ferdinanda de Saussura. SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurz obecné lingvistiky*. Praha: Odeon, Academia, 1989.

Porozumění (obsahu výpovědi) je psychický proces, který je podmiňovaný úspěšnou percepcí. Je závislý na znalosti užívaného jazyka, na splnění určitých podmínek (rozpoznání podmínek situace, předchozích znalostí atd.). Porozumění tedy znamená pochopení obou složek promluvy: situace vnímané komunikace a smyslu výpovědi a jeho intence.

3.2.4. Co a jak si sdělujeme?

Ke sdělování dochází všude tam, kde se lidé setkají. Při setkání dvou lidí dochází vždy a všude k výměně zpráv mezi nimi. I tam, kde druhému nic neřekneme, sdělujeme, že mu nechceme nic oznámit.

Navzájem si sdělujeme zprávy a informace; jak chápat, co říkáme; jak nám je a jak se cítíme; postoj k věci, o níž hovoříme; postoj k posluchači, s nímž hovoříme; své sebepojetí (za koho se považujeme); ratifikaci (za koho považujeme toho, s kým mluvíme); náznak dalšího průběhu našich vzájemných vztahů; žádoucí pravidla další fáze setkání; co si přejeme a žádáme.

Mluvíme spolu slovy-verbálně, mimoslovně-neverbálně a činy-svou aktivitou, jednáním a chováním. Základem řeči nejsou slova, ale věty. Teprve seřazení slov ve větě dává slovu jeho plnější a přesnější význam. Ovšem mnohé z toho, co si sdělujeme, si neříkáme slovy, ale mimoslovně. Mluvíme spolu celou řadou rozmanitých projevů, jde o mimoslovní sdělování (pohledy, mimika, řeč gest a pohybů, postoje, oddálení či přiblížení, parajazykové prostředky naší řeči-jak někdo něco říká apod.). Dalším způsobem sdělování jsou činy a způsoby jednání člověka s člověkem. Řada činů se obejde beze slov. Mnohá naše slovní sdělení mají též svou hodnotovou stránku, tzn. jsou činem. Ve vzájemné komunikaci mezi lidmi se všechny tři druhy našich sdělení prolínají a tvoří nedílný celek.

3.2.5. Druhy komunikace

Sdělování mezi lidmi je zprostředkováno. Podle charakteru prostředků a způsobu zprostředkování se dělí komunikace na verbální a neverbální. Při verbální komunikaci používáme verbálních prostředků, tzn. slovních výrazů mluvených či psaných a dalších odvozených znakových soustav, jako jsou jazyky vědecké a umělecké. Při neverbální komunikaci se naopak používá prostředků mimoslovních: pohledy, gesta, doteky, prostorové umístění, pohyby, výrazy tváře, neverbální aspekty řeči.

Verbální i neverbální komunikaci lze rozdělit na záměrnou a nezáměrnou. Jde o záměr, který nemusí být nutně vědomý, vyjádřit vlastní myšlenky a stavy mysli. Dále se jedná

o záměr osoby komunikovat s druhou osobou a konečně o záměr osoby poukazovat na zvláštní jevy či události.

Verbálnost a neverbálnost, záměrnost a nezáměrnost souvisí do jisté míry s obsahem komunikace, s tím, zda jde o obsah více kognitivního či více emocionálního charakteru, zda jde více o komunikované vědění nebo komunikované prožívání.

Komunikace je tedy určitou formou spojení mezi lidmi, a to prostřednictvím významů. Souvisí i s jinými formami spojení mezi lidmi, jako jsou společenská činnost, spolupráce, vzájemné působení, interakce a společenské vztahy.

Informace, postoje a emoce můžeme předávat jiným lidem osobním kontaktem, tj. vzájemnou interakcí více lidí tváří v tvář, nebo prostřednictvím komunikačního prostředku. Z tohoto hlediska tedy můžeme rozdělit komunikaci také na přímou a nepřímou.

3.2.5.1. Nepřímá komunikace

Nepřímou komunikaci můžeme definovat jako komunikaci, kdy se mezi komunikujícími vkládá určitý komunikační prostředek. Lidé spolu mohou komunikovat prostřednictvím dopisů, knih, novin, časopisů, telegrafu, rozhlasu, televize, telefonu, počítače atd. Je zprostředkována komunikačními médii, médium je zde odděleno od komunikátora prostorově nebo časově.

3.2.5.2. Přímá komunikace

Přímá komunikace mezi lidmi je jedinečná, nenahraditelná a je součástí našeho každodenního života ve společnosti. Zahrnuje vzájemnou interakci nejméně dvou lidí tváří v tvář. Můžeme ji rozdělit na verbální a neverbální. Oba typy se různým způsobem prolínají a ovlivňují naše myšlení, chování, jednání aj.

3.2.5.3. Verbální (řečová) komunikace

Verbální komunikace je komunikace zprostředkováná jazykovým znakem a významem na něj vázaným. Je typem komunikace, který je reprezentován řečí. Řeč je slovní myšlení a slovní sdělování myšlenek. Člověk má možnost sdělovat ve slovech, dohodnutých značkách a symbolech své myšlení druhému člověku.

3.2.5.4. Neverbální komunikace

Neverbální, nonverbální neboli mimojazyková komunikace je komunikace beze slov. Zahrnuje osobní mimosmyslové projevy a postoje, pomocí kterých předáváme informace o

tom, jak vnímáme okolí. Většinou je tvořena mimosmyslově a také mimosmyslově bývá vnímána. Pro nonverbální komunikaci se také vžil termín řeč těla.

Neverbální komunikace tedy používá prostředků, které nejsou verbální povahy. Podle některých autorů jsou jimi např. tělesný kontakt, blízkost, orientace, vzezření, pozice těla, kývnutí hlavy, výraz tváře, gesta, pohledy a neverbální aspekty řeči.^[9]

Neverbální komunikace je souhrn mimoslovních sdělení, která jsou vědomě nebo nevědomě předávána člověkem jiné osobě nebo lidem. Neverbální projevy se obvykle dělí do skupin: mimika, haptika, proxemika, posturologie, gestika a kinezika, pohledy a oční kontakt, chronemika, paralingvistika, grafologie.^[10]

Trochu odlišné členění má např. Prof. Mauricio Pilleux, který dělí neverbální komunikaci na kineziku, proxemiku a parajazykové prostředky řeči.^[11] Do kineziky zahrnuje všechny tělesné pohyby a gesta; do parajazyka všechny vokální kvalifikátory a neverbální vokalizace; proxemikou chápe vyjádření vztahu mezi lidmi prostřednictvím vzdálenosti, kterou k sobě komunikující subjekty zaujímají.

V díle *Jazyk a jazykověda* se zase můžeme dočíst, že:

Do komunikace ovšem patří i neverbální znakové složky: (1) gesta, resp. posunky a (2) mimika tváře, grimasy aj.; oba typy dohromady bývají nazývané kinezika. Obecně jsou předmětem studia paralingvistiky (do níž však patří především aspekty prozodické). Pro úspěšný průběh komunikace musí být splněna řada podmínek, především zapojen princip kooperace.^[12]

Setkáme se i s názory, podle kterých patří mezi neverbální prostředky i artefakty (umělé prostředky) jako oděv, kosmetika atd.

Z toho, co bylo řečeno, je zřejmé, že názory na rozčlenění neverbální komunikace na jednotlivé kategorie se do určité míry liší. Autoři se v zásadě shodují na tom, jaké aspekty jsou součástí neverbální komunikace. To, v čem je možné nalézt určité rozdíly, jsou skupiny, do kterých tyto jednotlivé aspekty zařazují (viz výše).

⁹ Jedním z těchto autorů je ARGYLE, Michael. Non-verbal communication in human social interaction. In VÝROST, Jozef; SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997, s. 131.

¹⁰ Otevřená encyklopedie Wikipedie [online]. [citováno 22. září 2007].

Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Neverb%C3%A1ln%C3%AD_komunikace>

¹¹ PILLEUX, Mauricio. La comunicación no-verbal. In *Documentos Lingüísticos y Literarios* 21. 1998, s. 33-41. [online]. [citováno 22. září 2007].

Dostupné z: <www.humanidades.uach.cl/documentos_linguisticos/document.php?id=394>

¹² ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2007, s. 13.

3.2.5.5. Další druhy komunikace

Dalším druhem komunikace je např. komunikace elektronická (označována také jako telekomunikace)-přes telefon, mobilní telefon, telegraf, dálnopis, internet atd.

Dále můžeme rozdělit komunikaci na interpersonální (jeden člověk sděluje něco druhému a střídají se role vypravěče a posluchače), skupinová komunikace (hovoří každý s každým a projevují se role jednotlivých členů), masová komunikace (např. televize, rozhlas, internet, tisk aj.-informace se tak v krátké době dostanou k velkému množství lidí).

3.2.6. Sémiotika a její vztah ke komunikaci a jazyku

Sémiotika je nauka o znakových systémech. Oblastí jejího zájmu jsou jazykové znaky a obecně i všechny ostatní znakové systémy (piktogramy, dopravní značky apod.). Znak je základní pojem sémiotiky, obecně jde o věc či formu zastupující něco jiného. Za zakladatele moderní sémiotiky je považován americký filozof Charles Peirce, jenž rozdělil znaky na ikony (znaky založené na vztahu podobnosti, např. slova zvukomalebná jako báb; přirovnání, např. unavený jako kotě; metafora atd.), indexy (znaky založené na některém z druhů ukazování (deixe, anafora aj.) nebo jejichž podoba či výskyt jsou dány příčinnou souvislostí s jejich významem, např. tento, teď apod.) a symboly (znaky založené jen na konvenčním/arbitrárním vztahu, tedy na nijak motivovaném vztahu, např. slova ve slovníku).

Ferdinand de Saussure, považovaný za otce moderní lingvistiky, používal pro sémiotiku termínu sémiologie a její náplň definoval jako zkoumání „života znaků v lidské společnosti“. Do znakových systémů zahrnoval mj. i Morseovu abecedu, řeč hluchoněmých atd. Jeho termín sémiologie má dnes menší frekvenci než Peircův termín sémiotika. Sémiotika se podle rozdělení Charlese Morrisa dělí na sémantiku (zabývající se významem znaků), syntaktiku/syntax (zkoumající vzájemné vztahy mezi znaky) a pragmatiku (jejíž náplní jsou vztahy mezi znaky a jejich uživateli). Lingvistika (jazykověda) je pak disciplínou sémiologii podřazenou, neboť se jako věda zabývá jen jedním z mnoha znakových systémů.

Sémiotika či sémiologie se zabývá systémy komunikace v lidské společnosti. Něco se přesouvá z mysli emitora do mysli recipienta. Je třeba mít na paměti, že v celém tomto sémiotickém fenoménu dochází k přenosu prostřednictvím znaku. V komunikačním aktu (znak produkováný-znak interpretovaný) ten, co produkuje, stejně jako ten, co interpretuje, poukazují na stejný vztah institucionální povahy, který spojuje znak s jeho předmětem.

Strukturovaný soubor znaků sloužící k převodu do jiného souboru (jazyka) tvoří kód (charakteristiku kódu viz výše). Znaký jsou všude kolem nás, rozdíl co do míry jejich užití je dán hranicí mezi jazykem a nejazykem. Jiné, méně strukturované či nestrukturované, prosté soubory znaků (např. svraštělé čelo jako výraz nechápání) tvoří signální systémy. Užitím znaku se předává informace; znak tedy souvisí s významem či obsahem, ale nekryje se s ním. V jazyce se znaky spatřují všude, ovšem ne všechny typy jazykových jednotek jsou znaky (např. věta není znak, ale má obecnou znakovou povahu; víceslovné pojmenování je znak; slovo je znak; morfém je znak; foném není znak).

Gesta tvoří součást komunikace zvané neverbální, druhý oddíl této práce je tudíž nutně věnován právě jí. Než se budu podrobněji věnovat gestům, popíši v této části neverbální komunikaci, její historii, vývoj, funkce, podstatu a nejrůznější druhy. Mezi druhy neverbální komunikace zmiňuji tři velké skupiny jako: proxemika, kinezika a parajazyk. Proxemika neboli umístění účastníků hovoru v prostoru se dělí na čtyři základní distanční pásma: intimní, neformálně osobní, sociálně poradní a veřejné. Součástí kineziky zabývající se pohyby těla a jeho částí jsou: mimika, pohledy očí, haptika, posturologie a právě gesta. Mezi dalšími druhy neverbální komunikace můžeme uvést např. komunikaci prostřednictvím předmětů a vzhledu.

V tomto oddíle popisuji jednotlivé druhy neverbální komunikace, ovšem gesta a parajazyk charakterizuji jen povrchně, neboť těmto typům neverbální komunikace jsou věnovány zvláštní oddíly zkoumající je více do hloubky.

Příloha 2- Neverbální komunikace obsahuje graf nazírající na komunikační složky a řadu obrázků.

4. Neverbální komunikace

Badatel Albert Mehrabian rozložil do procent dopad sdělení (na posluchače): 7% je verbální, 38% vokální (tón, odstíny a jiné charakteristiky) a 55% jsou znaky a gesta. Verbální složka slouží ke komunikaci informací a neverbální složka ke komunikaci stavů a osobních postojů. Tento badatel tvrdí, že v komunikaci tváří v tvář je verbální část tvořena 35% a více než 65% tvoří neverbální komunikace.^[13] (obrázek 1 v Příloze 2)

4.1. Trochu z historie

Skutečné zkoumání toho, co je to vlastně neverbální komunikace můžeme umístit až do počátků 20. století. V letech 1914-1940 se zvedl zájem o studium komunikace lidí pomocí výrazů obličeje. Psychologové provedli řadu experimentů. Antropologové zjistili, že pohyby těla nejsou nahodilé, ale že se je učíme podobným způsobem, jako se učíme mluvit. Už Charles Darwin ve svém díle *Vyjadřování emocí u zvířat a u lidí (The Expression of the Emotions in Man and Animals)*^[14] poukázal na možnost, že lidé mají, a to ve všech kulturních kontextech, společné vyjadřovací prvky. Dále také zdůraznil důležitost komunikace a vyjadřování v kontextu biologického přežití. David Efron ve svém díle *Gesta a prostředí (Gesture and Environment)*^[15] z roku 1941 zase konstatuje, že důležitou roli v utváření mnohých našich gest hraje kultura.

Avšak teprve až v letech padesátých se tématem neverbální komunikace začali hlouběji a systematictěji zabývat vědci jako Ray L. Birdwhistell, Albert E. Scheflen, Edward T. Hall, Erving Goffman, Paul Ekman a další. Ještě dlouho poté se však o této sféře jazyka (komunikace) vědělo jen velmi málo, jelikož o ní nebyl dostatečně velký vědecký zájem. Důležitými díly jsou např. *Úvod do kineziky (Introduction to Kinesics)*^[16] od Raye L. Birdwhistella, *Neverbální komunikace (Non-Verbal Communication)*^[17] psychiatra Jürgena

¹³ El investigador Albert Mehrabian descompuso en porcentajes el impacto de un mensaje: 7% es verbal, 38% vocal (tono, matices y otras características) y un 55% señales y gestos. El componente verbal se utiliza para comunicar información y el no verbal para comunicar estados y actitudes personales. Este investigador, Albert Mehrabian, afirma que en una conversación cara a cara el componente verbal es un 35% y más del 65% es comunicación no verbal.

Comunicación no verbal. La importancia de los gestos (1) [online]. [citováno 6. října 2007].

Dostupné z: <http://www.protocolo.org/gest_web/proto_Seccion.pl?rfid=209&arefid=58>

¹⁴ DARWIN, Charles. *The Expression of the Emotions in Man and Animals*. London: Murray, 1872.

¹⁵ EFRON, David. *Gesture and Environment*. Haag: Mouton, 1941.

¹⁶ BIRDWHISTELL, Ray L. *Introduction to Kinesics*. Louisville: University of Louisville Press, 1952.

¹⁷ RUESCH, Jürgen-KEES, Weldon. *Non-Verbal Communication*. Berkeley: University of California Press, 1956.

Ruesche a fotografa Weldon Keese, *Tichý jazyk (The Silent Language)* ^[18] antropologa Edwarda T. Halla a další.

Během let 1960-1980 se uskutečnila řada průzkumů v rozličných oblastech neverbálního chování.

4.2. Přehled funkcí, jimž neverbální sdělování slouží ^[19]

Mezi funkcemi, jimž neverbální sdělování slouží, můžeme zmínit funkce jako:

1. Informační funkce, tj. podávání zpráv mimoslovní cestou: a) Komunikativní funkce má zcela určitý vědomý záměr. Jakmile je tohoto záměru dosaženo, příslušný neverbální projev mizí (např. pohled na hodinky, který končí, jakmile bylo účelu dosaženo).

b) Indikativní funkce nemá vědomý záměr. Naznačuje jen něco, například orientační rozhlížení se po okolí.

2. Řídící funkce neverbálních projevů. Příkladem může být jejich úloha při předávání slova v rozhovoru několika lidí ve skupině. Tato funkce je nejvíce automatizována. Patří sem jak statické fyzické postoje, tak dynamické neverbální projevy typu mimických sdělení, usměrnění pohledu, volby určitého tónu hlasu atp. Tyto dynamické projevy vnášejí změny do průběhu dění při osobním styku.

3. Sjednovací funkce mimoslovních sdělení, řídící míru intimity a sociálního oddálení spolu jednajících osob, úzce souvisí s mírou přitažlivosti.

4. Mocenská funkce neverbálního sdělování. S ní se setkáváme při sdělování příkazů a rozkazů, při ovlivňování druhých lidí. Jde o situace, kdy autor dává najevo svou nadřazenost apod. Důležitá je zde naše pohledová aktivita a paralingvistické složky slovních projevů, proxemické projevy a haptika. Mimoslovních projevů je používáno záměrně a vědomě (např. chování při výslechu). Nepatří sem jen neverbální projevy toho, kdo je v dané situaci dominantní, ale i toho, kdo je v situaci opačné.

5. Předmětná funkce. Neverbální projevy je možno sledovat i tam, kde mají zcela neosobní charakter (vztah lékaře a pacienta a další).

4.3. Co sdělujeme neverbální komunikací?

Řeč těla neboli neverbální komunikace zahrnuje nejenom komunikaci pohyby těla, ale i výrazy obličeje, držení těla, jeho polohou v prostoru, dotečky a tělesným kontaktem. Říká se, že řeč těla prozradí mnohem více než řeč mluvená, protože se často řídí podvědomím.

¹⁸ HALL, Edward T. *The Silent Language*. New York: Doubleday, 1966.

¹⁹ Viz KRIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda, 1988.

Často odhalí skutečné myšlenky a pocity mluvčího. Může se stát, že sdělení zprostředkované řečí těla je v protikladu ke sdělení vyjádřeném slovy. Neverbální sdělení nám nabízí hlubší náhled do duševního rozpoložení, povahy i úmyslů toho kterého člověka.

Neverbální význam je většinou názorný, smyslově vnímatelný. Nejčastěji je to výraz vlastního emocionálního stavu, jenž člověk může vyjadřovat záměrně i nezáměrně. Ovšem u neverbální komunikace jsou rozdíly mezi záměrností a nezáměrností málo znatelné a přechody mezi nimi jsou dosti plynulé.

Mezi emoce, jež můžeme vyjádřit pomocí neverbální komunikace patří např. tyto: utrpení, pláč, radost, láska, zbožnost, uvažování, špatná nálada, odhodlanost, hněv, pohrdání, vina, pýcha, bezmocnost, trpělivost, souhlas, překvapení, strach, hrůza, stud, skromnost atd.

Efekt neverbálního aktu na příjemce může být různý: získávání, odpuzování, ovládání aj. Mnohá neverbální sdělení vyvolají u jiných dojmy zcela odlišné od těch, které původce zamýšlí.

Neverbální komunikace velmi často plní svou funkci ve vazbě na komunikaci verbální. Někdy může neverbální chování verbální komunikaci nahradit, zvýraznit, odporovat jí nebo měnit její význam. Tok řeči může být neverbálním chováním segmentován a rytmizován. Celkové chování partnerů k sobě navzájem může být neverbální složkou regulováno, zesilováno nebo zeslabováno.

Beze slov si tedy nejčastěji sdělujeme emoce, zájem o sblížení a navázání intimnějšího styku, snažíme se vytvořit u druhého dojem, záměrně ovlivnit postoj partnera, řídíme chod vzájemného styku atd.

Při zkoumání neverbální komunikace je třeba mít na paměti tři základní kritéria ^[20]:

1. Každé neverbální chování je nevyhnutelně spjato s komunikací člověka jako celku.
2. Neverbální pohyby mají souvislost s verbální komunikací. Emocionální záměr lze předvídat díky neverbálním pohybům a intuitivně jsme schopni cítit jisté neshody mezi nimi a tím, co se nám říká.
3. Posledním kritériem je potřeba umístit neverbální chování do komunikačního kontextu.

4.4. Podstata neverbální komunikace

Existují jisté oblasti života, v nichž je znalost řeči těla velmi užitečná. Prospět může třeba zaměstnavatelům, zájemcům o práci, učitelům, právníkům, managerům atd.

²⁰ Tema 5. *Comunicación no verbal* [online.] [citováno 6. října 2007]
Dostupné z <<http://www3.uji.es/~pinazo/2001Tema%205.htm>>

Projevy těla nelze kompletně potlačit. Hlavním faktorem, který lidem brání využít řeč těla k jednoznačnému výkladu postojů, myšlenek a emocí člověka, je skutečnost, že pro vyjádření takového konkrétního postoje či myšlenky není vyhrazeno jen jedno konkrétní gesto. Signály řeči těla se neobjevují jednotlivě, každý zvlášť, ale jako součást celého souboru signálů těla. Řeč těla nemusí být vždy doprovázena mlčením, může mít i slovní doprovod.

Beze slov je možné sdělit mnohé, ale řada těchto sdělení má tzv. dvouhodnotový význam (např. jsou slzy žalu a slzy radosti). Slovní sdělení toto omezení nemá. Je přesnější a jednoznačnější. Na druhé straně však těžko můžeme sdělit to, co je důležité pro zrod dobrých vzájemných vztahů a pro jejich udržení.

Pod pojmem řeč těla si většinou představujeme soubor pohybů hlavy a končetin, velká část se týká také výrazu obličeje a očí, důležité je i držení těla, jeho umístění v prostoru a pozice jedné osoby vůči druhé.

4.5. Druhy neverbální komunikace

Druhy neverbální komunikace jsou rozlišovány podle prostředků, jimiž se sdělení vyjadřuje. Výše jsem již zmínila pohledy některých autorů. Pokud bychom vycházeli z trojího pojetí autorů jako Prof. Mauricio Pilleux ^[21] nebo Prof. María Estela García ^[22], rozdělili bychom neverbální komunikaci do tří skupin: proxemika, kinezika a parajazykové složky jazyka.

4.5.1. Proxemika

Proxemiku neboli umístění účastníků hovoru v prostoru rozdělujeme na čtyři základní distanční pásma: intimní, neformálně osobní, sociálně poradní a veřejné (*obrázek 2, 3, 4, 5*):

- a.) intimní vzdálenost-od přímého kontaktu do vzdálenosti 45 cm (matka a dítě, milenci)
- b.) neformálně osobní pásmo-od 45 cm do 120 cm (je to prostor, který cítíme kolem sebe, a vadí nám, když do něj někdo vstupuje)
- c.) sociálně poradní pásmo-od 120 cm do 366 cm (obchodní jednání, účastníci diskuze aj.)
- d.) pásmo veřejné-od 366 cm výše (běžně zaujímaná vzdálenost, např. při přednáškách)

U některých autorů nalezneme určité odchylky v udávaných vzdálenostech pro to které pásmo, jiní zase jednotlivé prostory dělí trochu odlišným způsobem.

²¹ PILLEUX, Mauricio. La comunicación no-verbal. *Documentos Lingüísticos y Literarios* 21. 1998, s. 33-41. [online]. [cit. 9. září 2007].

Dostupné z: <www.humanidades.uach.cl/documentos_linguisticos/document.php?id=394>

²² ESTELA GARCÍA, María. Tipos de comunicación no verbal. *Documentos Lingüísticos y Literarios* 11. 1985, s. 23-28. [online]. [citováno 9. září 2007].

Dostupné z: <www.humanidades.uach.cl/documentos_linguisticos/document.php?id=289>

Vzdálenost mezi lidmi je měřena touto vědou horizontálně a vertikálně. Čím pozitivnější vztah k sobě lidé mají, tím blíže k sobě stojí. Velikost osobní zóny je tedy závislá na osobnosti lidí, kteří vstupují do vzájemného styku, na jejich kulturních, etnických i rasových charakteristikách, na vlastnostech jedinců, pohlaví, věku, zdravotním stavu, jejich schopnosti rozumět partnerově řeči, vztahu lidí (na míře znalosti druhého člověka, přátelství, sympatie), společenském postavení, vnějších okolnostech (výška, velikost prostoru). Roli hrají i národnostní zvyklosti, kultura atd.: „Podle antropologa Edwarda T. Halla se interpersonální pásmo neboli ‚bublina‘ liší podle osob. Severoameričan nerad svou ‚bublinu‘ sdílí, kdežto Španěl v mnoha případech upřednostňuje podělit se o ní.“^[23]

Zvláštním druhem proxemiky je tzv. proxemika vertikální, týkající se především vztahu matka-dítě (matka se snaží o vyrovnávání vertikální vzdálenosti skloněním se k dítěti či zdvihnutím dítěte do náručí) nebo žák-učitel (učitel zkouší žáka a sedí, aby se žák cítil jistější). K vyrovnané komunikaci patří zejména stejná hladina očí partnerů.

Narušuje-li někdo naše osobní pásmo tím, že se k nám při hovoru neustále přibližuje, snažíme se si náš prostor uchránit postupným poodstupováním dozadu. Takovémuto projevu ochrany vlastního teritoria (oblasti prostoru, kterou považujeme za svou) se říká proxemický tanec.

ALFREDO.-Bueno, Mariví...Pues no sabes qué alegría que tengo...¡Pero qué alegría!
MARIVÍ.-... (Y al ver que ALFREDO se acerca demasiado, se levanta y va al teléfono)...
(ALFREDO.-Dobře, Mariví...Takže ty ani nevíš, jakou mám radost...Ale fakt radost!
MARIVÍ.-...(Jakmile vidí, že se ALFREDO přehnaně přibližuje, zvedne se a jde k telefonu)...)^[24]

4.5.2. Kinezika

Kinezika je oblast neverbální komunikace, která se zabývá pohyby těla a jeho částí. Používá se též termínů kineziologie nebo kinetika. Zařadili bychom sem dále podskupiny jako mimiku (výrazy tváře), pohled či oční kontakt, haptiku (doteky), posturologii (polohy těla), gesta aj. Kinezika zahrnuje všechny druhy pohybů. Různé nálady uvádějí do pohybu různé

²³ Según el antropólogo Edward T. Hall, el espacio interpersonal o la "burbuja" es diferente para unos o para otros. Al norteamericano no le gusta compartir su burbuja, el español en muchos casos prefiere compartirla. SOLOR-ESPIAUBA, Dolores. *Lo no verbal como un concepto más de la lengua*, s. 2. [online]. [cit. 4. března 2008]. Dostupné z: <http://www.ucm.es/info/especulo/ele/com_nove.html>

²⁴ MIHURA, Miguel. A media luz los tres. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 497.

skupiny svalů. Kinezické aktivity slouží především k regulaci mezilidských vztahů a zachování určitého interpersonálního odstupu.

4.5.2.1. Mimika

Mimika je nauka o významu obličejových svalů (*obrázek 6*). Při mluvení se mění i výrazy naší tváře. Mluvčí může přimhouřit oči, sevřít rty, hýbat obočím. Mimika je přirozená a posluchač ji předpokládá. Její míra je dána především obsahem řeči. V průběhu interakce s druhými náš obličej komunikuje. Mimikou vyjadřujeme základní (primární) emoce jako např. štěstí/neštěstí, neočekávané překvapení/splněné očekávání, strach a bázeň/pocit jistoty, radost/smutek, klid/rozčilení, spokojenost/nespokojenost, zájem/nezájem aj. Vedle těchto emocí existuje ještě řada odvozených emocionálních výrazů obličej (tzv. sekundárních), které vznikají např. rychlým vystřídáním jednoho emocionálního výrazu druhým apod. Tyto sekundární emoce ve výrazech obličej jsou daleko snadněji ovlivnitelné kulturním prostředím, výchovou, společenskými pravidly a normami společenského soužití než emoce primární.

Mimikou vyjadřujeme i kulturně tradovaná gesta (zdvořilostní úsměv apod.) a tzv. instrumentální pohyby (např. výrazy obličej při kýchání). Mezi nejvýraznější mimické neverbální projevy patří smích a pláč (oba mohou být projevy jak radosti tak i smutku), mají i symbolický ráz a komunikační charakter. Hraný smích či pláč se výrazně liší od přirozeného projevu.

BOLTON.- (Sonriendo con vacilación.) Entonces...odio imponerme a la gente...

(BOLTON.-(Váhavě se usměje.) Takže...nerad se lidem vnucuju...) ^[25]

...JULIA llora sin extremos, nada más bajando la cabeza y dejando correr sus lágrimas...

(...JULIE klidně pláče, jen s pokleslou hlavou a nechává téct své slzy...) ^[26]

Významy mimický mimojazykových projevů jsou mimo jiné dány i kulturně (např. smích pro nás značí radost, kdežto v jiných kulturách může vyjadřovat smutek).

V lidském obličejí lze rozlišovat tři zóny neverbální komunikace: oblast čela a obočí, očí a víček, oblast dolní části obličej (včetně tváře, ústa a nosu).

²⁵ USIGLI, Rodolfo. *El gesticulador*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004, s. 124.

²⁶ Tamtéž, s. 213.

4.5.2.2. Pohledy očí

Prostřednictvím zraku (*obrázek 7*) jsou odkryta různá neverbální sdělení-gesta, výrazy tváře, samy pohledy očí, držení těla, prostorové umístění a tělesné pohyby vůbec. Pomocí pohledu člověk nejrychleji zachytí pohledem zprostředkovanou zprávu druhého a zároveň dá najevo svou odpověď.

ELENA.-(Lo mira con una gran piedad.) ¡Siéntate, Miguel!...

(ELENA.-(Soucitně se na něj podívá.) Sedni si, Migueli!...) ^[27]

Pohled je zároveň nejpohotovější forma neverbální komunikativní odpovědi na neverbální sdělení jiného druhu. Pokud jde o vlastní obsah sdělení prostřednictvím pohledů, zrakový kontakt vyjadřuje zájem o partnera, jemuž je kontakt určen. Naopak vyhýbání se zrakovému kontaktu nebo jeho přerušování je obvykle výrazem toho, že daný jedinec nemá zájem o komunikaci s druhým partnerem.

Pohledy očí se vyskytují ve velkém počtu variant, na těchto variantách se podílí jak samo oko, tak obočí, víčka, řasy a oční svaly. Oční kontakt většinou doprovází verbální interpersonální komunikaci.

Oči nám říkají mnoho o osobnosti člověka, na něhož se díváme. Signály sdělené očima se liší v závislosti na délce, směru a charakteru pohledu.

...NURIA cambia una mirada significativa con FEDERICO y CARLOS...

(...NURIA si významně vymění pohled s FEDERIKEM A CARLOSEM...) ^[28]

V každé kultuře existují nepsaná pravidla vhodné délky zrakového kontaktu. V naší kultuře se považuje za zdvořilé dívat se na lidi, když k nám hovoří (podobně je tomu i ve Španělsku, kde se k nám mluvčí či posluchač navíc ještě přiblíží, aby dal najevo svůj zájem): „[...] Španělé jsou naopak zvyklí dívat se více či méně bez zábran, i drobné konverzace o počasí nebo pronesení zdvořilostních frází typu ‚dobrý den‘ a ‚na shledanou‘ jsou časté dokonce i mezi lidmi, kteří se neznají.“ ^[29]

²⁷ Tamtéž, s. 200.

²⁸ MIHURA, Miguel. Melocotón en almíbar. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 885.

²⁹ [...] Los españoles por el contrario suelen mirarse más o menos descaradamente, llegando a plantear pequeñas conversaciones sobre el tiempo o a lanzarse pequeñas fórmulas de cortesía: "buenos días" y "hasta luego" son frecuentes incluso entre desconocidos.

SOLOR-ESPIAUBA, Dolores. *Lo no verbal como un concepto más de la lengua*, s. 2. [online]. [cit. 4. března 2008]. Dostupné z: <http://www.ucm.es/info/especulo/ele/com_nove.html>

Ukazuje se, že lidé se dívají více na druhé, když sami naslouchají, než když s nimi hovoří.

CÉSAR.-...¿Por qué me miras así, Miguel?

(CÉSAR.-...Proč se na mě takhle díváš, Migueli?)^[30]

Pohledy můžeme předávat řadu sdělení. Můžeme jimi hledat zpětnou vazbu, informovat druhého, že komunikační kanál má otevřený a že by měl promluvit. Očným kontaktem řídíme průběh konverzace podle poměrně složitého systému společenských pravidel.

4.5.2.3. Haptika

Tímto termínem se označuje taktilní kontakt neboli dotek, který je pravděpodobně geneticky výchozím neverbálním podnětem (*obrázek 8*). Edward T. Hall rozlišuje tyto druhy doteků: držení, ohmatávání, hlazení, prodloužené držení, tlak proti, bodové dotýkání, náhodné lehké zavadění, žádný kontakt. Existují doteky přátelské (např. pohlazení) i nepřátelské (při fyzické agresi), mohou se dělit i podle dynamiky a intenzity. K charakteristice druhu doteku se používá i další řady termínů: podání ruky, stisk, objetí, pohlazení, políbení, poplácání, štípnutí, píchnutí aj. Tento styk dotekem může být přímý nebo nepřímý. Některé doteky mají smluvený a formalizovaný charakter (např. pozdrav). Taktilní kontakt zahrnuje příjem zpráv o působení tlaku, tepla, chladu, o vlivu podnětů působících bolest a někdy sem bývá zařazován i smysl pro vibrace, který registruje chvění.

...Los visitantes hacen un saludo silencioso, menos ESTRELLA, que se dirige con una sonrisa a estrechar la mano de ELENA, JULIA y MIGUEL, murmurando saludos banales.

(...Návštěva naznačí tichý pozdrav, kromě ESTRELLY, který se s úsměvem obrátí k ELENĚ, JULII A MIGUELOVI, aby jim stiskl ruku, při tom šeptá banální pozdravy.)^[31]

Na fyzickém kontaktu se podílejí různé tělesné zóny, jde o tělesné zóny, kterých se smí dotýkat rodiče u svých dětí, přátelé, milenci aj. Rozsah tělesného kontaktu mezi lidmi závisí na věku a vztahu mezi nimi. Vzájemné dotyky se liší i podle kultur. U nás je zvykem si při pozdravu podat ruku (např. při seznamování), nebo se přivítat jedním polibkem na tvář či

³⁰ USIGLI, Rodolfo. *El gesticulador*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004, s. 155.

³¹ Tamtéž, s. 158.

ústa (přátelé, rodina). Ve Španělsku je obvyklé políbit se na obě tváře, ať už jde o přivítání muže se ženou, nebo ženy se ženou. Muži si obvykle podávají ruku či se navzájem obejmou a poplácávají se po zádech (v závislosti na míře přátelství, sympatií apod.). Španělé jsou obecně národ velmi „dotekový“, při komunikaci se často dotýkají posluchače a dávají tak najevo svůj zájem na tom vtáhnout ho do hovoru a udržet tak jeho pozornost. Vyjadřují mu tím i svou náklonnost:

[...] Arabové, obyvatelé Středomoří a Afričané jsou „dotekovými“ kulturami [...]
[...] Ve Španělsku je možné vidět mnoho skupinek držících se při chůzi za paži: matky s dcerami, otcové se syny, sourozenci, dívky mezi sebou, ženy se ženami, stabilní páry a páry určitého věku; zatímco za ruku se drží nebo jdou na sebe přitisknutí dvojice mladých lidí, nekonvenční páry. Muži mezi sebou, dokonce i mladí, zachovávají větší odstup. Španělské rodiny se přemisťují hromadně a pomaleji než rodiny ze severu Evropy nebo ze Spojených států.^[32]

ANA.- Hola, Juan. (Se dan un besito...)

(ANA.-Ahoj, Juane. (Políbí se...))^[33]

Dotek může vyjádřit pozitivní emoce (podporu, ocenění, sexuální zájem aj.); hravost ve smyslu náklonnosti nebo také agresivity; může ovládat nebo usměrňovat chování, postoje nebo pocity druhého; rituální dotyky se týkají pozdravů a loučení. Funkční doteky jsou takové, které provádíme za účelem určitého úkonu (např. odstranění smítku).

4.5.2.4. Posturologie

Posturologie je řeč našich postojů, držení těla a polohových konfigurací (*obrázek 9*). Co se týče postoje jedince, tak můžeme rozdělit postoje na tři základní: vstoj, vsedě a vleže.

COSME.-Sí. Ya me callo. Es que estoy nervioso, caramba. (Suena el timbre de la puerta. COSME se levanta asustado.) ¡Han llamado!

³² [...] árabes, mediterráneos y africanos pertenecen a culturas de contacto [...]

[...] En España se ven muchos grupos que caminan del brazo: madres e hijas, padres e hijos, hermanos, chicas entre sí, mujeres entre sí, parejas estables y de cierta edad, mientras que van de la mano o enlazadas parejas jóvenes, parejas no convencionales. Los hombres entre sí, incluso jóvenes, se muestran mucho más distantes. Las familias españolas, al desplazarse juntas, lo hacen agrupadas y más lentamente que en el Norte de Europa o en Estados Unidos.

SOLOR-ESPIAUBA, Dolores. *Lo no verbal como un concepto más de la lengua*, s. 3-4.

[online]. [cit. 4. března 2008]. Dostupné z: <http://www.ucm.es/info/especulo/ele/com_nove.html>

³³ MIHURA, Miguel. Seductor. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 1264.

(COSME.-Jo. Už mlčím. Jsem totiž dost nervózní, sakra. (Zazvoní zvonek u dveří. COSME se polekaně zvedne.) Zazvonili!)^[34]

Pokud jde o vzájemnou polohu dvou částí těla při téže základní poloze, mluvíme o kompozici. Jde-li nám o vystižení vzájemných poloh většího celku (všech částí těla při dané základní tělesné poloze) hovoříme o konfiguraci. Pozitura je zase celek, který udává základní tělesnou polohu i polohovou konfiguraci všech částí těla. Posturologické echo je termín odhalující, že při komunikaci s partnerem, pokud je naše jednání v souladu s jeho názory, může docházet k podvědomému napodobování našich postojů (např. křížení rukou). Pokud s námi partner nesouhlasí, vyjadřuje jiné postoje a jinak neverbálně reaguje.

Za jistých situací jsou držení těla, jeho postoj a poloha určovány kulturními konvencemi (např. stání v pozoru při státní hymně), dále zde hraje roli i temperament-povaha, mezilidské vztahy, psychické rozpoložení atd. S držením těla souvisí i jeho pohyby (úklona, odvrát, přikrčení a další).

LEÓN.-(*Con un movimiento amenazador.*) ... *no lo haremos esperar a él.*

(LEÓN.-(S výhružným pohybem.)...nenecháme ho čekat.)^[35]

Poloha, kterou člověk zaujímá, když je sám, se většinou liší od té, ke které se uchyluje, když se domnívá, že by ho mohl někdo vidět, případně když je ve společnosti více lidí. Vzájemná poloha dvou lidí v rozhovoru může naznačovat, jak moc záleží mluvčímu na tom, o čem hovoří, a nakolik je pro něj důležité posluchače upoutat a získat pro svůj názor. Poloha naslouchajícího zase většinou vyjadřuje, do jaké míry ho zajímá to, co partner říká.

4.5.2.5. Gestikulace a gestika (více viz v oddíle 6. Gesta v současné španělštině a jejich komunikační funkce)

Gestikulace je užívání gest, zpravidla spolu s verbálními prvky, a gestika je nauka o pohybech rukou (*obrázek 10*). Gesta jsou spontánní pohyby kterékoliv části těla během řeči, jsou to pohyby s výrazným oznamovacím účelem, provází slovní projevy, nebo je zastupují. Zkracují verbální komunikaci, doplňují význam slova či dávají výpovědím zcela nové významy. Mají tedy výrazný sdělovací účel. V řadě případů gesto obrazně naznačuje to, co by bylo možno říci slovem, ale co je srozumitelnější, když se to ukáže.

³⁴ MIHURA, Miguel. *Melocotón en almíbar*. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 866.

³⁵ USIGLI, Rodolfo. *El gesticulador*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004, s. 187.

CÉSAR.-(Severamente.) Mucho cuidado, Epigmenio... (Gestos de descontento.) Quiero que se me obedezca, ¿entendido?

(CÉSAR.-(Přísně.) Dej si pozor, Epigmenio...(Gesta nespokojenosti.) Chci, aby jste mě poslouchali, rozuměl jsi?)^[36]

Gesta mohou být vědomá i nevědomá. Řadu vědomých gest můžeme používat jak s mluvenou řečí, tak i bez ní.

4.5.3. Parajazyk (více viz v oddíle 5. Parajazykové prostředky ve španělštině)

Parajazykové komunikační složky bychom charakterizovali jako něco, co je za jazykem. Paralingvistika tvoří určitý přechod od mimoslovních ke slovním způsobům sdělování. Nejde zde však o to, co říkáme, ale jak to říkáme. Např. mlčení je sice absencí zvuku, ale není absencí komunikace.

CÉSAR.-(Después de una pausa.) Tiene usted razón; no corresponde a su carácter ni a su destino. (Pausa. Pasea un poco.) Y bien, voy a decirle la verdad.

(CÉSAR.-(Po pauze.) Máte pravdu; neodpovídá to ani jeho charakteru, ani jeho osudu. (Pauza. Trochu se projde.) Dobře tedy, řeknu vám pravdu.)^[37]

4.5.4. Komunikace prostřednictvím předmětů a vzhledu

Jedním z druhů neverbální komunikace je i komunikace prostřednictvím předmětů a vzhledu (*obrázek 11*). Může jít o světla, obrázky, zvuky, barvy, dekorace prostoru, naše oblečení, šperky, parfémy a dokonce i dary, které dostáváme a dáváme.

Interior de la elegante Empresa de Pompas Fúnebres «Conformidad Ltda.» [...]

[...] Entra Manuel. Es un hombre flaco, demacrado; la ropa le cuelga. Viste un traje negro viejo. Lleva una larga y raída bufanda alrededor del cuello.

(Interiér elegantní Pohřební služby «Smíření, spol. s r. o.» [...])

[...] Vstoupí Manuel. Je to vyhublý sešlý muž; oblečení na něm visí. Má na sobě starý černý oblek. Kolem krku má dlouhou a obnošenou šálu.)^[38]

³⁶ Tamtéž, s. 185.

³⁷ Tamtéž, s. 141.

³⁸ DÍAZ, José. Requiem por un girasol. In *Teatro*. Madrid: Taurus Ediciones, S. A., 1967, s. 155.

Někdy vlastně tělo komunikuje samo o sobě, ne tím, jak se hýbe nebo jaké polohy zaujímá. Sdělení může být obsaženo v těle jako takovém a v rozložení rysů obličeje. Někteří vědci mají za to, že fyzický vzhled je často dán kulturně, proto se lidé žijící v určitých regionech do jisté míry „podobají“ jeden druhému.

Podoba, kterou získáváme, a způsob nesení našeho těla nejsou pouze odrazem naší kultury, nýbrž jsou zároveň odrazem nás samotných [...]

[...] Sdělení, které se předává osobním vzhledem, nepoukazuje pouze na osobu samotnou, nýbrž také na to, co tato osoba říká.^[39]

Někteří autoři zahrnují do neverbální komunikace i další složky (příkladem může být grafologie, obor psychologie zabývající se studiem písma a jeho vztahu k lidskému chování).

4.6. Kulturní vázanost a transkulturní platnost neverbálních projevů

Neverbálně je možno dorozumět se i přes jazykové hranice. Je však zapotřebí být opatrný.

Některé neverbální projevy jsou transkulturní, tj. na kultuře nezávislé. Patří sem například krátkodobé zvednutí obočí při poznávání přátel nebo ukázání holých dlaní přichozímu na znamení přátelského přijetí.

Jsou však mimoslovní sdělení, která jsou na určitou kulturní oblast velice úzce vázána. Patří sem v první řadě gesta. Odlišnosti jsou i v odstupu jednoho od druhého, i v kinezice (např. živost gestikulace a pohybů Italů a Španělů, pohybová zdrženlivost Angličanů aj.). Podle řady neverbálních projevů se tak dá rozeznat, kdo je domácí a kdo cizinec.

³⁹ Los rostros que adquirimos y la manera de llevar nuestros cuerpos no solamente tienen el sello de nuestra cultura, sino que al mismo tiempo poseen nuestro propio sello [...]
[...] El mensaje que se transmite por el aspecto personal no se refiere sólo a la persona en sí, sino también a lo que esté diciendo.
DAVIS, Flora. *La comunicación no verbal*. Madrid: Alianza Editorial, S. A., 1976, s. 56.

Jak se později dále rozvine, užívání gest úzce souvisí i s užitím parajazykových (a nejen parajazykových, nýbrž i jazykových) prostředků.

Již v druhém oddíle o neverbální komunikaci stručně charakterizují, co je to parajazyk a paralingvistika. A protože mým tématem jsou španělská gesta, třetí oddíl této práce se zabývá parajazykovými prostředky, jimiž disponuje současný španělský jazyk. Popisuje rozdělení těchto prostředků na čtyři hlavní kategorie (osobní rysy hlasu, typy hlasu, fyziologické a emoční reakce hlasu, slovní zásoba přesahující možnosti našeho slovníku a její funkční členění).

Je naprosto nezbytné věnovat se španělským parajazykovým prostředkům a projevům detailněji, neboť mají na vykonávání gest veliký vliv, stejně tak gesta hrají svou nemalou roli v situacích, kdy je třeba použít nějakého parajazykového prostředku. Abychom pochopili, jak vlastně tento vztah mezi gesty, jazykem a parajazykem funguje, je třeba zabírat se parajazykovými prostředky do větší hloubky (prostředky jazykovými se zabývá oddíl 3. Jazyk a komunikace).

Tomuto oddílu jsem nevěnovala žádnou přílohu, neboť si myslím, že citáty doplňující text práce fungují jako dostatečné příklady užití parajazykových prostředků. Ovšem *Příloha 6*, týkající se především závěrečného oddílu diplomové práce, obsahuje videa, kde je možné používání některých z těchto prostředků vidět a slyšet.

5. Parajazykové prostředky ve španělštině

5.1. Co je to parajazyk?

Parajazyk je ve skutečnosti „něco, co je za jazykem“. Není důležité, co říkáme, ale jak to říkáme. Je možné nalézt spoustu interpretací toho, co je to vlastně parajazyk nebo parajazykové prostředky jazyka, ovšem některé interpretace jsou často nejasné a jiné zase velmi zjednodušené. V současnosti se však již setkáme s dostatečně jasnými a důvěryhodnými definicemi, příkladem může být pojetí Fernanda Poyata:

Neverbální vlastnosti hlasu, jeho modifikátorů a nezávislá skoro lexikální vyslovení, jež jsou vytvářena a podmíněna oblastmi v dutinách nad hlasivkovou štěrbinou (od rtů a nozder až k hltanu), v hrtanové dutině a v dutinách pod hlasivkovou štěrbinou (plíce a jícen) až k břišním svalům. Stejně tak jde o chvilkové odmlky, kterých užíváme vědomě nebo nevědomě, abychom znaky verbální, kinezické, proxemické, chemické, kožní a tepelné podporovali či jim odporovali, ať už současně či střídavě, a to jak ve vzájemném tak v nevzájemné působení. ^[40]

Parajazykovými komunikačními projevy se zabývá paralingvistika jako lingvistická disciplína.

5.2. Rozdělení španělských parajazykových prostředků

Budeme-li vycházet z již zmíněného velmi podrobného díla Fernanda Poyata ^[41], můžeme tyto prostředky rozdělit do čtyř kategorií, a těmi jsou primární vlastnosti (rysy hlasu), kvalifikátory neboli typy hlasu, diferenciatory či fyziologické a emoční reakce, alternanty neboli slovní zásoba přesahující možnosti našeho slovníku. ^[42]

⁴⁰ Las cualidades no verbales de la voz y sus modificadores y las emisiones independientes cuasiléxicas, producidas o condicionadas en las zonas comprendidas en las cavidades supraglóticas (desde los labios y nares hasta la faringe), la cavidad laríngea y las cavidades infraglóticas (pulmones y esófago) hasta los músculos abdominales, así como los silencios momentáneos, que utilizamos conciente o inconcientemente para apoyar o contradecir los signos verbales, kinésicos, proxémicos, químicos, dérmicos y térmicos, simultáneamente o alternando con ellos, tanto en la interacción como en la no-interacción. POYATOS, Fernando. *La comunicación no verbal II. Paralenguaje, kinésica e interacción*, Madrid: Istmo, 1994, s. 28.

⁴¹ Fernando Poyatos dělí paralingvistické výrazy na *cualidades primarias*, *calificadores*, *diferenciadores*, *alternantes*. Viz POYATOS, Fernando. *La comunicación no verbal II. Paralenguaje, kinésica e interacción*, Madrid: Istmo, 1994.

Jelikož však v češtině neexistují vhodné ekvivalenty, uchýlila jsem se k výrazům jako kvalifikátory neboli určovače, diferenciatory (rozlišovače) a alternanty neboli měniče.

⁴² S dalším typem dělení se můžeme setkat například v práci Jara Krivohlavého, zaměřené však spíše na psychologická hlediska stavu mluvčího, kde jsou paralingvistické složky rozděleny na: hlasovou dimenzi akustického projevu, časové charakteristiky řečového projevu, interakční vztahy v jazykovém skupinovém

5.2.1. Primární vlastnosti: osobní rysy hlasu.

Jedná se o charakteristiky lidského hlasu, které mluvčí odlišují jako jedince. Mohou se měnit z různých důvodů. Jde o zabarvení hlasu, rezonanci, intenzitu či objem hlasu, tempo, hlasový rejstřík (úroveň, interval atd.), intonační pole, délku slabiky a rytmus.

Změny těchto hlasových prvků něco sdělují. Například když se mluví rychle, sděluje se něco jiného, než když se mluví pomalu. I když slova jsou naprosto shodná, při změně rychlosti (hlasitosti, rytmu řeči nebo výšky tónu) se změní i významy, které druzí budou vnímat.

Vlastnosti hlasu jsou podmíněny faktory biologickými (pohlaví, věk atd.), fyziologickými (např. různé anomálie), psychologickými (jsou dány osobností člověka), sociokulturními (národnost apod.) a profesní orientací.

Su acento era como el mío pero su voz muy distinta. La mía es grave y la suya era aguda, casi un poco chillona dentro de los susurros. No parecía la voz adecuada para un hombre velludo, sino la de un cantante del tipo frágil, que no se esfuerza en absoluto por variar su timbre natural o artificial cuando habla, es perjudicial hacerlo. Su voz era como una sierra.

(Jeho přízvuk byl jako ten můj, ale jeho hlas byl jiný. Můj je hluboký a jeho byl ostrý, při šeptání až trochu pištivý. Nejevil se jako hlas typický pro zarostlého chlápka, nýbrž jako hlas nějakého zkřehlého zpěváka, který se ani trochu nenamáhá změnit svou přirozenou nebo umělou barvu hlasu, když mluví; je nežádoucí to dělat. Jeho hlas zněl jako pila.)^[43]

5.2.2. Kvalifikátory (určovače)-typy hlasu.

S fonací jsou spjaty také typy hlasu, jež závisejí na tvaru fonačních a artikulačních orgánů (dutina ústní, nosní, hltanová) a jež obsahují složky, které specifikují či nějakým způsobem zabarvují obsah výpovědi. Jiný smysl by měla věta: *No sabía que ibas a venir.* (Nevěděla jsem, že přijdeš) vyslovená šeptem a jiný význam by měla, pokud bychom ji vyslovili třeba pištivým hlasem.

Typy hlasu jsou podmíněny faktory biologickými, fyziologickými, psychologickými a emočními. Jejich význam spočívá hlavně v jejich sociokulturních funkcích, neboť tvoří složitou řadu hlasových efektů, kontrolovatelných či nekontrolovatelných, jež jsou vnímány sociálně i kulturně. Navíc jsou úzce semknuty s projevy a pohyby těla a tváře. Zahrnují v sobě

projevu a na jiné než slovní akustické projevy. Mezi paralingvistické projevy řadí dále chyby v řeči, pauzy, přízvuky větné i slovní atd.

Více viz KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda, 1988.

⁴³ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 42.

škálu od izolovaných slabik až po celé úseky projevu. Podle morfologických charakteristik je možné rozdělit typy hlasu v závislosti na: respiračním (dýchacím), hrtanovém, jícnovém, hltanovém, velárně-hltanovém, jazykovém, labiálním (retním), čelistním, výslovnostním ovládání (řízení) a ovládání (řízení) artikulačního napětí.

Kromě výše zmíněných vlivů na podobu jazyka lze zmínit i řadu věcí, předmětů či substancí, které mají vliv na vlastnosti hlasu a na vydávání různých zvuků. Mluvením při jídle či žvýkání vzniká množství mlaskavých, sajících, aspirujících zvuků atd., a tím se hlas modifikuje. K tomu všemu se může navíc přidat křik, úsměv, chrapot a jiné. Jiný je hlas také, když má člověk v ústech nějaký předmět (dýmku, cigaretu, tužku) nebo když si něco přiloží k ústům (kapesník).

...Jadea. Desiste y ahoga un sollozo...

(...Těžce oddechuje. Vzdává se a potlačuje vzlykot...) ^[44]

5.2.3. Diferenciátory (rozlišovače)-fyziologické a emoční reakce.

Charakterizují a rozlišují fyziologické a emoční reakce a stavy. Mohou určovat slova (např. zívání při mluvení), mají význam i samy o sobě (např. smích) a všechny dohromady mají své společné rysy: např. že mohou být nekontrolovatelné či dobrovolné; mohou něco sdělovat, aniž by doprovázely slova; mohou být ovlivňovány některými primárními vlastnostmi (zívání s vysokým tónem) a typy hlasu (hrubý smích); ovlivňují kineziku mluvčího; odpovídají normám slušného chování; je těžké je popsat, protože každý má své vlastní varianty ovlivněné osobními primárními vlastnostmi, i když některé z nich je možné popsat foneticky či fyziologicky.

Důležitou roli při jejich zkoumání hraje několik aspektů, mezi něž patří např.: aspekty biologické (věk, pohlaví atd.), jejich morfologie vzhledem k fonetickému a vizuálnímu uspořádání (např. nářek doprovázený slzami), vliv psychiky a osobnosti mluvčího, přechodné emoční stavy (podle pohlaví, kultury a socioekonomické úrovně), kulturní normy, přidružené verbální či neverbální projevy, členství v celkovém systému jazyk-kinezika-proxemika, snahy o jejich grafické ztvárnění a spousta dalších.

⁴⁴ DÍAZ, José. Requiem por un girasol. In *Teatro*. Madrid: Taurus Ediciones, S. A., 1967, s. 198.

Mezi tyto fyziologické či emoční reakce patří beze sporu smích, jenž bývá zpravidla doprovázen pohyby těla i tváře. Na smíchu lze tedy demonstrovat, že existují jeho různé druhy či podoby, a ty závisejí na některých z již výše zmíněných aspektů. Na smích lze nahlížet např. z hlediska ovládání se mluvčího (smích spontánní, nucený, předstíraný, nakažlivý atp.), z hlediska sociálního (smích souhlasný, solidární, uctivý apod.), z hlediska agrese (např. satirický, stydlivý, opovrhující smích), strachu (snaha zahnat strach smíchem), veselosti (šťastný, spokojený smích, úsměv na pozdrav atp.), lítosti, komičnosti atd.

Guzmán ríe a carcajadas...

(Guzmán se hlasitě směje...) ^[45]

VOZ DE MANUEL.-...Son indispensables...Más empleados...¡Más empleados! Ja, ja, ja, ja...

(MANUELŮV HLAS.-...Jsou nezbytní...Víc zaměstnanců...Víc zaměstnanců! Cha, cha, cha, cha...) ^[46]

Nejinak je tomu i u ostatních fyziologických a emočních reakcí, jako je například pláč. Paralingvistické rysy pláče vycházejí ze zvuků vzniklých nazalizací, z fňukání, šeptání, vzdychání, popotahování, vzlykání atd.; kineziké rysy zase z pohybu rtů, gest, která se snaží pláč zvládnout, z pohybů těla a postojů. Mezi druhy pláče patří něžný, soucitný, klidný, smutný pláč; pláč vyvolaný úzkostí, strachem, ponížením, zesměšněním, depresí, oklamáním; pláč ze soucitu s ostatními nebo se sebou samým; pláč z radosti atd. Podobné je to i s křikem, povzdechem, funěním, zíváním, kašláním, odkašláním, pliváním, řiháním, škytáním, kýcháním atd. U všech těchto reakcí je možné identifikovat širokou škálu vlivů na jejich výslednou podobu, a to v závislosti na výše zmíněných aspektech, jež byly podrobněji popsány na kategorii smíchu.

PACA.-... (Pausa. Resollando.) ¡Hoj! ¡Qué escalerita! Ya podía poner ascensor el ladrón del casero...

(PACA.-...(Pauza. Funí.) Fuj! To je ale schodů! Taký už ten zlodějskej domácí mohl zavést výtah...) ^[47]

⁴⁵ USIGLI, Rodolfo. *El gesticulador*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004, s. 180.

⁴⁶ DÍAZ, José. Requiem por un girasol. In *Teatro*. Madrid: Taurus Ediciones, S. A., 1967, s. 175.

⁴⁷ BUERO VALLEJO, Antonio. *Historia de una escalera*. Madrid: Espasa Calpe, S. A., 2006, s. 102.

5.2.4. Alternanty (měniče)- slovní zásoba přesahující možnosti našeho slovníku

Tvoří nedílnou součást jazyka, parajazyka i kineziky, jsou to prvky veliké lexikální hodnoty. V knize *Neverbální komunikace a vyučování cizích jazyků (Comunicación no verbal y enseñanza de lenguas extranjeras)* můžeme najít tuto definici:

Jsou to skoro lexikální prvky, obvyklé vokalizace a konsonantizace nepatrného lexikálního obsahu, ale velké funkční hodnoty, dosti expresivní, odkazující k interakci nebo řídící interakci. Týká se to konkrétně většiny citoslovcí (Ah! Ach! Aha!); zvukomalebných slov (Glo glo, Buch buch, Mňau, Haf); zvukových vyslovení, jež mají svá vlastní pojmenování (šeptnout, syknout, lízat, chrápat, funět, sténat ...) a mnohých dalších zvuků (Uf, Hm, Jaj, Ps, Ou), které, aniž by měly nějaké ustálené pojmenování nebo způsob psaní, se obvykle užívají s velkou komunikační hodnotou podobnou hodnotě určitých lingvistických či kinezických prvků, podle toho je známe jako paralingvistické alternanty.^[48]

Plní několik funkcí: dobrovolně i nedobrovolně vyjadřují emoce a pocity (např. netrpělivé vydechnutí *¡Mm!* (Hm!), soucitné mlasknutí *Tz* (Tzs), *¡Aahh!* (Á!/Ach!/Ó!/Och!) vyjadřující radost, pohodové *HJmm* (Hm), netrpělivé *Brr* (Brr), pochybovačné *Psi-Psa* (Pchá) atd.); ovládají konverzační mechanismus (např. reakce na něčí sdělení- *Ajá* (Aha), *Mm* (Hm) nebo třeba *¡Hey!* (Hej!) či *¡Chas!* (Pst!) jako pozdrav nebo upoutání pozornosti); vyjadřují to, co lze i nelze dát najevo slovně (třeba když někdo mluví o zvucích, které neumí popsat-*¡Plaf!* (Bum!/Bác!), *¡Bang!* (Buch!), *Glu-glu-glu* (Glo glo glo)); informují o lidských vlastnostech; podávají zprávu o abstraktních představách (např. zvuk, který mluvčí vydává, když chce vyjádřit, jak je něco krásné); užívají se i při napodobování či volání zvířat (*mino* (čičí), *miz* (čičí), *miau* (mňau), *qui-quiri-qui* (kikirikí) a jiné).

Jejich forma závisí na způsobu jejich vytváření. Může se tedy jednat o samohláskové znaky neboli vokalizace (*¡Eey!* (Hej!) na upoutání pozornosti, *¡Ay!* (Au!) vyjadřující bolest, *¡Oo!* (Ó!) značící údiv), souhláskové znaky neboli konsonantizace (souhlasné *Hm* (Hm), odporovací *Ts* (Tzs) apod.), kombinované znaky-podle přízvuknější hlásky buď vokalizace s konsonantizacemi nebo konsonantizace s vokalizacemi (*¡Iaj!* (Jaj!) vyjadřující např.

⁴⁸ Son elementos cuasi-léxicos, las vocalizaciones y consonantizaciones convencionales de escaso contenido léxico pero con gran valor funcional, bien expresivo, referencial o regulador interactivo. Nos referimos, concretamente, a gran parte de las interjecciones (*¡Ah!* *¡Ay!* *¡Ajá!*), a las onomatopeyas (*Glu-glu*, *Bang-bang*, *Miau*, *Guau*), a emisiones sonoras que cuentan con nombre propio (chistar, sisear, lamer, roncar, resoplar, gemir...) y a otros muchos sonidos (*Uff*, *Hm*, *Iaj*, *Ps*, *Ouu*...) que, sin tener un nombre o una grafía establecidos, se utilizan convencionalmente con un valor comunicativo similar al de determinados signos lingüísticos o quinésicos, de ahí que se conozcan como alternantes paralingüísticos.
CESTERO MANCERA, Ana María. *Comunicación no verbal y enseñanza de lenguas extranjeras*. Madrid: Arco / Libros D.L., 1999, s. 33.

zapáchání něčeho, *Puaf* (Fuj) značící nelibou příchut', *Uff* (Uf/Fuj) vyjadřující přílišné teplo).

Co se týče vztahu znak-význam, lze je rozdělit na arbitrární, tzn. bez jakékoliv podobnosti se signifikantem (tím, co označuje; označujícím), např. *Hm* (Hm), *Mm* (Hm); na ikonické, kde se signifikant podobá na signifié (označující na označované)-např. bečení ovcí *¡Be-e-e-e!* (Be-é!), prásknutí dveřmi *¡Bang!* (Buch!/Prásk!); a na vlastní (znak nic nenapodobuje, naopak je svým vlastním signifikantem)-např. když se kdáká jako slepice.

Mluvčí často cítí potřebu napodobovat některé zvuky a pohyby zvířat, lidí, strojů atd. nebo připodobnit nejružnější abstraktní i fyzické vlastnosti, které ve skutečnosti zvuky nevydávají (*Y, ¡ffss!*, *salíó como una flecha* (A frrr vystřelil jako šíp) atd.), někdy se tak děje i z důvodu nedostatečné slovní zásoby. Alternanty nevyjadřují jen emoce mluvčího. Řada z nich funguje jako citoslovce.

Hmm. Hmm. Más de una vez, más de una vez. Créame...

(Hm. Hm. Víc než jedenkrát, víc než jedenkrát. Věřte mi...) ^[49]

JUAN.-(Se ríe). ¿Ah, sí?

JUAN.-...Pero sin tonterías, ¿eh? Sin tonterías...

(JUAN.-(Směje se). Á, ano?

JUAN.-...Ale žádné hlouposti, he? Žádné hlouposti...) ^[50]

5.2.4.1. Slovní a vizuální zobrazení.

Alternanty existují jako součást promluvy, ovšem u většiny z nich se postrádá jejich pojmenování, psaná podoba nebo dokonce obojí.

Své pojmenování a grafickou podobu mají ty nejvíce lexikální, mnohé z nich jsou definovány jako citoslovce. Mají své sloveso vyjadřující činnost, podstatné jméno vyjadřující realizaci této činnosti a pravopisné znázornění (příkladem může být: *sisear-siseo-¡Sss!* (zasyčet-syčení-Sss!); *chistar-chisteo-¡Chst!* (šeptnout-šeptnutí-Pst!)).

Problémem další skupiny je, že neexistuje jejich psaná podoba. Mají ale své pojmenování. Patří sem např. zvuk líbání, tleskání, bublání atd.; dále zvuky pojmenované slovesy a podstatnými jmény jako foukat (foukání), bručet (bručení), lízat (olíznutí), mlaskat (mlasknutí) atd.

Výrazy s grafickou podobou, ovšem bez pojmenování, se mohou pouze zaznamenat,

⁴⁹ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 75.

⁵⁰ MIHURA, Miguel. *Seductor*. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 1265-1266.

ne pojmenovat. Jsou to výrazy jako skoro lexikální *¡Pche!* (Pchá!); *¡Mm!* (Hm!); *¡Psst!* (Pst!); *¡Ay!* (Aj!) atd.

Poslední skupinu tvoří výrazy bez pojmenování i bez grafického zobrazení. Stejně jako výrazy předchozích tří kategorií i tyto se ve slovníku mluvčích často vyskytují a mají velkou komunikační hodnotu. Ovšem s tím rozdílem, že je nelze ani pojmenovat ani zapsat. Většinou je zapotřebí nějaké perifráze poukazující na určité konkrétní chování tím, že se porovnává s různými zvuky (zvířat, strojů atd.), odkazuje se na emoce a postoje nebo se vychází z již existujících pojmenování. Příkladem může být např. zvuk vzniklý při česání vlasů.

5.2.4.2. Chyby v řeči

Tyto chyby patří mezi paralingvistické projevy. Příkladem mohou být tzv. nedokončené věty, opomenutí, opakování, zakoktání, přecházení atd. Zvýšená produkce chyb ve slovním projevu poukazuje na zvýšení vnitřní tísně hovořící osoby. Může však být i situačně ovlivněna. Před někým se hovoří dobře, před jiným se vyskytnou zábrany. Také naslouchající spoluurčuje úroveň slovní produkce hovořícího.

V běžném styku s druhými lidmi si obvykle člověk všimne jen některých chyb, kterých se druzí dopouštějí; vlastní chyby obvykle neslyší. Mezi nejnapadnější patří tzv. parazitická slova. Jde o výrazy naučené, patří sem např. neustále opakované *bueno, bueno* (dobře, tedy) nebo *pues, pues* (totiž). Jde o slova nic neříkající, kterými hovořící jen získává čas, aby se mohl soustředit na to, co chce říci.

5.2.4.3. Odmlky

Do této skupiny se řadí přechodné, dobrovolné či nedobrovolné pauzy, přestávky, zmlknutí, zámlky a podobné projevy v řeči, jež narušují její plynulost. Ticho však může být sdělením samo o sobě, aniž by odkazovalo k nějakému zvuku, nebo jím může být sdělována dobrovolná absence zvuků. Podobné je to i s pohyby těla, nehybný postoj může mít taktéž význam sám o sobě či nám může dávat najevo záměrnou nepřítomnost pohybů.

Podle Křivohlavého^[51] se u přestávek v řeči hledí na tři aspekty:

A. Délka doby ticha. Jak dlouho trvá pomlka. Jsou pauzy, které trvají jen několik tisícín sekund, a jiné vydrží několik minut. Ukazuje se, že různě dlouhé pomlky mají odlišný význam.

B. Typ pomlky. Rozlišují se tiché, akusticky nijak nenaplněné pomlky, od naplněných pomlk.

⁵¹ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda, 1988.

U pomlky naplněných hlukem jde však o hluk, který nemá lingvistický (významový) charakter. C. Umístění pomlky. I když se mohou dvě pomlky zdát stejné co do délky trvání a typu, přece jen mezi nimi může být podstatný rozdíl, vezme-li se v úvahu jejich umístění ve slovním projevu.

Pomlky v místě spojů dvou fonologických vět se nazývají pomlky větné a trvají půl až jednu sekundu. Jsou-li kratší, pak pozbývá řeč na srozumitelnosti. Od nich je však třeba odlišit pomlky v jiných místech slovního projevu. Ty jsou nazývány pomlkami váhání.

Větnými pauzami jsou synchronizovány i pohyby účastníků hovoru-například pohyby jejich hlav, gesta a postoje. Díky pauzám jsou lidé schopni vnímat slova a díky občasné nehybnosti těla i gesta.

LINFA.-¡Oh!...(Un silencio). ¿Leopardo?

GERTRUDIS.-No.

LINFA.-¡Oh!...(Un silencio). ¿Monito tití?

GERTRUDIS.-No.

LINFA.-¡Oh!...¿Está segura?...¡Oh, perdón! Pero es que no conozco otros animalitos domésticos.

(LINFA.-Ach!...(Ticho). Leoparda?

GERTRUDIS.-Ne.

LINFA.-Ach!...(Ticho). Veverčí opičku?

GERTRUDIS.-Ne.

LINFA.-Ach!...Jste si jistá?...Ó, promiňte! Ale já totiž víc domácích zvířátek neznám.)^[52]

5.2.4.4. Paralingvistické a kinezické kvalifikátory

Různé primární vlastnosti hlasu mohou měnit význam mnohých alternantů, a to v závislosti na postoji mluvčího (např. intenzita-je rozdíl mezi jemným soucitným mlasknutím *¡Tz!* (Tzs) a tím samým *¡Tz!* vysloveným s jistým rozčilením, podobné je to i s intervaly, délkou slabiky atd.) nebo nedobrovolně či nevědomě (např. vliv dýchání, ovládání hrtanu, jazyka, rtů, čelisti, typy hlasů apod.).

Mezi rysy parajazykovými a kinezickými existuje vzájemný významově-postojový vztah, jenž lze pozorovat u primárních vlastností (např. intenzita hlasu souvisí s intenzitou gest, prodlužování/zkracování slabik s pomalými/zrychlenými gesty aj.), u kvalifikátorů

⁵² DÍAZ, José. Requiem por un girasol. In *Teatro*. Madrid: Taurus Ediciones, S. A., 1967, s. 168

(např. falzet vyvolává zvednutí a prodloužení krku a trupu, drsný hlas bývá doprovázen drsnými výrazy atd.). I odmlky mají souvislost s pohyby a gesty (přerušení pohybu při odmlce).

5.2.4.5. Funkční členění ^[53]

Alternanty tvoří obrovský repertoár každodenních promluv a lidských interakcí. Podle funkce se dělí do několika skupin:

1. Regulačně-interakční: před začátkem promluvy-mlasknutí *¡Tz!* (Tzs); upoutání pozornosti-odkašlaní *¡Ejem!* (Ehm!); souhlas-*Mm-jm* (Hm); nesouhlas-*N-n* (Ne ne); upozornění-*¡Ah!* (Hej!/Haló!/Hola!); pauza-(-) a další.

2. Deskriptivně-vysvětlující: popisující prostor, čas, události-*Ffff, muy lejos*. (Fíha, dost daleko.); deiktické-*Mm* (Hm); identifikující-*El piso estaba sssss, suavísimo*. (Podlaha byla hhhhlad'oučká.) aj.

3. Imitačně-ilustrační: např. autoadaptační-*Y empezó a palmotear, ¡clas, clas, clas!* (A začal tleskat; tlesk tlesk tlesk.); zvířecí: *Y vino hacia mí, ¡gruau, gruau, gruau!* (A přišel ke mně, vrr vrr vrr.); předmětové-*El tren iba subiendo la montaña, ¡chuf, chuf, chuf, uu-uuuuuh!* (Vlak š-š-š hú-hú stoupal do kopce.).

4. Postojové: a) Kladné postoje: souhlas-*¡Ajá!* (Fajn!/Prima!/To беру!); pozdrav-*¡Ei!* (Hej!); povolení-*¡Mmm, estupendo!* (Hm, skvělé!); zájem-*Mmm* (Hm); odhodlání-*¡Eeeh!* (Ehm!); obdiv-*¡Aah!* (Á!Ách!/Ó!/Óch!) atd. b) Agrese a negativní postoje: nesouhlas-*¡Aaan!* (A ne!); nezájem-*Bah* (Ale co/ Hm/Ach co); výsměch-výsměšný smích; opovržení-*¡Pf!* (Pche!); strach-přerývané naříkání; nelibost-*¡Aaj!* (Ajaj!) a další. c) Radost, požitek: např. spokojenost-*¡Aaaaah!* (Ách!); euforie-*¡Uiiii!* (Jé!); překvapení-*¡Oh!* (Ó!/ Och!); triumf-*¡Yupiii!* (Jupíi!) aj. d) Smutek: rezignace-*Tz* (Tzs); úzkost-povzdech atd. e) Fyzický požitek: uvolnění se- např. *¡Aaaaah* (Áh); smyslovost-*Mmmmm* (Hm). f) Fyzická nelibost: únava-*¡Uff!* (Uf!); chlad-*Brrr* (Brr); bolest-*¡Aaay!* (Auau!) apod.

5. Zvuky vydávané zvířaty: a) Domácí zvířata: kočka-*¡Miau!* (Mňau!); pes-*¡Guau!* (Haf!) atd. b) Doma chovaná zvířata: kuře-*¡Pío-pío!* (Píp-píp!); kráva-*¡Mu!* (Bú!); kachna-*¡Cuac!* (Kvak!); holub-*¡Cu-curre-cu-cú!* (Vrkkůů!); koza-*¡Bee-bee!* (Mée-mée!); slepice-*¡Coc co co coc!* (Ko ko kodák); prase-*¡Oink oink!* (Chro chro!) atd. c) Zvířata na práci: kůň-*¡Hiii!* (Ííí ha há!); osel-*¡Iii-aah!* (Iááá!) aj. d) Divoká zvířata: např. pták-*¡Pío-pío!* (Píp-píp!);

⁵³ Překlady citoslovcí a zvukomalebných slov jsem čerpala ze slovníku: DUBSKÝ, Josef. *Velký španělský slovník I, II*. Praha: Academia, 1999. a z internetu: KACETL, Tomáš. *Zvuky zvířat*, 1999-2004. [online]. [cit. 3. března 2008]. Dostupné z: <<http://cat.rulez.cz/z-7.htm>>

opice-*I-i-i!* (U-u-u!).

6. Zvláštní skupinku tvoří také výrazy, kterých se užívá, když se se zvířaty komunikuje, např. když se na ně volá-(na kočku-*Mino* (čičí), *Miz* (čičí), na slepice a kuřata-*Pi-pi* (Ná pipi)); a tzv. alternanty příležitostné, což jsou taková vyslovení, jež mohou naznačit kulturní příslušnost, pohlaví, sociálně-výchovnou úroveň, vnímavost, emoční vztahy a momentální reakce mluvčího (např. chrochtavý smích). Dále sem patří např. nasání vzduchu, řihnutí, foukání, kašel, odkašlání, mlasknutí, chrápání, hvízdnutí atd.

Oddíl, který následuje, již plně popisuje gesta ve španělštině a jejich roli v jazykové komunikaci. Než však přistoupím ke gestům samotným, zabývám se krátce systémem, jehož součástí gesta jsou. Tento systém se nazývá kinezický, popisuji ho a uvádím názory některých autorů, jež odhalili úzký vztah mezi kinezikou a jazykem.

Poté se již tato část diplomové práce skutečně zabývá charakteristikou, historickým vývojem a funkcemi gest, jakým způsobem se gesta provádějí, jejich fázemi realizace a rozdělením do jednotlivých skupin. Na rozdělení gest je velice mnoho názorů, spousta autorů je dělí různým způsobem a z jiného hlediska. Některá dělení mne zaujala natolik svou situační a komunikační podrobností, že je zde podrobněji uvádím. Příklady v podobě citátů z knih poukazují na funkce jednotlivých skupin gest v různých komunikačních situacích. Gestům je věnována *Příloha 3-Gesta a jejich role* plná obrázků nejrůznějších gest. *Příloha 4-Rozdělení gest* se zaměřuje na jejich dělení (podle autorů zabývajících se gesty ve španělštině).

Poslední kapitola tohoto oddílu se soustředí na typicky španělská gesta, jež jsou mezi Španěly hojně užívána. *Příloha 5-Španělská emblematická gesta* obsahuje tabulky s obrázky. Zahrnuje vysvětlení, jak se to či ono gesto provádí, co znamená, kdy se používá a jaké verbální a neverbální prostředky mohou jeho realizaci doprovázet.

Všechny tyto přílohy (3, 4 i 5) jsou doplněny o krátká videa, kde vystupují španělští mluvčí v různých situacích. Tito mluvčí vykonávají různá gesta a používají mnoho jazykových i parajazykových prostředků. Většinou se jedná o gesta obvyklá (známá i u nás), ovšem vyskytují se na nich i gesta Španělům vlastní a pro ně typická, která my nepoužíváme.

6. Gesta v současné španělštině a jejich komunikační role

„Latinské národy jako Španělé, Italové či Latinoameričané jsou považovány za jedny z nejbohatších na gestikulační pohyby.“^[54]

6.1. Kinezický systém

Než se začnu detailněji zabývat tématem gest, jejich rolí a funkcemi v neverbální komunikaci, vrátím se ještě k termínu kinezika, neboť gesta tvoří jednu z jejích součástí. V oddíle 4.5.2. jsem kineziku charakterizovala jako oblast neverbální komunikace, která se zabývá pohyby těla a jeho částí. Někteří autoři řadí do kineziky pouze gesta a ostatní kategorie jako mimiku, oční kontakt, posturologii atd. vydělují^[55]. Jak už jsem zmínila výše, autoři jako např. Prof. Mauricio Pilleux nebo Fernando Poyatos do kineziky zahrnují všechny tělesné pohyby, tedy i pohyby tváře, očí aj.

Mauricio Pilleux uvádí:

Když mluvíme o komunikaci prostřednictvím hlavy a gest, mluvíme o druhu neverbální komunikace (NVK), jenž Birdwhistell (1952) nazývá *kinezika* (tělesné pohyby a gesta) a Rabanales (1954-1955) *somatolalie* (z řeckého soma, -atos, tělo + laleo, mluvit). Další dva způsoby NVK jsou *parajazyk* se svými hlasovými kvalifikátory a neverbálními vokalizacemi a *proxemika*, která se zabývá studiem způsobu, jakým lidé vnímají struktury a využívají prostoru v komunikaci, jež je kulturně vymezena a jejíž narušení může být samo o sobě komunikačním aktem.^[56]

Ana María Cestero Mancera charakterizuje kinezický systém jako pohyby a držení těla, jež komunikují či vyzdvihují smysl slovních sdělení: „Do kinezického systému zahrnujeme

⁵⁴ Los latinos como los españoles, italianos o latinoamericanos son considerados muy ricos en sus movimientos gestuales.

UEDA, Hiroto. Semántica de los gestos españoles. *Lingüística Hispánica*, 20. [online] [cit. 19. listopadu 2007] Dostupné z: <<http://gamp.c.u-tokyo.ac.jp/~ueda/kenkyu/higengo/semges.pdf>>

⁵⁵ Viz např. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda, 1988.

⁵⁶ Al referirnos a la comunicación a través de la cabeza o de gestos, lo hacemos refiriéndonos a un tipo de CNV, a lo que Birdwhistell (1952) llama *cinésica* (movimientos corporales y gestos) y que Rabanales (1954-1955) denomina *somatolalia* (del gr. soma, -atos, cuerpo + laleo, hablar). Los otros dos modos de CNV son el *paralenguaje* con sus cualificadores vocales y vocalizaciones no-verbales, y la *proxémica*, que es el estudio del modo en que los seres humanos perciben estructuras y usan el espacio en la comunicación, la que es determinada culturalmente, y cuya violación puede, en sí misma, ser un acto comunicativo.

PILLEUX, Mauricio. La comunicación no-verbal. *Documentos Lingüísticos y Literarios* 21. 1998, s. 33-41. [online]. [citováno 8. října 2007].

Dostupné z : <www.humanidades.uach.cl/documentos_linguisticos/document.php?id=394>

jak pohled, tak tělesný kontakt, neverbální aspekty, jimž se obvykle dostává specifické pozornosti a které jsou některými badateli vnímány jako odlišné systémy.“^[57]

6.1.1. Kinezika versus jazyk^[58]

V roce 1867 publikoval francouzský fyziolog G. B. Duchème základní práci o celkovém pojetí činnosti svalového aparátu člověka. Tato práce je tak významná, že rok jejího vydání je brán jako datum zrodu kineziky.

Důležitou roli v této oblasti hraje především jméno antropologa Raye L. Birdwhistella, který se začal zabývat tělesnými pohyby kolem roku 1946. Vycházel z obecného předpokladu, že základní emoční prožitky jako radost, strach či sexuální přitažlivost se musí vyjadřovat stejným způsobem v různých kulturách. Usuzoval tedy, že existují určitá společná gesta a pohyby. Vypracoval systém symbolů, který pomocí značek umožňuje zapisovat a zachycovat to, co se děje s rukama a nohama našich partnerů. Nakonec však došel k názoru, že žádná taková společná a univerzální gesta neexistují:

[...] ačkoliv jsme pátrali 15 let, nenašli jsme žádné gesto ani pohyb těla, který by měl stejný sociální význam ve všech společnostech [...]

[...] Až tam, kam naše vědomosti sahají, neexistuje žádné gesto ani žádný tělesný pohyb, jenž by se mohl považovat za univerzální symbol.^[59]

Ovšem ne všichni badatelé zabývající se tématem neverbální komunikace s jeho závěry souhlasí.

Birdwhistell také věnoval svou pozornost gestům, která mají vědomý charakter (příkladem může být pozdrav nebo stopařův zdvihnutý palec). Zjistil, že dokonce i tento typ gest musí být doprovázen dalšími pohyby, aby měl svůj význam. Gesta jsou podle něj něco jako kořeny slov v jazyce, pohyb těla se v určitých aspektech podobá jazyku a taktéž může

⁵⁷ El sistema quinésico: movimientos y posturas corporales que comunican o matizan el sentido de los enunciados verbales. Incluimos dentro del sistema quinésico tanto la mirada como el contacto corporal, aspectos no verbales que suelen recibir atención específica y que son considerados por algunos investigadores como sistemas diferentes.

CESTERO MANCERA, Ana María. *Comunicación no verbal y enseñanza de lenguas extranjeras*. Madrid: Arco / Libros D.L., 1999, s. 17.

⁵⁸ Viz POYATOS, Fernando. *La comunicación no verbal II. Paralenguaje, kinésica e interacción*. Madrid: Ediciones Istmo, 1994; BIRDWHISTELL, Ray. L. *El lenguaje de la expresión corporal*. Barcelona: Gustavo Gili, 1979 či KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda, 1988.

⁵⁹ [...] aunque hemos investigado durante 15 años, no hemos encontrado ningún gesto ni movimiento corporal que tenga la misma significación social en todas las sociedades [...]

[...] Hasta donde alcanzan nuestros conocimientos, no existe ningún gesto ni ningún movimiento corporal que pueda considerarse un símbolo universal.

BIRDWHISTELL, Ray. L. *El lenguaje de la expresión corporal*. Barcelona: Gustavo Gili, 1979, s. 76.

být analyzován určitým druhem rozboru systémů podobným rozboru, jenž užívají jazykovědci ke studiu jazyka:

Prostřednictvím studia gest v kontextu se ukázalo, že kinezický systém má tvary až překvapivě podobné slovům jazyka [...]

[...] je zřejmé, že existují tělesné projevy, jež fungují jako významné zvuky, které se kombinují do jednoduchých či relativně složených jednotek jako jsou slova, jež se zároveň spojují do velmi rozsáhlých pásů strukturované povahy na způsob vět či dokonce odstavců. ^[60]

Díky zkoumání filmů určených k vědeckým účelům Birdwhistell přišel na to, že existuje určitá analogie mezi kinezikou a jazykem. Stejně jako můžeme rozložit řeč na jednotlivé zvuky, slova, věty, odstavce atd., i v kinezice existují podobné jednotky. Podobně jako jazykověda mluví o fonémech, morfémech apod., kinezika hovoří o tzv. kinech, kinemorfech a kinemorfických konstrukcích. Kin je nejmenší pohybovou jednotkou, jedná se o sotva pozorovatelný pohyb. Z těchto kinů se skládají vyšší, složitější jednotky, zvané kinemy, zjevnější a významnější pohyby (např. zvednutí ruky, nadzvednutí obočí, zavření očí aj.). Funkce kinemů v kinezice je stejná jako funkce fonémů v jazykovém systému. Kinemy jsou abstraktní jednotky (stejně jako fonémy) a jejich různé realizace se nazývají alokiny, podobně jako v jazyce alofony. Kinemy se různě kombinují, aby vytvořily nejmenší významové jednotky, jimž se v kinezickém systému říká kinemorfy. Tyto kinezické kinemorfy odpovídají funkčně jazykovým morfémům. Nejvyšší pohybovou jednotkou jsou pak kinemorfické konstrukce. Díky těmto teoretickým podkladům je jednodušší identifikovat, zařadit a popsat lidské pohyby. Vedle pohybů pravých (autentických) rozeznává kinezika i pohyby nepravé (parakinezické jevy či projevy). Jde v nich o signály, které určují, jak mají být jiné, pravé pohyby interpretovány. Ukázalo se totiž, že tentýž pohyb může nabývat v různých situacích odlišných významů, a naopak, že tentýž obsah může být sdělen různými druhy pohybů.

Birdwhistell tedy vymyslel něco jako těsnopisné samoznaky pro každý kin. Tento systém značení je klíčem k výzkumné technice zvané mikroanalýza (zkoumání pohybů zpomalenou kamerou).

⁶⁰ Mediante el estudio de los gestos en el contexto, se puso en claro que el sistema quínésico tiene formas asombrosamente parecidas a las palabras del lenguaje [...]

[...] es evidente que existen comportamientos corporales que funcionan como los sonidos significantes, que se combinan en unidades simples o relativamente compuestas como las palabras, que a su vez se combinan en tiras muy amplias de comportamiento estructurado a la manera de las frases e incluso de los párrafos.

Tamtéž, s. 75.

V průběhu dlouholetého zkoumání Birdwhistell odhalil celé kategorie minimálních pohybů, které doprovázejí mluvená slova. Zjistil, že existují minipohyby, jež jsou stejně tak neoddělitelné od slova jako třeba interpunkce od psané věty. Některá slova a některé věty jsou doprovázeny určitými ukazateli: malými pohyby hlavou, očí, rukou, prstů či ramen (např. pro zájmena *yo* (já), *este* (tento) nebo *nosotros* (my), *aquí* (zde) by tím ukazatelem bylo gesto směrem k tělu osoby, která mluví (obrázek 1 v Příloze 3; video 1, 2, 3 k Příloze 3 ^[61]); pro zájmena v plurálu by gesto zahrnovalo poukázání na přítomnost více lidí (obrázek 2; video 4); u zájmen *allí* (tam), *tú* (ty) se ukazatel vzdaluje od řečené hranice (obrázek 3; video 5, 6); při užití sloves v budoucím čase poukazujeme posunkem směrem dopředu (obrázek 4; video 7); při užití sloves v čase minulém ukazujeme dozadu atd. (obrázek 4; video 8)).

Psycholog Paul Ekman a jeho kolega Wallace Friesen analyzovali celou řadu tělesných pohybů, zvláště se však později zaměřili na lidský obličej. Paul Ekman byl jedním z těch, který v průběhu let polemizoval s Rayem Birdwhistellem ohledně otázky existence společných univerzálních gest. Ekman spolu s dalšími (narozdíl od Birdwhistella) tvrdí, že jeho výzkumy existenci takovýchto univerzálních gest prokázaly (požádal zástupce několika kultur, aby na fotografiích, jež zachycovaly základní výrazy tváře, tyto dané výrazy identifikovali; ve většině případů se všichni zástupci shodli).

Kinezika se obecně dělí na tři základní kategorie: gesta neboli pohyby tváře a těla, způsoby neboli konvenční typy realizací různých činností či pohybů a držení těla neboli nehybné komunikační pozice, jež jsou či nejsou výsledkem uskutečnění určitých pohybů. Mezi těmito třemi skupinami existuje určitý vztah, neboť, abychom mohli popsat nějaké gesto, je třeba popsat i způsob jeho realizace a pozici, kterou při jeho vykonání zaujímají tělesné orgány.

6.2. Gesta-charakteristika a historie ^[62]

Termín gesto je odvozen z latiny, kde *gero*, *gerere* znamená projevovat cit, smýšlení či vlastnost. V přeneseném smyslu slova pak *gerere* znamená vypínat se nad koho či hrát roli. *Gestus* je latinsky řečnický posunek.

Řeč gest se začala zkoumat na začátku čtyřicátých let dvacátého století. Významnou prací v této sféře se stala kniha *Gesta a prostředí* (*Gesture and Environment*) Davida

⁶¹ Všechna použitá videa jsem čerpala z: UEDA, Hiroto: *Diccionario de gestos españoles (versión internet)* [online] [cit. 20. dubna 2008] Dostupné z <<http://gamp.c.u-tokyo.ac.jp/~ueda/gestos/>>

⁶² Viz VÝROST, Jozef; SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997; KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda, 1988 a DAVIS, Flora. *La comunicación no verbal*. Madrid: Alianza Editorial, S. A., 1976.

Efrona ^[63], jenž se touto prací snažil vyvrátit tvrzení nacistických vědců, že gesta se dědí v závislosti na rase. Začal tedy studovat gestikulační projevy u přistěhovaleckých skupin Italů a Židů na Lower East Side v New Yorku. Zjistil, že skutečně existují určité rozdíly v provedení gest mezi Židy a Italy (např. Italové jsou výbušnější a často při gestikulaci užívají obě ruce, kdežto Židé většinou zaměstnávají jen jednu). Začal studovat i druhou generaci těchto dvou skupin. Dokázal, že ti, kteří průběžně udržovali styky se svými etnickými komunitami, si zachovali i společný gestikulační styl, zatímco u těch, kteří se přizpůsobili životu v Americe, se začal postupně vytrácet. Také zjistil, že u mnohých se vyskytla gesta hybridní, tedy spojující projevy obou kultur (italské a americké, židovské a americké). Nepochybně však obhájil svou tezi, že gesta a jejich dědičnost na rase nezávisí.

Mezi dalšími vědci věnujícími se bádání v oblasti gest a jejich komunikačních projevů můžeme zmínit Jurgena Ruesche a Weldon Keese. Spolupracovali společně na díle *Neverbální komunikace (Non-Verbal Communication)* ^[64] a zaměřili se na gestikulační projevy Francouzů, Němců a Američanů.

Každá kultura má své vlastní charakteristické pohyby a také svůj repertoár emblematických či symbolických gest. Již jsem zmínila, že vědec Paul Ekman se pokoušel najít univerzální gesta společná všem kulturám a že podle něj samotného se mu to podařilo. Pracoval na mnoha místech, kde prováděl výzkumy. Zajímal se o kultury v Japonsku, Argentině, Nové Guiney a podařilo se mu nalézt minimálně deset až dvacet symbolických gest společných všem třem tak pohybově odlišným kulturám. Prokázal tedy, že v těchto třech kulturách emblematická gesta, jež našel, předávají stejná sdělení: „Je možné, že ne všechny kultury mají tato emblematická gesta, ale Ekman považuje za pravděpodobné, že pokud nějaká kultura má emblematické gesto reprezentující tato slova či věty, je to jedno z těch, která objevil v průběhu svých průzkumů.“ ^[65]

Příkladem takovýchto emblematických gest může být např. spánek, jenž se naznačuje nakloněním hlavy na stranu a podepřením tváře rukou či rukama (*obrázek 5; video 9*); pocit hladu, kdy se položí jedna ruka na žaludek a lehce ho poplácává či po něm přejíždí (*obrázek 6; video 10*). Podle Ekmana jsou tato gesta univerzální z toho důvodu, že jsme omezeni naší anatomií. Pokud nám muskulatura umožňuje provést nějaké gesto více než jedním způsobem, existují různé kulturně dané varianty provedení toho či onoho gesta. Někdy je možné setkat se

⁶³ EFRON, David. *Gesture and Environmen*. Haag: Mouton, 1941.

⁶⁴ RUESCH, Jürgen-KEES, Weldon. *Non-Verbal Communication*. Berkeley: University of California Press, 1956.

⁶⁵ Puede no ser cierto que todas las sociedades tengan estos emblemas, pero Ekman considera probable que, si una cultura posee algún emblema para estas palabras o frases, sea de los que él ha hallado en sus investigaciones. DAVIS, Flora. *La comunicación no verbal*. Madrid: Alianza Editorial, 1976, s. 109.

i s tím, že některé kultury používají identická emblematická gesta, ovšem za jiným účelem, mohou tedy znamenat něco úplně jiného (např. vypláznout jazyk znamená v obecném kontextu u nás i ve Španělsku projev nezdvořilosti (*obrázek 7; video 11*), kdežto jinde může být projevem nervozity, odmítnutí apod.). V takovémto případě by mohlo mezi příslušníky zastupujícími různé kultury dojít k řadě nedorozumění. Incidenty tohoto typu vedly např. k sepsání jedné z prvních učebnic o emblematických gestech zabývající se rozdílností jejich významu v Kolumbii a Spojených státech. ^[66]

Dalším z významných představitelů zabývajících se studiem gest byl Adam Kendon. Nahrával zkoumané osoby na video a pak jednotlivé části filmu rozebíral, studoval a analyzoval. Díky mikroanalýze došel k závěru, že tělesné pohyby mění svůj směr v závislosti na rytmu promluvy. Kendon se dále zabýval také kontextem, kdy lidé gestikulují a kdy ne (např. při váhání, když si nemůžeme vzpomenout na příslušné slovo, pomáháme si gesty). Tvrdil, že ke gestům se uchylujeme hlavně, když máme potíže něco vyjádřit slovně nebo když chceme, aby nás ostatní lépe pochopili. Čím víc chce člověk upoutat pozornost, s větší intenzitou zapojuje části svého těla a gestikuluje.

6.2.1. Vnímání gest a dalších pohybů

Pohybová činnost může být vnímána čtyřmi způsoby: zrakem-tak lze vidět gesta, bez jakéhokoliv jiného smyslového vjemu; sluchem (např. lusknutí prsty, potlesk, facka); hmatem (objetí, polibek, podání ruky atd.), zde je možné pocítit specifické charakteristiky tlaku, tepla, chladu či bolesti; a kinesteticky ^[67], tzn. ne nutně přímým kontaktem s jinou osobou, ale díky předmětu působícího jako zprostředkovatel a přenosový kanál, například když jsou pohyby druhého člověka přeneseny třeba prostřednictvím sdílené pohovky (vzlykání, hraní si s vlasy atd.).

⁶⁶ SAITZ, Robert-CERVENKA, Edward. *Handbook of Gestures. Colombia and the United States*. Haag: Mouton, 1972.

⁶⁷ Slovo „kinestetický“ je složenina řeckých výrazů kinein (hýbat se) a aisthesthai (vnímat), a tudíž se jím nejčastěji vyjadřuje tělesný pocit pohybu. Kinestesika (kinesis-pohyb, aesthesis-vnímání) se zabývá pohybem z pohledu interakce, funkční anatomie, lidského pohybu, lidských funkcí, námahy a okolí. Zprostředkovává porozumění pro přirozené průběhy pohybu a jejich podporu.

Viz FENDRYCHOVÁ, Jaroslava. *Kinestesika v ošetřování novorozenců*. [online]. [citováno 16. října 2007]. Dostupné z : <<http://www.solen.cz/pdfs/ped/2007/03/14.pdf>>

6.2.2. Komunikační funkce gest a kinezických prostředků vůbec^[68]

V historickém pohledu jsou gesta starší formou lidské komunikace než řeč. Jednou z teorií je, že vzniku jazyka mohl předcházet jazyk gest jako sociálně komunikační prvek téměř o jeden milión let.

W. Wundt viděl v gestech původ jazyka a u lidského gesta rozlišoval expresivní, imitační a pantomimickou funkci. Gestikulační komunikace je podle G. Meada prvním typem komunikace a gesta jsou prvotními symboly. Jednak zastupují a označují další stadia aktivity, v níž jsou stadiem prvním, zároveň však druhotně označují i objekty zahrnuté do těchto aktivit. Prvotní gestikulační komunikace je tedy spíše gestikulační interakcí, ovlivňováním, z níž komunikace postupně vyrůstá.^[69]

Gesty se rozumí kulturně vázané pohyby. Mají tvořivou sílu, která slovům chybí; odrážejí sociální dění; zvyšují názornost řečeného; mohou popírat řečené; předávají se generačně nebo skupinově (dospívající lidé, určité profese); pomáhají lidem s poruchou komunikace.

Pohyby, gesta a rozmanité pozice plní tedy řadu funkcí, jež neodmyslitelně souvisí s verbálním jazykem. Mohou verbální jazyk: nahradit (místo toho, aby se řeklo: *¡Ven!* (Pojď sem!)), naznačit se tato výzva gestem ruky (*obrázek 8; video 12*); potvrdit (souhlasné gesto hlavou (*obrázek 9; video 13*) spolu s vyslovením věty: *¡Eva es una chica extraordinaria!* (Eva je výjimečné děvče!)); zdvojnásobit (říci větu typu: *¡Ni pensar!* (Ani na to nemysli!)) a zároveň udělat odmítavé gesto hlavou (*obrázek 10; video 14*); zopakovat (odmítavě zavrtět hlavou po zamítnutí něčeho (*obrázek 11; video 15*)); zeslabit (vyslovit: *La película está bien.* (Ten film je dobrý) se zanedbatelným úsměvem (*obrázek 12; video 16*)); protiřečit mu (říci: *Tu amigo es muy buena gente.* (Tvůj kamarád je fajn.) se svrstětlým čelem (*obrázek 13; video 17*) a napjatým výrazem ve tváři); zamaskovat ho (sdělit někomu špatnou zprávu a přitom se usmívat (*obrázek 14; video 18*)).

Je třeba zdůraznit, že ve většině těchto případů jsou gesta, pohyby a držení těla navíc doprovázeny také prostředky paralingvistickými (viz oddíl 7.2. Komunikační funkce paralingvistických a kinezických prostředků), neboť oba tyto systémy jsou neoddělitelně semknuty morfologicky i sémanticky s verbálním jazykem, a to v rámci promluvy mluvčího.

Gesta, způsob jejich provedení a konverzační postoje, ať už doprovázejí mluvená slova či ne, navíc mohou plnit tyto funkce v sociální interakci: nahrazovat slova

⁶⁸ Viz POYATOS, Fernando. *La comunicación no verbal II. Paralenguaje, kinésica e interacción*. Madrid: Ediciones Istmo, 1994.; VÝROST, Jozef-SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997.

⁶⁹ VÝROST, Jozef-SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997, s. 134.

symbolickými gesty; hodnotit a zdůrazňovat tato slova v průběhu promluvy; poukazovat na přítomnost či nepřítomnost něčeho/někoho; naznačovat velikost, objem, prostor; odkazovat na minulost, přítomnost, budoucnost; naznačovat obrysy něčeho; napodobovat pohyby a zvuky; dát vizuální podobu pocitům, hmatatelným či abstraktním vlastnostem, reakcím na vnější či vnitřní podněty; podávat zprávu o skutečných či vymyšlených událostech; dotýkat se vlastního těla v rámci promluvy či mimo ní; užívat gesta a postoje, spolu se slovy či bez nich, ovlivněné naším kontaktem se substancemi (parfémy, pití aj.) a předměty (oblečení apod.); regulovat konverzaci atd.

Lze tedy přímo vnímat zvuky a pohyby a dekodovat jejich význam nejenom pomocí zraku i sluchu, ale i pomocí jiných kanálů, a to v závislosti na kinestetické schopnosti, která rozšiřuje možnosti vztahů s ostatními lidmi a s okolím obecně.

6.2.3. Gesta, způsob jejich provedení a postoje (držení těla)

Jak už bylo řečeno výše, gesta, způsob jejich provedení a pozice těla jsou součástí kinezického systému a existuje mezi nimi vztah vzájemné závislosti.

6.2.3.1. Gesta

„Gesta jsou psychomuskulární pohyby s komunikační hodnotou. Lidské tělo poskytuje širokou škálu pohybových možností, ale zjednodušeně je možné rozdělit gesta na dva základní typy [...]“^[70]: gesta tváře a gesta prováděná tělem, mezi oběma těmito typy opět existuje určitý vztah. Gesta tváře zahrnují pohyby očí, obočí, meziobočí, čela, lící, nosu, rtů, úst a brady. Tělesná gesta jsou ta, jež jsou realizována pomocí rukou, nohou, ramen, paží, hlavy, prstů, boků.

Je velmi složité nalézt gesta, která by byla provedena jen jednou částí těla. Většinou spolu funguje a kombinuje se více různých částí ve stejný okamžik (např. mrknutí s sebou nese i lehké pozvednutí tváře a koutku úst (*obrázek 15; video 19*)). Gesta tváře mohou fungovat a komunikovat nezávisle, to však neplatí pro gesta těla, jež jsou vždy doprovázena gesty obličejovými, i když tato nemusejí vždy plnit v komunikačním aktu tu nejvýznamnější funkci (např. tváří se mohou vyjádřit emoce jako radost, smutek, znučenost apod., ale když se užívají ruce či jiné části těla, aby se popsalo, jak je něco veliké, prostorné atd., téměř vždy

⁷⁰ Los gestos son movimientos psicomusculares con valor comunicativo. Las posibilidades de movimiento que ofrece el cuerpo humano son muchísimas, pero para simplificar vamos a clasificar los gestos en dos tipos básicos [...]

CESTERO MANCERA, Ana María. *Comunicación no verbal y enseñanza de lenguas extranjeras*. Madrid: Arco / Libros D.L., 1999, s. 36.

doprovázejí pohyby těla i pohyby tváře (*obrázek 16; video 20*), jež dokonce někdy mohou pozměnit význam toho, co se vyjadřuje pomocí těla).

El hombre amplió la sonrisa y asintió con la cabeza, con la que a su vez hizo una seña a la mujer de la trenza [...]

(Muž se usmál širokým úsměvem a souhlasně kývnul hlavou, již zároveň pokynul ženě s copem [...])^[71]

6.2.3.2. Způsob provedení gest

Způsob provedení různých gest je forma, jakou se realizují pohyby, zaujímají pozice a provádí neverbální komunikační akty obecně. Na jednu stranu jde o konvenční způsob, jakým se dělají gesta a zaujímají pozice, a na stranu druhou jde o zvyklosti dané kulturou.

Způsob provedení gest a postojů je třeba popisovat spolu s tím či oním gestem nebo pozicí těla, protože tvoří část jeho vytváření (gesto, jež užívají Španělé, aby se představili-ruka na hrudi, se může realizovat několika způsoby, a to ohnutím paže s prsty u sebe či od sebe; vzájemné polibky na přivítanou či při loučení mohou být skutečné nebo jen naznačené aj.). Forma, jakou se jí, chodí, sedí (*obrázek 17; video 21*) apod. je dána více či méně kulturním prostředím, ze kterého daná osoba pochází.

MANOLÍN.-(Besando a su padre.) Hola, papá.

FERNANDO.-Hola, hijo.

MANOLÍN.-(Besando a su madre.) Hola, mamá.

ELVIRA.-Hola.

(*MANOLÍN.-(Dává pusu tátovi.) Ahoj, tati.*

FERNANDO.-Ahoj, synku.

MANOLÍN.-(Dává pusu mámě.) Ahoj, mami.

ELVIRA.-Ahoj.)^[72]

6.2.3.3. Postoje (držení těla)

Postoj jako nehybná statická pozice, kterou zaujímá lidské tělo vědomě či nevědomě, též aktivně či pasivně komunikuje. Na jednu stranu tvoří součást gest samotných, protože jejich význam se může měnit v závislosti na pozici jednotlivých částí těla, a na stranu druhou

⁷¹ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 104.

⁷² BUERO VALLEJO, Antonio. *Historia de una escalera*. Madrid: Espasa Calpe, S. A., 2006, s. 104.

fungují samostatně a nezávisle (např. sedět se zkříženýma nohama, se spojenýma rukama na klíně (*obrázek 18; video 22*) atd.). Stejně jako gesta sdělují příslušnost k určitému pohlaví, sociální pozici, kulturní původ, duševní stav apod.

Durante más de un minuto se vio la imagen casi inmóvil del torso con los brazos cruzados (pero respiraba) y no se oyó nada.

(Víc než jednu minutu byl vidět téměř nehybný obraz hrudníku s překříženými pažemi (ale dýchal) a nebylo slyšet nic.)^[73]

6.2.3.4. Volnost a vázanost gest

Všechny tyto pohyby a pozice se mohou uskutečňovat buď volně, tedy pouze prostřednictvím nezávisle fungujících vlastních částí těla mluvčího, aniž by se dostaly do kontaktu jedna s druhou; nebo vázaně, prostřednictvím částí těla, jež se spojují mezi sebou či s jakoukoliv částí těla jiné osoby, s níž komunikujeme (volným gestem mohou být například pohyby očí a ostatních částí tváře (*obrázek 19; video 23*), pohození hlavou aj.; gestem vázaným rozumíme třeba pokřívání se na čele (*obrázek 20; video 24*) nebo pokřívání jinou osobou).

Levantó las cejas enormemente, se le hicieron picudas, sonrió divertido y centró la mirada del fervor en mi rostro [...]

(Nadzvedla obočí tak, že se jí až zašpičatělo, vesele se usmála a zaměřila svůj vroucný pohled na můj obličej [...])^[74]

[...] sonrió asimismo con aún menos ganas y se rascó la frente con las uñas largas [...]

([...] zároveň se usmála s ještě menším zájmem a poškrábala se na čele dlouhými nehty [...])^[75]

Gesta jsou mnohofunkční a lze se jich dopouštět vědomě i nevědomě. Kombinují se (stejně jako prvky paralingvistické) s verbální řečí, aby posluchači komunikovala nějaké sdělení. Mohou se realizovat samostatně nebo být modifikovány paralingvistickými prostředky. Často mají stejnou či dokonce vyšší komunikační hodnotu než znaky jazykové.

⁷³ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 176.

⁷⁴ Tamtéž, s. 90.

⁷⁵ Tamtéž, s. 69.

Ahí.-Y señalé la pared que ahora nos separaba de Miriam y el hombre.

(Tam.-A ukázal jsem na zed', která nás nyní dělila od Miriam a toho muže.) ^[76]

CAPITÁN (Desorientado)-Pero ¿por qué?, ¿por qué? (Gesto de Pedro.) ¿No te das cuenta, cretino, que te están utilizando?

(KAPITÁN (Dezorientovaný)-Ale proč, proč? (Pedrovo gesto.) Copak si neuvědomuješ, blbečku, že tě využívají?) ^[77]

Kulturní pokrok a technologie obohatily repertorium gest, nejrozličnějších pozic a pohybů těla díky nesčetným možnostem oblékání, zařízení, nástrojů atd. To vše se odráží i v komunikaci osob různého sociálního postavení (*obrázek 21*-např. venkované se pohybují a verbálně projevují jinak než lidé městští).

Entra el Sr. LINFA. Es un hombre gordo cuidadosamente vestido. Se saca el abrigo. Va vestido de etiqueta. Sus ademanes están cargados de una falsa unción.

(Vstoupí PAN LINFA. Je to tlustý pečlivě oblečený muž. Vytahuje si kabát. Je oblečený podle etikety. Jeho posunky jsou nabity falešnou obětavostí.) ^[78]

6.2.3.5. Fáze realizace gest

Gesta se uskutečňují v určitém prostoru (slova zase v určitém časovém rozpětí), jejich provádění je tedy hmotně a vizuálně ovlivňováno jinými pohyby, a to takovým způsobem, že všechna gesta se vlastně střídají v celku pohybů a pozic, jež mohou či nemusejí být komunikační a interakční, závisí na tom, jak jsou vnímány jinou osobou. Myšlenka, že příjemce dotváří význam gesta, je velmi důležitá a platí i pro jiné druhy neverbálních komunikačních prostředků, zejména optické povahy. Aktér vidí své gesto jinak než příjemce.

Každé gesto, postoj či způsob jejich provedení se uskutečňují ve třech fázích (*obrázek 22; video 25*): počáteční fáze utvářející, jež může být započata v rozličných pozicích (např. způsob, jakým překřížíme nohy); prostřední fáze (může jít o pohyb-naznačení rozevřením a zavřením prstů, že je v místnosti hodně lidí, či o nehybný postoj-koketné zamrknání); konečná fáze, jež končí těsně před tím, než začíná utvářející fáze následného gesta či pozice, nebo s ní někdy splývá (např. pozůstatky úsměvu po záchvatu smíchu).

⁷⁶ Tamtéž, s. 34.

⁷⁷ BENEDETTI, Mario. *Pedro y el Capitán*. Madrid: Alianza Editorial, S. A., 1999, s. 41.

⁷⁸ DÍAZ, José. Requiem por un girasol. In *Teatro*. Madrid: Taurus Ediciones, S. A., 1967, s. 156.

[...] sonriendo, se llevaba el índice con firmeza a los labios y se daba unos golpecitos, indicándome que guardara silencio.

([...] zatímco se smála, odhodlaně si pokládala ukazováček na ústa a poklepávala jím, čímž mi naznačovala, abych byl potichu.)^[79]

Tyto tři fáze jsou neoddělitelně spjaty s vlastnostmi parakinezickými, které mohou pozměnit význam sdělení nebo poodhalit kulturní či socioekonomické pozadí chování určité osoby. Mezi tyto parakinezické projevy patří intenzita neboli svalové napětí (v provedení pohybu), srovnatelná s paralingvistickým artikulačním napětím či intenzitou; prostorové rozpětí pohybu (prodloužení či zkrácení pohybu) odpovídající délce slabiky; rychlost pohybu, podobně jako tempo řeči; celkové trvání pohybu (nezávislé na rychlosti, protože jedno gesto může být výsledkem několika opakujících se pohybů, jež lze provést pomalu nebo rychle).

Význam gest závisí na kontextu, dané komunikační situaci, konkrétní osobě, kultuře a na dalších faktorech.

6.2.4. Rozdělení gest obecně

Gesta jsou dorozumívací prostředky, které je možno odezírat i z větší vzdálenosti. Některá z nich poskytují obraznou podporu verbálnímu sdělení. Člověk může zvedat ruce, aby naznačil, že něco stoupá, nebo opisovat rukou přibližný tvar předmětu. Jiná gesta, např. nastavení dlaní, mohou vyjadřovat emocionální podporu. Další zase regulují rozhovor. Existují různé pokusy o klasifikaci gest, které se od sebe v mnoha případech liší.

Někteří tvrdí, že gesta mají komplexní systém na způsob gramatiky^[80]. Mohou se členit na samostatná a doprovodná. Samostatná jsou ta, která jsou srozumitelná i bez doprovodné verbální řeči (např. pohyb hlavou říkající *no* (ne) (*obrázek 1 v Příloze 4; video 1 k Příloze 4*) nebo pohyby rukou naznačující *¡Ven aquí!* (Pojď sem!-*obrázek 2; video 2*) či poukazující na výšku, šířku (*obrázek 3; video 3*) apod.). Gesta doprovodná jen doplňují, zdůrazňují, utlumují či trochu upravují řeč. Doprovodných gest se člověk často dopouští mimovolně, nevědomky, neví o nich, má je zautomatizované (*obrázek 4; video 4*- když např. člověk při slově *yo* (já) ukáže na sebe).

⁷⁹ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 70.

⁸⁰ Viz VÝROST, Jozef; SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997.

Dalším příkladem členění je rozdělení gest na: ukazující, zobrazující, symbolizující, navazující ^[81] a spousta jiných a jiných rozdělení. Většina interpretací se shoduje na těchto pěti základních typech ^[82]: gesta emblematická, ilustrační, gesta vyjadřující emoční stavy, interakční regulátory a adaptéry (vysvětlení jednotlivých kategorií viz v kapitole 6.2.5.).

Existuje tedy řada snah o klasifikaci gest. V mnoha případech se rozdělení gest liší jen v názvech těchto kategorií. V zásadě závisí na pohledu daného autora a předmětu jeho zkoumání. Někteří rozdělují gesta z hlediska psychologického, jiní zase z hlediska sociální komunikace apod.

Všechna zmíněná gesta můžeme dále rozdělit na vědomá či nevědomá, tzn. prováděná vědomě či nevědomě. Některá mohou být dokonce někdy provedena vědomě a jindy zase nevědomě, závisí na situaci, ve které se to či ono gesto provádí (např. poklepávání špičkou nohy-*obrázek 5*, poklepávání prsty na stůl-*video 5*).

Kniha *Řeč těla* ^[83] se zaměřuje na rozdělení gest jen a pouze z hlediska vědomosti a nevědomosti. Můžeme se zde dočíst, že gesta se dělí na vědomá, nevědomá a gestikulaci, kde gestikulace jsou gesta doprovázející mluvený projev (např. vyslovit: *¡Era enorme!* (Byl to hotový obr!) a naznačit gesty jeho proporce-*obrázek 6; video 6*), vědomá gesta užívaná záměrně místo slov (např. zvednutý palec stopaře při autostopu-*obrázek 7*) a nevědomá gesta tvořená podvědomě (např. ovíjení pramínku vlasů kolem prstu-*obrázek 8*): „A dokonce existují gesta, jež jsou natolik přizpůsobivá a využitelná, že spadají do všech tří uvedených kategorií.“ ^[84]

6.2.5. Rozdělení gest z hlediska autorů zabývajících se komunikací prostřednictvím gest ve španělštině

Všechny uvedené typy dělení gest do jednotlivých kategorií se dají samozřejmě aplikovat na všechna gesta, tedy i na gesta španělských mluvčích. ^[85]

Mezi španělskými autory zabývajícími se aktuálně otázkou gest ve španělštině, můžeme zmínit jméno Dolores Soler-Espiauby, která ve své práci *Neverbální jako další*

⁸¹ Búciová, Lucie. *Komunikácia a sociálne zručnosti ako prostriedok zlepšovania vzťahov medzi žiakmi*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006.

⁸² Tema 5. *Comunicación no verbal* [online.] [cit. 6. října.] Dostupné z <<http://www3.uji.es/~pinazo/2001Tema%205.htm>>

⁸³ KLÚFOVÁ, Petra. *Řeč těla*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1996.

⁸⁴ Tamtéž, s. 19.

⁸⁵ Viz Tema 5. *Comunicación no verbal* [online.] [cit. 6. října.] Španělská publikace on-line zaměřující se na neverbální komunikaci. Dostupné z <<http://www3.uji.es/~pinazo/2001Tema%205.htm>>.

složka jazyka (Lo no verbal como un componente más de la lengua) ^[86] rozděluje gesta zase trošku z jiného hlediska, a to na vrozená a získaná. Mezi vrozenými gesty uvádí gesta genetická a zděděná. Lidé reagují stejným způsobem na určitý podnět pomocí reflexu-odpovědi, vyjadřují bolest, radost, smutek, překvapení, strach, vztek, odpor atd. Abychom zjistili, že se jedná o gesto vrozené, je třeba podle jejího mínění dokázat, že toto gesto existuje v jakékoliv společnosti. Příkladem vrozených gest (*obrázek 9*) může být pozdvižení očí vyjadřující údiv (*video 7*); svraštění čela, když někomu něco dělá starosti; pousmání se, když se potkají dva známí, a další.

Všechna gesta mají vzájemné interference a mění se v závislosti na věku, pohlaví, kultuře, sociální třídě atd. (např. pláč jako vrozené gesto je něco, co je dáno geneticky, ale dospělý člověk se později naučí plakat v tichosti, kdežto novorozenec pláče a přitom křičí).

Jako získané gesto uvádí například to, že jsme se naučili a navykli si překřížit nohy, když sedíme. Ovšem naše pohlaví, způsob, jakým jsme oblečení nebo sociální kontext, ve kterém se v dané chvíli nacházíme, nás nutí provést toto gesto tím či oním způsobem. Mezi získaná gesta užívající se ve španělštině patří dále: gesta imitační (*obrázek 10*), zde se lze setkat i s takovými gesty, jež mohou být společná všem (např. spát s paralelně spojenýma rukama pod tváří (*video 8a*); varování ukazováčkem na znamení výhružky (*video 8b*); vyjádření pocitu hladu opakovanými pohyby ruky se spojenými prsty směřujícími k puse (*video 8c*); zvednutím pravé ruky s palcem směrem dolů k puse se naznačujeme pocit žízně (*video 8d*); tření ukazováčku a palce na znamení, aby někdo zaplatil (*video 8e*) apod.); gesta symbolická (*obrázek 11*-kroutivý pohyb ukazováčku u spánku na znamení toho, že je někdo pomatený (*video 9a*); gesto symbolizující ¡Ojo! (Pozor!)-opřený ukazováček pod dolním víčkem (*video 9b*); překřížení ukazováčku a prostředníčku, když se někomu přeje štěstí nebo se zažehnává neštěstí (*video 9c*) atd.).

Spousta prací je také věnována studiu gest, jež se užívají při zdravení se s jinou osobou-*obrázek 12; video 10a, 10b, 10c* (úsmev, pohyb obočí, mírné zaklonění hlavy, gesta prováděná rukama apod.): „Ve Španělsku se políbíme při mnoha příležitostech: když někoho zdravíme, když se s někým loučíme, když někde vcházíme či odcházíme z domu, když jdeme

⁸⁶ SOLER-ESPIAUBA, Dolores. *Lo no verbal como un componente más de la lengua*. [online.] [cit. 17. října.] Dostupné z: <http://www.ucm.es/info/especulo/ele/com_nove.html>

Tato práce byla také publikována v *Actas de las II Jornadas Internacionales de Didáctica del Español como Lengua Extranjera*, Ávila, 1987, s.169-194.

spát nebo když vstáváme.“^[87] Španělské ženy si obvykle dávají polibek na obě tváře, žena s mužem také (stejně tak je to i mezi Španěly a cizinci): „Když se potkají Španělé, políbí se a obejmou se [...]“^[88] Muži si mezi sebou podávají ruku a krátce se obejmou, poplácávají se po zádech, naznačí ránu pěstí do břicha či ledvin apod. (záleží na míře přátelství a na tom, jak dlouho a dobře se tito lidé znají). Na ústa si dávají Španělé polibek s blízkými rodinnými příslušníky a někdy (spíše zřídka) i s nejbližšími přáteli. Děti a mladí chlapci se často zdraví lehkým plácnutím do zátylku.

Hiroto Ueda zase ve své práci *Sémantika španělských gest (Sémantica de los gestos españoles)*^[89] zastává názor německého psychologa Wilhema Maximiliana Wundta, jenž rozdělil komunikační gesta na gesta indikační, deskriptivní a symbolická. Indikační gesta poukazují na přítomnost nějakého předmětu či osoby uvnitř vizuálního pole pozorovatele, např. gesta doprovázející výrazy jako *yo* (já) či *esto* (toto)-*obrázek 13; video 11*. Deskriptivními gesty (*obrázek 14; video 12*) lze popsat například vzhled domu tak, že se namalují prstem do vzduchu obrysy střechy, stěn apod. (imitační gesta) nebo podoba člověka (charakterizační gesta). Symbolickými gesty (*obrázek 15; video 13a, 13b*) je možné vyjádřit třeba vztek. Ueda rozdělení Wundta dále rozšiřuje o gesta spontánní (prováděná téměř nevědomě, nejsou arbitrární a jsou společná různým lingvistickým kulturám); gesta bezprostřední (zahrnující gesta indikační a deskriptivní); gesta zvyková (vztah mezi gestem a sdělením je arbitrární, liší se kultura od kultury; v rámci dané jazykové kultury jsou jakousi gestikulační normou a příslušníci této kultury je většinou provádějí, aniž by si to uvědomovali); gesta symbolická (vlastní určité jazykové kultuře, jsou arbitrární, odpovídají normám dané společnosti a mezi gestem a slovním výrazem může existovat určitá nápodoba, např. gesto doprovázející slovní výraz *¡Ojo!* (Pozor!) dotykem ukazováčku pod dolním víčkem).

Fernando Poyatos ve své publikaci *Neverbální komunikace I. Kultura, jazyk a konverzace (La comunicación no verbal I. Cultura, lenguaje y conversación)*^[90] vychází z rozdělení gest ustanoveného svými předchůdci Paulem Ekmanem a Friesenem a dále ho

⁸⁷ “En España nos besamos en múltiples ocasiones: al saludar a alguien, al despedirnos de esa persona, al entrar o salir de casa, al acostarnos o al levantarnos.”

SOLER-ESPIAUBA, Dolores. *Lo no verbal como un componente más de la lengua*.

[online.] [cit. 17. října.] Dostupné z: <http://www.ucm.es/info/especulo/ele/com_nove.html>

⁸⁸ Los españoles, al encontrarse, se dan besos y se abrazan [...]

UEDA, Hiroto. *Semántica de los gestos españoles. Lingüística Hispánica*, 20. [online] [cit. 19. listopadu 2007] Dostupné z: <<http://gamp.c.u-tokyo.ac.jp/~ueda/kenkyu/higengo/semges.pdf>>

⁸⁹ UEDA, Hiroto. *Semántica de los gestos españoles. Lingüística Hispánica*, 20. [online] [cit. 19. listopadu 2007] Dostupné z: <<http://gamp.c.u-tokyo.ac.jp/~ueda/kenkyu/higengo/semges.pdf>>

⁹⁰ POYATOS, Fernando. *La comunicación no verbal II. Paralenguaje, kinésica e interacción*, Madrid: Istmo, 1994.

rozvíjí. Podobným způsobem jako Fernando Poyatos rozděluje gesta užívající se ve španělštině také Esther Forgas Berdet a María Herrera Rodrigo v publikaci *Návrh neverbální typologie ve veřejných projevech (Propuesta de tipología no verbal en los discursos públicos)*, jež rozdělení gestikulačních prostředků navíc rozšiřují o hledisko sémantické.^[91]

A protože náhledy těchto tří autorů na rozdělení španělských gest jsou velmi bohaté na nejrozumnější komunikační situace, rozhodla jsem se věnovat jim několik stránek:

1. Mezi gesta a pohyby doprovázející řeč (*obrázek 16; video 14a, 14b, 14c*) patří vědomé či nevědomé projevy, jež hodnotí a zdůrazňují akustický a gramatický sled slov a vět a shodují se s užitím grafických diakritických znamének. Zařadili bychom sem např. pohyby hlavou, obočí, rukou, trupu aj. Funkce těchto gest je tedy především gramatická (syntaktická a morfologická). Sémantický význam slova či slov závisí hlavně na jejich součinnosti s paralingvistickými a kinezickými projevy. Tento typ gest je vizuální podstatou každého jazyka. Mezi projevy doprovázející řeč patří gesta odkazující na zájmena a přídavná jména (na zájmena ukazovací, reciproční, zájmena a přídavná jména neurčitá, zájmena reflexivní a další)-např. pokývnutí bradou za účelem ukázat na druhou osobu-*tú, él, ella* (ty, on, ona); *Nos hemos estado carteando*. (Psali jsme si dopisy.)-ukázání na sebe a na druhou osobu; *Uno u otro te lo dirá*. (Jeden /ukázání na tu osobu/ nebo druhý /ukázání na druhou osobu/ ti to řekne.) atd. Také se sem řadí gesta a pohyby (spolu s paralingvistickými projevy) odkazující na podstatná jména, předložky, přídavná jména, spojky, přízvuk či zdůraznění nějaké části věty a diakritická znaménka (pomocí gest rukou a výrazů tváře, jež se shodují s intenzitou, tónem a délkou těchto kategorií, se dále také zdůrazňuje jejich syntaktická hodnota). I samotné parajazykové prostředky bývají doprovázeny nejrozumnějšími typy gest (např. zvolání typu ¡*Hombrée!* (Člověče!) s prodlouženou koncovou slabikou může být zdůrazněno nadzvednutím obočí a doširoka otevřenými očima).

⁹¹ FORGAS BERDET, Esther a HERRERA RODRIGO, María. *Propuesta de tipología no verbal en los discursos públicos*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili [online] [cit. 24. března 2008]

Dostupné z: <<http://pizarro.fl.urv.es/continguts/hispanica/profes/public/tipologia.htm>>

Dělí gesta do dvou velkých skupin, a to na gesta sémantická a nesémantická. Gesta sémantická mají vlastní významový charakter. Gesta nesémantická odrážejí duševní stav a osobnost mluvčího, jsou komunikační, ale nejsou sémanticky informující. Mezi gesta nesémantická zahrnují: gesta zpětně působící, „taktovky“, gesta doprovázející řeč, regulátory a adaptéry. Mezi gesta sémantická patří: gesta emblematická a ilustrátory (prostorová, deiktická, piktografická, kinetografická, ideografická gesta atp.).

Pozn. Zpětně působící gesta jsou prostředky s vlastní interakční podstatou, reagují na zásah účastníka či účastníků hovoru (např. otevření očí a rychlé souhlasné pohyby hlavou aj.). Řečené „taktovky“ udávají rytmus promluvy. Jsou to polovědomé návyky, ale jsou naučené (např. od rodičů), a jejich forma odpovídá osobnostním charakteristikám (nervózní osoby, gestikulující osoby atd.), ačkoliv obsahují velkou kulturní složku (např. výrazy obličeje udávají tempo promluvy apod.)

Entonces dijo otras frases, acompañadas todas del gesto inicial del brazo y los dedos móviles, el gesto de asimiento, como si con él dijera 'Tú ven acá' o 'Eres mío'.

(Tehdy vyslovila další věty, a to za doprovodu počátečního gesta rukou a pohyblivých prstů, gesta uchopení, jako by mi jím říkala 'Ty pojď sem' či 'Jsi můj'.)^[92]

2. Regulátory (*obrázek 17; video 15a, 15b*) jsou pohyby, které pomáhají udržet a uspořádat přívál slovních sdělení a řídit střídání v poslouchání a mluvení mezi dvěma či více účastníky komunikační výměny. Slouží tomu, kdo mluví, i tomu, kdo naslouchá (mluvčí jimi např. naznačuje, že chce přestat mluvit, a předá slovo další osobě, nebo jimi naopak dává najevo, že chce pokračovat a nechce, aby ho ostatní přerušovali aj.) Mezi gesta regulující pořadí při promluvě patří např. zvednutí ruky na znamení zasáhnutí do hovoru a vznesení nějaké námítky, pohyby hlavou, pevný úsměv a nadzvednutá brada značící snahu o zasáhnutí do hovoru apod.

GERTRUDIS inicia un gesto como para decir algo. LINFA la interrumpe con un gesto de la mano.

(GERTRUDIS naznačí gestem, že by chtěla něco říct. LINFA ji přeruší gestem ruky.)^[93]

3. Adaptéry^[94] se rozvíjejí již v dětství, jsou komunikační, podávají doplňující informaci (nedobrovolně) o emočním stavu a osobnosti mluvčího či příjemce. Příjemci sdělení vnímají perfektně adaptéry mluvčího, ačkoliv pravidla slušného chování jim znemožňují, aby to dali najevo. Příjemci nemají na paměti tyto adaptéry kvůli tomu, aby byli schopni lépe dekodovat sdělení mluvčího, nýbrž proto, aby dekodovali pragmatický obsah sdělení a objasnili jeho záměr a vytvořili předpoklady. Adaptéry patří mezi gesta nesémantická.

a) Autoadaptéry (*obrázek 18; video 16a, 16b*) jsou takové pohyby či pozice, při kterých některé části těla vstupují do kontaktu s jinými částmi. Zastávají řadu funkcí jako:

⁹² MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 25.

⁹³ DÍAZ, José. Requiem por un girasol. In *Teatro*. Madrid: Taurus Ediciones, S. A., 1967, s. 167.

⁹⁴ Esther Forgas Berdet a María Herrera Rodrigo mezi adaptéry řadí také tzv. heteroadaptéry (mezilidské adaptéry), získávají se v průběhu osobních zkušeností v procesu socializace. Váží se na kultury a na lidské individuum. Mezi tato gesta se řadí všechna gesta předpokládající fyzický kontakt s účastníky hovoru. Dotekové zvyky (jsou kultury více dotekové a kultury méně dotekové) stejně jako určitá komunikační situace (doktor versus pacient) též ovlivňují užití heteroadaptérů

FORGAS BERDET, Esther a HERRERA RODRIGO, María. *Propuesta de tipología no verbal en los discursos públicos*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili [online] [cit. 24. března 2008]

Dostupné z: <<http://pizarro.fl.l.urv.es/continguts/hispanica/profes/public/tipologia.htm>>

zaujmout univerzální či specificky kulturní postoje; usnadnit některé somatické potřeby; skrýt některé z těchto potřeb; uskutečnit určité činnosti související se somatickými adaptéry jako jíst, žvýkat atd.; usnadnit smyslové vnímání či zabránit mu; uskutečnit osobní hygienu; upravit se; ulevit či vyvarovat se bolesti; vyjádřit emoční reakce a stavy; skrýt či potlačit tyto reakce a stavy; zaměstnat mysl vědomými a nevědomými činnostmi (např. cvičit paměť); umožnit fyzická cvičení, folklórní a náboženské činnosti, uskutečnit interakční konverzaci. Autadaptéry závisejí na věku, pohlaví, kulturní příslušnosti, sociální pozici či osobních charakteristikách dané osoby.

Uno de los invitados no pudo evitar mirarse en el espejo a distancia y atusarse el pelo [...]
(Jeden z hostů nemohl zabránit tomu podívat se na sebe z dálky do zrcadla a přičíslnout si vlasy [...])^[95]

b) Alteradaptéry (obrázek 19; video 17a, 17b) jsou pohyby a pozice, jimiž se mluvčí dostávají do kontaktu s ostatními osobami během dané interaktivní situace, ať už je či není úmyslná. Tvoří součást struktury jazyk-parajazyk-kinezika (více o této struktuře viz v oddíle 7) a doplňují další somatické systémy (např. objetí).

Se levantó, los dos somos ahora de estatura pareja, y volvió a ponerme la gran mano en el hombro, pero me la puso de frente y me miró muy de cerca [...]
(Zvedl se, oba jsme teď stejně vysocí, a znovu mi položil svou velkou ruku na rameno, ale položil ji na mě zepředu, a zblízka se na mě podíval [...])^[96]

Funkcí alteradaptérů je například: zahájit sociální setkání (tato funkce zahrnuje všechny druhy pozdravů, např. polibek na obě tváře, poplácání po zádech, podání ruky apod.); ukončení takovýchto setkání; udržet náklonnost a intimní vztah (doteky, držení partnera za ruku); ukázat vztahy mezi rodiči a dětmi (mazlení, hlazení), sexuální vztah, agrese, trest, obranu; bránit se fyzické újmě, chránit své fyzické a duševní blaho; mýt své tělo a starat se o něj; vyznat sympatie a lásku; utiшит druhou osobu v jejím zármutku a povzbudit ji; vyjádřit emoce; symbolizovat určité dohody či pakty (např. potřesení rukou a úsměv na tváři mezi politiky); uskutečnit náboženské, ceremoniální a folklórní obřady; pomoci někomu uskutečnit nějakou činnost (např. pomoci staré paní přes přechod); vyjavit vztahy ke zvířatům (náklonnost,

⁹⁵ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 13.

⁹⁶ Tamtéž, s. 101.

krutost apod.); fungovat jako součást konverzačního mechanismu (zde mají podobnou funkci jako neverbální projevy doprovázející řeč či regulátory) a další funkce.

ALFREDO.-Tampoco yo... (Y se abrazan con ternura. Se dan un beso)...

(ALFREDO.-Já také ne... (A něžně se obejmou. Políbí se.)...) ^[97]

c) Somatické adaptéry (*obrázek 20; video 18*) jsou předměty a substance intimně spjaté s lidským tělem, jež slouží k jeho ochraně, výživě, uspokojení, ke změně jeho zevnějšíku a péči o něj. V řadě druhé jde o interaktivní pohyby a pozice vyvolané těmito předměty a substancemi. Sociálně jsou považovány za skutečné identifikátory určitých osob (jsou jim absolutně vlastní-např. buřinka a deštník pana Tau). Co se týče funkcí somatických adaptérů, lze rozlišit tyto: umožnit požití různých nutričních produktů (např. každý jí chleba jiným způsobem); oblékat se (šperky, klobouky); pomáhat s péčí o děti (chodítko, kolébka); ukázat, skrýt, zdůraznit či pozměnit přirozené vizuální vlastnosti těla (ozdoby); zdůraznit, skrýt, přidat či pozměnit vizuální a čichové vlastnosti těla (pěna na holení, kolínská); zdůraznit, pozměnit či přidat něco vizuálním vlastnostem těla (umělé nehty a řasy); kouřit a vdechovat tabák a narkotické látky (dýmky, cigarety); mýt a očistit tělo (houba na mytí, žínka); chránit, ošetřit, ulevit (náplast, obvaz); zlepšit smyslové funkce (brýle, kontaktní čočky); vykonávat funkce za pomoci předmětů, jimiž se manipuluje (žezlo, berle); činit něco nevědomě (hrát si s různými předměty) apod. Somatické adaptéry odhalují osobnost, kulturu a emocionální stavy osob (např. šaty, které má žena na sobě, mohou mít vliv na její jazykový, parajazykový i kinezický projev).

[...] Jerry Lewis intentba comer spaghetti: había empezado a girar y girar el tenedor y ahora tenía el brazo entero envuelto en la pasta.

([...] Jerry Lewis se pokoušel jíst špagety: začal kroužit a otáčet vidličkou, až měl celou ruku obalenou těstovinami.) ^[98]

d) Objektové adaptéry (*obrázek 21; video 19a, 19b*) jsou projevy těla a prvků mimo něj. Týkají se i předmětů samotných, kulturních artefaktů, organických a neorganických předmětů atd. Funkce objektových adaptérů jsou: umožnit tělu odpočinek (nábytek typu židle, sedadlo; části staveb jako schody, obrubník; přírodní odpočívadla jako třeba pařez);

⁹⁷ MIHURA, Miguel. A media luz los tres. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 483.

⁹⁸ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 151.

vykonávat domácí práce a povinnosti (smeták, lopatka), autoadaptační činnosti (hřeben, kartáček), alteradaptační činnosti (holičské pomůcky); pomoc při konverzaci (brýle, tužka), při komunikačních činnostech (počítač, psací stroj, kniha), při příležitostných interakčních a neinterakčních jednáních (např. pohrávání si s nějakým předmětem); vykonávat sportovní aktivity (sportovní náčiní); produkovat muziku (hudební nástroje, jež vyžadují zaujmutí určité pozice, vykonávání určitých gest a výrazů); hrát si se zvířaty (cvičit psa, jezdit na koni). Tento typ gest je ve většině případů vědomý, jelikož předpokládá manipulaci s určitým předmětem (např. čistit si brýle).

Entonces cerró la puerta y se sentó en un butacón y yo me apoyé en la mesa con mis brazos cruzados [...]

(A tak zavřela dveře a sedla si do křesla a já jsem se překříženými pažemi opřel o stůl [...])^[99]

4. Emblematická gesta (obrázek 22; video 20a, 20b, 20c, 20d, 20e, 20f, 20g, 20h, 20ch, 20i, 20j) jsou charakterizována jako gesta, jež mají ve své vlastní kultuře svůj verbální ekvivalent, např. rozevření rukou s dlaněmi směrem vzhůru na znamení: *¡Nadal!* (Nic!). Navíc do této skupiny patří i emblematická gesta paralingvistická (lehké netrpělivé zasyčení atd.). Tato gesta se spíše častěji užívají samostatně než v emblematických větách a konstrukcích. Používají se velmi často v interakci s jinými osobami, ale také když hovořící mluví sám se sebou nebo když je interakce omezená například velkou vzdáleností mezi komunikujícími osobami. Jde o gesta sémantická, jež mají pevný daný význam. Jsou zároveň komunikativní, významová a informující. Odpovídají verbálnímu sdělení, které v mnoha případech nahrazují, ačkoliv občas se mohou realizovat i současně s ním. Užívají se hlavně, když se slovní kanál dočasně nepoužívá, nebo není vhodné ho užít. Mají bezprostřední převod (*¡Está loco!* (Je pomatený!)). Jsou to gesta vědomá. Jde například o pozvednutí obočí a otevření očí dokořán na znamení překvapení, roztažení ukazováčku a prsteníčku do tvaru písmene V jako *victoria* (vítězství), pokrčení ramen vyjadřující-*¡No sé!* (Nevím!), pohyby značící *Tengo hambre* (Mám hlad.) apod. Mohou být čistě arbitrární (pohyb hlavou na znamení *Adiós* (Sbohem), *Sí* (Ano), *No* (Ne) aj.). Dalšími projevy jsou třeba zacpání nosu (*¡Qué olor!*-To je ale zápach!), vypláznutí jazyka, zamrknání atd. Případem emblematického gesta za doprovodu parajazyka může být například pokynutí bradou a zasyčení *¡Ps!* (Pst!), když na něco či někoho odkazujeme-*¡Mira!* (Podívej!).

⁹⁹ Tamtéž, s. 90.

César se encoge violentamente de hombros y sale.

(César prudce pokrčí rameny a odchází.)^[100]

5. Ilustrátory se objevují v komunikaci simultánně s verbální promluvou, jejich počet a frekvence užití závisejí na psychosomatických faktorech jedince (charakter, stydlivost apod.), na sociální pozici (sociální třída), situaci (jinak gestikulují lidé v kavárně a jinak zase ve třídě) a především na kultuře (Arabové a obyvatelé Středomoří užívají více ilustrátorů než obyvatelé severských zemí). Ilustrační gesta jsou vědomá a vytvářejí se v průběhu verbální komunikace. Slouží ke znázornění toho, co se říká. Jsou úzce spjata s jazykem, ale na rozdíl od gest emblematických nemají snadno přeložitelný význam, neboť slova, která je doprovázejí, jim specifický význam nedávají. Vyzdvihují, zdůrazňují slova nebo jim dávají určitý rytmus (např. ¡*Un pez así de graaande!* (Tááákhle velká ryba!)). Snaží se gestikulačně naznačit to, co se předává verbálně. Podle jejich vztahu s verbálním obsahem sdělení je lze rozdělit na:

a) Gesta a pohyby naznačující prostor (*obrázek 23; video 21a, 21b, 21c*), jež znázorňují velikost, vzdálenost a situaci. Doprovázejí věty typu *Tengo una cicatriz así de larga*. (Mám takhle dlouho jizvu.). I u této kategorie je možné setkat se s řadou kulturních rozdílů. Ve Španělsku se naznačuje velikost člověka rukou umístěnou v úrovni velikosti tohoto člověka a dlaní směřující směrem dolů (jinak je tomu např. v Kolumbii či Mexiku). Prostorová statická gesta jsou ta, která poukazují na rozměry a dimenze nějakého prostoru. Gesta prostorová dynamická se kombinují s gesty deiktickými (*Un prado todo lleno de flores*. (Louka celá plná květin) a pohybem prstu se obsáhne celá rozloha popisované louky). Vzdálenost je možné vyjádřit například zdvihnutím a mávnutím rukou směrem dopředu (*¡Muy lejos!* (Hodně daleko!)) a situaci neboli umístění někoho či něčeho v prostoru například pohyby rukou ukazujícími na dané místo v prostoru: *Aquí mismo se sentó*. (Právě tady si sednul.).

Si vieras al niño de María-se ha puesto así de alto. (gesto con la mano)

(Kdybys viděla syna Marie-je takhle veliký. (gesto rukou))^[101]

b) Gesta a pohyby naznačující čas (*obrázek 24; video 22a, 22b, 22c*-minulost, přítomnost, budoucnost) se vztahují k určitým okamžikům v minulosti, přítomnosti i

¹⁰⁰ USIGLI, Rodolfo. *El gesticulador*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004, s. 146.

¹⁰¹ UEDA, Hiroto: *Diccionario de gestos españoles (versión internet)* [online] [cit. 20. dubna 2008] Dostupné z <<http://gamp.c.u-tokyo.ac.jp/~ueda/gestos/>>

budoucnosti a k opakování a trvání určitých událostí. Zahrnují příslovce typu *mañana* (zítra), *el mes que viene* (příští měsíc), hovorové výrazy jako *una eternidad* (celá věčnost) apod. doprovázené typickými gesty jako např. široce rozevřenými pohyby směrem dopředu či dozadu naznačujícími vzdálenou minulost (*Hace muuucho tiempo que no te veo*. (To už je pěěěkně dlouho, co jsem tě neviděla.)), krátkými pohyby směrem dopředu vyjadřujícími bezprostřední minulost (*Hace un momento que se ha ido*. (Před chvílíčkou odešla)) či přítomnost (*ahora* (teď), *este mes* (tento měsíc)), krátkými pohyby směrem dopředu naznačujícími bezprostřední budoucnost (*¡Ahora lo haré!* (Hned to udělám!)), dlouhými gesty a pohyby směrem dopředu a dozadu a polokruhovými pohyby odkazujícími ke vzdálené budoucnosti (*Dentro de muchos años* (Za spoustu let)) atd. Gesta jako opakující se pohyby rukou odpovídají výrazům vyjadřujícím opakování (*todos los días* (každý den)), otáčení rukou směrem dopředu značí určitý časový úsek (*de vez en cuando* (občas)), pomalé a široké pohyby a prodloužení slabik slov poukazují na pomalost (*muuuy despaaacio* (veeelmi pomaaalu)), dlouhé rychlé pohyby často doprovázené zkrácením slabik a zvýšením tónu hlasu naopak odkazují na rychlost (*¡Como una flecha!* (Jako šíp!/Jako blesk!)).

A Berta no le interesaba ya aquello, lo había olvidado, hizo un gesto como diciendo: De eso hace tantos años.

(Bertu už tamta záležitost nezajímala, zapoměla na ni, udělala gesto, jímž říkala: To už je tolik let.)^[102]

c) Deiktická (odkazující) gesta a pohyby (*obrázek 25; video 23a, 23b, 23c*) odkazují na umístění určitých osob, předmětů či míst v prostoru, ať už jsou či nejsou přítomny, a na umístění nějaké události v čase. Jsou sémantická. Užití rukou, hlavy, prstů k vyjádření situací typu: *Ahí lo tienes*. (Tamhle to máš.), ukázání ukazovákem-*¡Ese es!* (Ten to je!) či palcem-*¡Ahí detrás!* (Tam vzadu!). Ve španělštině se často pohybuje bradou, mírně se nadzvedne a pohne směrem k věci či osobě, na kterou se odkazuje. Hodně se užívá i ukazováčku, i když ve většině kultur je takovéto přímé ukazování chápáno jako něco neslušného. Také je možné dotknout se prsty ruky, ramene či kolena člověka, se kterým se mluví, postrčit ho loktem, mrknout, kývnout na něj hlavou, aby se upoutala jeho pozornost k věci či osobě, o níž se hovoří, a zapojit ho do hovoru. S těmito gesty a pohyby lze užít i parajazykové výrazy a zdůraznit zájem o tu či onu věc/osobu. Tato skupina gest může tedy odkazovat i na

¹⁰² MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 234.

nepřítomné předměty, místa či osoby (např. věta jako *¿Qué te pareció el chico aquello?* (Jak se ti líbil tamten kluk?) doprovázená nakloněním hlavy a ukazováním palcem přes rameno); na události v minulosti, budoucnosti i v momentě, o kterém se právě mluví.

‘Ahí está’, dijo señalando con el dedo índice.

(‘Támhle to je’, řekla a ukazovala ukazováčkem.)^[103]

d) Piktografická gesta a pohyby (*obrázek 26; video 24*) doprovázejí řeč, načrtávají či malují se jimi do vzduchu či na nějaký povrch obrysy, objem nebo tvar něčeho/někoho, o čem/o kom se mluví (např. pohnout oběma rukama směrem seshora dolů takovým způsobem, jako by se obkreslovaly tvary těla nějaké ženy; namalovat ukazováčkem do vzduchu tvar nějakého předmětu apod.). Jsou to gesta významová a někdy se k nim hovořící uchyluje z důvodu ekonomie řeči, zapomenutí daného slovního termínu či jednoduše z nedostatku slovní zásoby. V takovém případě bývají tato gesta doprovázena paralingvistickými prostředky jako pauzami či prodlužováním slabik slov na znamení váhání, nejistoty nebo snahy získat čas pro nalezení správného slova. Často se tato gesta užívají ještě dříve než se o daném předmětu/osobě, o němž/o níž se mluví, hovoří nahlas.

“Me gustaba ver el espacio, el imaginarme como se vería un corte con esos gruesos muros y lo que se vería al fondo” –mientras lo dice sus ojos parecen mirar al fondo y sus brazos se extienden describiendo ahora un espacio que sólo está en su memoria.

(„Líbilo se mi vidět prostor, představovat si, jak by asi vypadal dvůr s pevnými zdmi a co by bylo vidět v pozadí“–zatím, co to říká, jeho oči jako by se dívaly směrem dozadu, rozhazuje pažemi a popisuje jimi prostor, který existuje pouze v jeho paměti.)^[104]

e) Ozvěnová gesta a pohyby (*obrázek 27*-napodobující zvuky) zahrnují akustické projevy vzniklé kontaktem s předměty či vlastním tělem a prostřednictvím hlasových paralingvistických prostředků. Příkladem těchto gest může být například napodobení cvalu koně poklepáváním prsty na stůl, nebo když kytarista imituje zvuk bubnu boucháním na kytaru. I tyto pohyby mohou být doprovázeny parajazykem (např. zmíněný cval koně zprostředkovaný poklepáváním prstů na stůl za doprovodu *tacatá-tacatá-tacatá* (klap-klap-klap)).

¹⁰³ Tamtéž, s. 212.

¹⁰⁴ MIRAVETE, Teresita. *Tiempo y memoria*, s. 3. [online] [cit. 24. března 2008]
Dostupné z: <<http://arquitectosinah.org.mx/archivos/9394.doc>>

[...] de vez en cuando daba dos o tres pasos hacia un lado u otro, y en el último paso arrastraba ligeramente y con celeridad el tacón por el suelo, un gesto de contenida impaciencia.

([...] občas udělala dva nebo tři kroky na jednu či na druhou stranu a při posledním kroku lehce a rychle smýkala podpatkem po zemi, gesto lehké netrpělivosti.)^[105]

f) Kinetografická gesta a pohyby (*obrázek 28; video 25*-napodobující vše, co se hýbe). Taktéž jde o gesta sémantická. Jedná se o gesta doprovázející slovesa a věty popisující tělesnou či fyzickou činnost (např. napodobení běhu člověka, naklánění lodi, let ptáků) či soubory pohybů (zápas v boxu, fotbalový zápas).

[...] e iniciaba por enésima vez el ademán prensil, uña de león, aquel que agarraba y significaba ‘No te librarás de mí’ o ‘Eres mío’ o ‘Conmigo al infierno’, lo suspendió en el aire, y el brazo desnudo quedó congelado en lo alto, como el de un atleta.

([...] a potisící udělala to chápavé gesto, lví nehet; gesto uchopení, které znamenalo ‘Nezbavíš se mě’ či ‘Jsi můj’ či ‘Se mnou do pekla’, přerušila ho ve vzduchu a její nahá paže zůstala nehybně ve výši jako paže nějakého atleta.)^[106]

g) Kinefonografická gesta a pohyby (*obrázek 29; video 26*-napodobující pohyby a zvuky). Jde o gesta vzniklá: zvukem a pohybem vytvořených stejným druhem činnosti (např. bouchání rukou na nějaký povrch, jímž se napodobuje zvuk bubnu), zvukem vytvořeným jednou činností a pohybem vzniklým jinou činností (např. napodobení zvuku bubnu paralingvisticky a pohyb paliček gestem, napodobit mluvení gestem ruky a paralingvisticky naznačit zvuky vytvářející se při mluvení jako *bla bla bla*), zvukem vzniklým dvěma činnostmi a pohybem vzniklým jinou činností (např. napodobení paralingvisticky a gestikulačně cval koně pomocí kalíšků a posouváním kalíšku v ruce po nějakém povrchu).

CARMINA, HIJA.-Hasta luego, abuela. (Avanza dando fuertes golpes en la barandilla, mientras tararea.) La, ra, ra..., la, ra, ra...

(CARMINA, DCERA.- Na shledanou, babi. (Pokračuje dál, bouchá silou do zábradlí a brouká

¹⁰⁵ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 22.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 29.

si). Tra, la, la...tra, la, la...) ^[107]

h) Ideografická gesta a pohyby (*obrázek 30*) se vyznačují tím, že dávají vizuální podobu myšlenkám. Může jít o pohyb doprovázený paralingvistickými prostředky nebo naopak. Neznázorňují to, co se říká, ale fungují sama o sobě, aniž by se nutně chovala jako gesta emblematická, tedy pokud neobsahují nějakou nejasnost a pokud je to, k čemu se odkazuje, ikonického rázu (např. zvednutí ruky, zasněný výraz v očích, lehký úsměv a zvuk typu *Mmm* (Hmm) vyjadřující příjemnou zkušenost). Jsou sémantická a mohou naznačovat myšlenky i logicko-gramatické vztahy (např. tření prstů na znamení, že je něco jemné (*algo sutil*)); dělat klikyháky do vzduchu zvednutou paží značící složitost; naznačit gramatické vztahy mezi větami (slučovací vztah, odporovací vztah, juxtapozici atd.) a další).

ELLA.-(Aún con los ojos cerrados y haciéndole callar con una voz de médium.) ¡Schtt...!
(*ONA.-(Ještě se zavřenýma očima ho umlčuje hlasem média.) Pšt...!*) ^[108]

ch) Gesta a pohyby naznačující události. Jedná se o kinezickou či kinezicko-paralingvistickou činnost, jež vykresluje uskutečnění nějaké události, která se popisuje, a následuje rytmus a vývoj této události.

[...] mi abuela se tapó la boca un instante como para impedir que salieran de ella las palabras que ya habían salido...

(*[...] moje babička si na okamžik zakryla pus, jako by chtěla zabránit tomu, aby z ní vyšla slova, která už vyslovila...*) ^[109]

6. Identifikátory (*obrázek 31; video 27a, 27b*) jsou kinezické projevy (ve většině případů doprovázeny paralingvistickými prostředky), které dávají určitou tělesnou podobu, a to zejména pomocí rukou a tváře, abstraktním pojmům (např. gestikulačně naznačit výrazy jako *no sé qué* (nevím co), *imposible* (nemožné), *absurdno* (absurdní) atd.); fyzickým a mravním vlastnostem lidí, zvířat a věcí (pohybově či výrazově vyjádřit, že je něco/někdo *duro* (tvrdý), *antipático* (nesympatický), *asqueroso* (odporný) apod.); vlastnostem předmětů a prostředí (např. *sucio* (špinavý), *transparente* (průhledný) a další). Identifikátory nemají tak

¹⁰⁷ BUERO VALLEJO, Antonio. *Historia de una escalera*. Madrid: Espasa Calpe, S. A., 2006, s. 107.

¹⁰⁸ DÍAZ, José. El cepillo de dientes. In *Teatro*. Madrid: Taurus Ediciones, S. A., 1967, s. 122.

¹⁰⁹ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 143.

konkrétní a charakteristický význam jako gesta emblematická (i když některé identifikátory se postupem času mohou emblematizovat), závisejí hodně na vyjadřovacím stylu mluvčího, na jeho individuální tvořivosti a tvoří velmi důležitou součást jeho osobního stylu. Mění se v závislosti na člověku a kultuře.

CAPITÁN.- (Encogiéndose de hombros.) Bueno, soy anticomunista.

(CAPITÁN.- (Krčí rameny.) No, totiž, jsem antikomunista.) ^[110]

7. Exteriorizační gesta a pohyby jsou reakce na skutečnosti přítomné, minulé, předčasné či vymyšlené jinými osobami; na to, co se řeklo (udělalo), říká (dělá), řekne (udělá); na to, co se zamlčelo (neudělalo), zamlčuje (nedělá), zamlčí (neudělá); reakce na minulé, současné, předčasné a vymyšlené události; reakce na vlastní somatické projevy, zvířata, prostředí a estetické a duševní zkušenosti. Tato skupina tvoří jeden z nejcharakterističtějších rysů osobního stylu mluvčího a hlavně každé kultury.

Jejich rozličné původy v mluvčím provokují určitý podnět, který se projevuje prostřednictvím různých kodifikačních způsobů, jež jsou vnímány dekodujícími kanály příjemce. Podle jejich původu je lze rozdělit na:

a) Samovolně vyvolané (*obrázek 32; video 28a, 28b*)-jejich původ je v organismu a nemají žádného viditelného činitele. Někdy lze nalézt jejich původ ve vnějších příčinách jako např. změna venkovní teploty, jež může vyvolat změnu výrazu ve tváři v průběhu interakce. Patří sem i projevy paralingvistického rázu jako např. zvýšení tónu hlasu z důvodu fyzické či psychické bolesti.

FEDERICO.- ¡Calla de una vez! (NURIA acusa el dolor. Baja la cabeza y cambia de tono.)

FEDERICO.- ¡Ah! Sí, llora.

(FEDERICO.- Zmlkni už konečně! (NURIA projeví bolest. Sklopí hlavu a změní tón hlasu.)

FEDERICO.- ¡Á! No jo, řvi.) ^[111]

b) Lidské (*obrázek 33; video 29*)-jejich původ může být fyzický (agresivní kontakt), verbální (milostná slůvka) či neverbální (opovržlivé gesto). Tento jejich původ vytváří

¹¹⁰ BENEDETTI, Mario. *Pedro y el Capitán*. Madrid: Alianza Editorial, S. A., 1999, s. 64.

¹¹¹ MIHURA, Miguel. Melocotón en almíbar. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 874.

sensorické podněty, jež provokují smyslové reakce (objetí někoho na základě vybízivého gesta), fyziologické reakce, duševní pochody apod.

ELENA.-(Con un ademán casi brusco.) Le ruego que no me mezcle usted a sus maniobras.
(ELENA.-(Skoro prudce.) Prosím vás, abyste mne nezatahoval do svých machinací.)^[112]

c) Živočišné (*obrázek 34*)-vyvolané kontaktem s divokými či domácími zvířaty (např. rozněžněný výraz ve tváři a něžná gesta při mazlení se s domácím mazlíčkem).

El viejo obedeció y Héctor con mucho cuidado le extrajo el objeto que atormentaba al animal, después comenzó a acariciar al perro intentando consolarle.-Tranquilo campeón, ya está-dijo Héctor acariciando el lomo del animal.

(Stařík poslechl a Hektor opatrně vytáhnul tu věc, která sužovala zvířátko bolestí, poté začal hladit psa po hřbetě a snažil se ho utišit.-Klid, šampióne, už to je-řekl Hektor-a hladil zvířeti hřbet.)^[113]

d) Předmětové (*obrázek 35*)-i předměty mohou vyvolat řadu reakcí majících vliv na pohybové projevy (např. album s fotkami).

ELLA.-(Arrugando la carta y girándola al suelo.) ¡Ah, si la hubiera contestado ayer!...
(ONA.-(Zmuhlá dopis a otočí ho směrem k zemi.) Áh, kdybych na něj bývala odpověděla včera!...)^[114]

e) Vztahující se k prostředí (*obrázek 36*)-zde můžeme uvést např. prostory působící stísněným dojmem (vyvolávající klaustrofobii, a tím určité gestikulační projevy).

Asustada, comienza a levantar las manos. Porque yo no entendí que era la primera vez que subía al metro en su vida.

(Celá vystrašená začne zvedat ruce. Protože mi nedošlo, že do metra nastoupila úplně poprvé.)^[115]

¹¹² USIGLI, Rodolfo. *El gesticulador*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004, s. 174.

¹¹³ SANMIGUEL, Carlos. *La ira de Dios*. [online] [cit. 25. března 2008]

Dostupné z: <<http://www.tusrelatos.com/sistema/imprimir.asp?ID=6608>>

¹¹⁴ DÍAZ, José. El cepillo de dientes. In *Teatro*. Madrid: Taurus Ediciones, S. A., 1967, s. 124.

¹¹⁵ OSORIO, Luis. *Historias en el metro*. [online] [cit. 25. března 2008]

f) Události a jejich fyzické, prostorové a časové dimenze (*obrázek 37; video 30*)- mohou vyvolat podněty smyslové, fyziologické, emoční, duševní, nahodilé chování (např. kousání se do dolního rtu při pocitu nervozity a nejistoty z cizího prostředí).

Custardoy se mordió los labios en un gesto demasiado expresivo [...]

(Custardoy se kousl do úst příliš expresivním gestem [...])^[116]

g) Literární (*obrázek 38; video 31*)-reakce vyvolané četbou či poslechem literárních děl.

Cuando terminó de leer el libro, era tanta la alegría que sentía, que Laura decidió regresar al día siguiente para leer otro de los libros maravillosos que había descubierto.

(Když Laura dočetla knihu, byla tak naplněná radostí, že se rozhodla vrátit se následující den, aby si přečetla další z těch úžasných knih, které objevila.)^[117]

h) Hudební (*obrázek 39*)-hudební podněty vedou k řadě kinezických i paralingvistických reakcí (např. popěvky při poslechu známé písně a hýbání se do rytmu muziky, napodobování gest interpreta poslouchané skladby).

[...] le daba al manubrio con la mano derecha y marcaba el ritmo sobre el pavimento con el pie contrario [...]

([...] pravou rukou hrál na flašinet a opačnou nohou vyklepával rytmus do dláždění [...])^[118]

ch) Duchovní (*obrázek 40; video 32*)-jedná se o projev intimního a hlubokého duchovního zážitku (meditace, sepjaté ruce zvednuté směrem k nebi při přeřikávání modliteb apod.)

No sé cómo no te pones a rezar y cruzar los dedos cada vez que tu mujer se resfría.

(Nevím, jak to, že se nezačneš modlit a křížit prsty pokaždé, když je tvoje žena nachlazená.)^[119]

Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/forums/espacio_del_lector/newsid_4677000/4677146.stm>

¹¹⁶ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 137.

¹¹⁷ TEJO GÓMEZ, Heriberto. *Un libro para Laura*. [online] [cit. 25. března 2008]

Dostupné z: <<http://librosperuanos.com/autores/heriberto-tejo-2.html>>

¹¹⁸ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 104.

i) Nahodilé chování a projevy (*obrázek 41; video 33*)-patří sem nevědomá gesta a pohyby. Ve většině případů si takovýchto projevů všimnou spíše lidé okolo než hovořící samotní. Jde například o svraštění obočí či rtů, mnutí brady, dotýkání se nosu či ušního lalůčku; nevědomé hlazení opěradla křesla při sezení; kolíbání se v židli; čmárání tužkou po stole atd. Mohou se uskutečňovat za doprovodu paralingvistických prostředků (povzdechnutí, odkašlání) a někdy je možné utrousit nevědomě dokonce i nějaké slovo. Někdy je ovšem těžké posoudit, zda se skutečně jedná o gesto nevědomé, či bylo použito vědomě.

Antes, con gesto automático, el padre había cerrado el grifo del lavabo, el del agua fría, que estaba abierto con mucha presión.

(Předtím otec automaticky zavřel kohoutek umyvadla, kohoutek studené vody, která tekla silným proudem.)^[120]

6.2.6. Španělská emblematická gesta

Během několika měsíců strávených ve Španělsku za účelem psaní této diplomové práce jsem díky styku s rodilými mluvčími, sledování televize a lidí z mého okolí zjistila, že naprostá většina gest, s nimiž jsem se setkala, se podobá či je dokonce shodná s gesty, jež užíváme my Češi. Co se týče porovnání gest mezi Čechy a Španěly, můžu gesta rozdělit do tří skupin, a to na gesta, jež používáme my a Španělé ne (např. *obrázek 42*), gesta společná oběma kulturám (*obrázek 43; video 34a, 34b, 34c, 34d, 34e, 34f*) a gesta typicky španělská.

Několika španělským gestům věnuji *Přílohu 5* a videa k *Příloze 5*, zmiňuji, v jakých situacích se tato gesta používají, jakým způsobem se provádějí a jaké jazykové a parajazykové prostředky doprovází, tzn. jakou roli ve španělské jazykové komunikaci hrají.

Mezi španělskými gesty můžeme uvést ta, která zmiňuje Dolores Soler Espinauba ve své práci zabývající se neverbální komunikací^[121], či některá další, jež jsem odkoukala od Španělů samotných:

1. Prsty jedné či obou rukou směřující směrem nahoru se opakovaně spojují a oddělují, aby naznačily, že se na nějakém místě vyskytuje spousta lidí (je úplně plno)-*obrázek 1, video 1a, 1b*.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 143.

¹²⁰ Tamtéž, s. 12.

¹²¹ SOLER-ESPIAUBA, Dolores. *Lo no verbal como un componente más de la lengua*. [online.] [cit. 17. října.] Dostupné z: <http://www.ucm.es/info/especulo/ele/com_nove.html>

2. Myšlenka, že je někdo něčím přesycený (*está saturado*), se v mnoha kulturách gestikuluje pohybem ruky a jejím umístěním do úrovně krku, brady či temene. Španělé obvykle umisťují ruce do úrovně temene a doprovázejí tento pohyb výrazy jako *estoy hasta el moño* nebo *estoy hasta los pelos* či *estoy hasta la coronilla* (vše ve významu: „Mám toho dost!“), ovšem pokud se řekne *estoy hasta las narices* (mám toho po krk), je potřeba udělat toto gesto o několik centimetrů níže (*obrázek 2; video 2a, 2b*).

3. Zavřená pěst jedné ruky a zvednutý malíček naznačují, jak je nějaká třetí osoba štíhlá (*obrázek 3; video 3a, 3b*). Když chce Španěl naopak vyjádřit, že je někdo tlustý, používá obdobného gesta jako my (*obrázek 4; video 4a, 4b*).

4. Jemné poklepávání ukazováčkem na nos vyjadřuje nějaké podezření či pochybnost (*obrázek 5; video 5a, 5b, 5c*).

5. Překříží se prostředníček a ukazováček jedné či obou rukou (*obrázek 6; video 6a, 6b*), aby se zahnilo neštěstí či se někomu popřálo hodně štěstí. My, když někomu přejeme štěstí, schováváme palce do dlaní a svíráme je.

6. Hřbet ruky poklepává opakovaně na vlastní tvář (*obrázek 7; video 7a, 7b*), což znamená, že někdo se chová velmi drze (*cara dura*-drzoun).

7. Že je někomu něco jedno, se vyjadřuje nakloněním hlavy na stranu a pokrčením ramen, poukázáním na uši či gestem ruky, která jako by něco házela za záda (*obrázek 8; video 8a, 8b, 8c*).

8. Když se chce zdůraznit pravdivost řečeného, může se políbit kříž vytvořený ukazováčkem a palcem, jde gesto náboženského původu (*obrázek 9; video 9*).

9. Na znamení toho, aby někdo přestal mluvit, se dvěma prsty gestikulačně naznačí stříhání nůžkami: ¡*Corta el rollo!* (Skonči to!)-*obrázek 10; video 10a, 10b*.

10. Když chce dát Španěl druhému najevo, že je blázen, přiblíží si ukazováček ke spánku a zakrouží jím (*obrázek 11; video 11a, 11b*). My si většinou poklepáváme ukazováčkem na čelo, i když variantu se spánkem také užíváme.

11. Že je někdo tvrdohlavý, se naznačí bouchnutím pěsti do stolu, na hlavu mluvčího či posluchače (*obrázek 12; video 12a, 12b, 12c*).

12. Když se nechce překročit nabízené množství něčeho, ukáží se roztaženým ukazováčkem a prostředníčkem dva prsty (*obrázek 13; video 13*).

13. Vyjádření absence něčeho, oč je žádáno, se provádí rozhozením rukou a dlaněmi směrem vzhůru (*obrázek 14; video 14*).

14. Přibližné množství něčeho či slovní výraz „více méně“ se doprovází kmitavým gestem ruky s otevřenou a roztaženou dlaní (*obrázek 15; video 15a, 15b*).

15. Na znamení toho, že chce někdo jíst, se prsty jedné ruky opřené o palec přiblíží k ústům (*obrázek 16; video 16a, 16b*). Touha pít se dává najevo přiblížením sevřené ruky se zvednutým palcem a malíčkem (*obrázek 17; video 17*). My toto gesto obvykle provádíme bez zvednutého malíčku.

16. Gesto říkající, že někdo musí hodně studovat, se provádí pomocí opřených loktů, hlavy mezi pěstmi a soustředěným pohledem (*obrázek 18; video 18a, 18b*).

17. Spojením ukazováčků obou rukou se sděluje blízký vztah dvou lidí (*obrázek 19; video 19*). Toto gesto může mít i sexuální konotace.

18. Poukázat na to, že je někdo opilý, se může gestem palce, jímž se několikrát přejede přes nos, malíček je přitom zvednutý (*obrázek 20; video 20a, 20b*).

19. Odmítavým pohybem hlavy, pokrčením ramen a rozevřením dlaní se dává najevo, že někdo něco neví (*obrázek 21; video 21a, 21b, 21c, 21d*). My většinou užíváme toto gesto bez zvednutí dlaní.

20. Škodolibý úsměv a tření jedné ruky o druhou vyjadřují radost z cizího neštěstí (*obrázek 22; video 22*). U nás se většinou užívá gesto tzv. „ostrouhání mrkvičky“ (jeden ukazováček se položí na druhý a třou se o sebe).

21. V horizontální pozici se několikrát překříží ruce při snaze o přerušení něčeho či někoho (*obrázek 23; video 23a, 23b, 23c*).

22. O účet se může ve Španělsku žádat několika způsoby: zvedne se paže a rukou se do vzduchu naznačí napsání účtu; ruka se opře o otevřenou dlaň druhé ruky, která představuje papír; apod. (*obrázek 24; video 24a, 24b, 24c, 24d*).

23. Hojně užívaným gestem mezi Španěly je gesto značící, že by si měl dát někdo pozor: ukazováček se umístí pod dolní víčko oka a někdy se za něj lehce zatahá (*obrázek 25; video 25a, 25b, 25c, 25d*).

24. Ruka se dotýká nějakého předmětu ze dřeva, aby se zažehnilo neštěstí (*obrázek 26; video 26*). My většinou na dřevo klepeme ohnutým ukazováčkem.

25. Španělé užívají různé způsoby, jak něco spočítat či vyjmenovat (*obrázky 27 a 28; video 27a, 27b, 27c, 28a, 28b, 28c, 28d, 28e*).

26. Dotýkáním loktu opačnou rukou či ukazováním zavřené pěsti se říká, že je někdo *avaro* (lakomý) či *agarrado* (škodlivý)- (*video 29*)

27. Když chce Španěl ukázat, že chybělo jen trošku k tomu, aby něco udělal, spojí do kroužku palec a ukazováček jedné ruky. (*video 30*).

28. Posledním typicky španělským gestem, jež zmíním, je gesto vyjadřující dlouhodobý nedostatek peněz. Provádí se tak, že se dvěma roztaženými prsty přejede přes

obličej (*video 31*) a vysloví se: *Estoy a dos velas*. (Jsem bez peněz.) I toto gesto může mít sexuální podtext.

Určitě by se ještě našla další gesta hojně Španěly užívaná, ale myslím, že na ukázkou stačí ta, jež jsem uvedla výše a jež jsou k vidění v *Příloze 5* a mezi videi. Opravdu často užívanými gesty, s nimiž jsem měla možnost se v přítomnosti Španělů setkat, jsou gesto značící velké množství něčeho (*obrázek 1*), gesto varující či upozorňující druhou osobu (*obrázek 25*), křížení prstů, když se přeje štěstí (*obrázek 26*), a klepání na dřevo otevřenou rukou (*obrázek 26*).

Španělé gestikulují opravdu hodně, u provádění gest dosti mluví a všemi možnými způsoby se pohybují.

Poslední závěrečný oddíl se zaměřuje na kombinace kinezických, jazykových a parajazykových prostředků ve španělštině. Dává do souvislosti jejich vzájemné vztahy a vlivy, zabývá se komunikačními funkcemi a realizacemi těchto prostředků a také zmiňuje faktory ovlivňující komunikaci mezi lidmi.

Tato část dokazuje, že existuje jasný vzájemný vztah mezi jazykem, parajazykem a gesty. Tyto složky komunikace doplňují jedna druhou, společně dokonale fungují a usnadňují mezilidskou komunikaci.

Příloha 6 je věnována právě tomuto oddílu, je bez obrázků, obsahuje několik videí, jež dokazují to, o čem se píše v textu, a poukazují na funkce a realizace všech těchto prostředků v komunikaci. Na videích můžeme vidět, že lze používat tyto prostředky nejen samostatně (např. udělat nějaké gesto, pouze mluvit či si jen povzdechnout), ale mohou se i vzájemně kombinovat (např. umlčet někoho gestem a při tom vyslovit „Pšt!“). Ve většině případů se stává, že se jednotlivé složky kombinují, jedna zdůrazňuje druhou, druhá třetí apod. a všechny dohromady umožňují posluchačům lepší orientaci v komunikaci.

7. Kombinace kinezických (gestikulačních), parajazykových a jazykových prostředků ve španělštině a jejich vzájemné vlivy

„[...] gesto je velmi důležitou součástí NVK. Ví se také, že mezi ním a lingvistickými složkami existuje úzký vztah.“^[122]

7.1. Jazyk, parajazyk, kinezika a jejich vzájemný vztah

Při promluvě s jinou osobou či osobami si člověk uvědomí, že tyto osoby nekomunikují jen prostřednictvím slov a verbálních prvků, nýbrž že užívají i další prostředky, jimiž své sdělení dokreslují. Jsou to prostředky paralingvistické a kinezické, které jdou ruku v ruce s prostředky verbálními. Tvoří tak neoddělitelný a společně fungující celek, o němž Fernando Poyatos mluví jako o *la triple estructura básica de la comunicación*^[123] neboli základní trojitě struktura komunikace, jejímiž složkami jsou jazyk, parajazyk a kinezika (např. věta: *¡Yupiii, he aprobado el examen!* (Jupí, udělala jsem zkoušku!), verbální složka je zde zastoupena větou *he aprobado el examen*, paralingvistická složka citoslovцем *Yupiii* a gestikulační například rozhozením rukou na výraz radosti). Příkladem této kombinace může být např. *video 1 v Příloze 6*.

7.1.2. Paralingvistické a kinezické komunikační prvky

Paralingvistické a kinezické komunikační prvky oživují slova, dodávají sdělení mluvčího něco navíc (podobné je to i s jazykem psaným, kde autor často zmiňuje například tón, jakým ta či ona postava mluví, jaké pohyby při tom dělá apod., aby o ní měl čtenář lepší představu)-*video 2*.

NAVARRO.-(Mordíendose los labios.) ¡Ah, vaya! (Se vuelve hacia sus pistoleros.)

(NAVARRO.-(Kouše se do rtů.) Á, páni! (Obrátí se ke svým pistolníkům.)^[124]

¹²² „[...] el gesto constituye una parte muy importante dentro de la CNV. Se sabe también que va en relación estrecha con los elementos lingüísticos.“

UEDA, Hiroto. Semántica de los gestos españoles. *Lingüística Hispánica*, 20. [online] [cit. 19. listopadu 2007] Dostupné z: <<http://gamp.c.u-tokyo.ac.jp/~ueda/kenkyu/higengo/semges.pdf>>

¹²³ POYATOS, Fernando. *La comunicación no verbal I. Culutra, lenguaje y conversación*. Madrid: Ed. Istmo, 1994, s.129-162.

¹²⁴ USIGLI, Rodolfo. *El gesticulador*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004, s. 187.

Parajazyk a kinezika se v souvislosti s verbálním jazykem mohou vyskytovat ve třech různých formách: současně s verbálním jazykem, jako syntaktický zástupce verbálního jazyka a nezávisle na verbálním jazyce.

Jak už jsem zmínila, gesta dodávají jazykovému projevu doplňující informaci. Také jsou však určitou formou ekonomie, protože kinezicky můžeme zároveň odkazovat na něco jiného než na to, co právě říkáme (např. když při telefonické konverzaci zároveň komunikujeme gestikulačně tělem s těmi, jež nás obklopují). Stejně je to i s paraligvistickými prostředky, které obohacují slovní projev dalšími významy a nuancemi (např. našťvaně znějící, ironický, vzrušený či šeptající hlas apod. dodávají tomu, co mluvčí předkládá, určitý specifický nádech a odhaluje hlubší význam-*video 3*).

SEÑOR JUAN.-(Dolorosamente.) ¡No lo creo! ¡Esa golfa...! ¡Bah! ¡Es una golfa, una golfa!
(PAN JUAN.-(Bolestivě.) Nevěřím tomu! Ta coura...! Hm! Je to coura, coura! ^[125])

V některých situacích jsou to právě gesta či parajazykové prostředky, jež předjímají to, co bude následovat v podobě verbálního sdělení (např. nejdříve gestem či odkašláním něco naznačíme a teprve potom to něco vyslovíme-*video 4*).

ALFREDO.-(Besándole la mano). Adiós, Elena.
(ALFREDO.-(Líbá jí ruku). Sbohem, Eleno.) ^[126]

Občas je však nutné uchýlit se k promluvě těla a k zapojení parajazyka z důvodu nedostatku slovní zásoby či problémům s vyjadřováním (*video 5*).

ALFREDO.-Entonces, ¿pesca usted mucho?
SEBASTIÁN.-¡Uff!
MARIVÍ.-Descontando los ¡uff!, es usted un hombre de pocas palabras...
(ALFREDO.-Takže, vy hodně rybaříte?
SEBASTIÁN.-Fííha!
MARIVÍ.-Když nebudeme počítat vaše fííha!, jste muž mála slov...) ^[127]

¹²⁵ BUERO VALLEJO, Antonio. *Historia de una escalera*. Madrid: Espasa Calpe, S. A., 2006, s. 93.

¹²⁶ MIHURA, Miguel. A media luz los tres. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 500.

¹²⁷ Tamtéž, s. 478.

Je naprosto zřetelné, že neverbální prvky komunikace jako parajazyk a gesta tvoří spolu se slovy dokonalou jednotu, vzájemně se doplňují a v jazykové komunikaci fungují ve společné shodě (např. když na nás někdo mile mluví, zapojuje klidný tón hlasu, usmívá se na nás a jeho pohyby jsou spíše pomalejšího rázu-*video 6*).

TRINI.-(Muy emocionada y sonriente, le coge la cara entre las manos y le besa.) ¡Hijo! ¡Qué tonto eres! ¡Tonto! (Besándole.) No digas simplezas. ¡Hijo! (Besándole.) ¡Hijo!

(TRINI.-(Velmi dojatá a usmívající se, uchopí jeho tvář rukama a políbí ho.) Synku! Ty jsi ale hlupáček! Hlupáček! (Dává mu pusu.) Neříkej hlouposti. Synku! (Dává mu pusu.) Synku!^[128]

7.2. Komunikační funkce paralingvistických a kinezických prostředků

Pohyby a pozice souvisí s verbálním jazykem. Navíc paralingvistické rysy odpovídají rysům kinezickým, neboť oba tyto systémy fungují společně a jsou semknuty morfologicky i sémanticky spolu s verbálním jazykem, a to v rámci promluvy.

Všechny prvky systémů neverbální komunikace jsou mnohofunkční a v kterémkoliv interakčním okamžiku mohou plnit jednu či více z následujících základních funkcí^[129]:

1. Mohou obsahu či významu verbálního sdělení přidat nějakou další informaci nebo ho určitým způsobem „přibarvit“ (*video 7*), tzn. mohou obsah či význam slovního sdělení: specifikovat (např. vyslovení přisvědčení *claro* (samozřejmě) vysokým tónem může vyjadřovat určitý druh nespokojenosti); potvrdit (gestikulované *sí* (ano), které doprovází slovní *claro* (samozřejmě) jako odpověď na pozvání apod.); zesílit (např. vyslovení spojení *no quiero* (nechci) zvýšeným tónem či křikem, či silné objetí druhé osoby ve stejném okamžiku, kdy jí říkáme *me alegro de verte* (jsem ráda, že tě vidím)); zeslabit (s úsměvem říci větu typu *Tu trabajo no es muy bueno...* (Tvoje práce není moc dobrá...)); zamaskovat (sdělit špatnou zprávu s úsměvem na rtech); opakovat (zamítnout pohybem hlavy potom, co to bylo řečeno); protiřečit mu (říct větu jako *Tu novio es muy divertido...* (Tvůj přítel je velmi zábavný...) a přitom mít svraštělé obočí a napjatou jednu část úst).

[...] me hizo un gesto interrogativo con la cabeza y me preguntó por el número de la casa de Berta [...]

¹²⁸ BUERO VALLEJO, Antonio. *Historia de una escalera*. Madrid: Espasa Calpe, S. A., 2006, s. 107.

¹²⁹ Viz CESTERO MANCERA, Ana María. *Comunicación no verbal y enseñanza de lenguas extranjeras*. Madrid: Arco / Libros D.L., 1999 nebo POYATOS, Fernando. *La comunicación no verbal II. Paralenguaje, kinésica e interacción*, Madrid: Istmo, 1994.

([...] kývl na mě tázvě hlavou a zeptal se mě na číslo domu Berty [...])^[130]

2. Mohou komunikovat, i když zcela nahradí verbální jazyk (*video 8*). Aby se mohla uskutečnit skutečná komunikace, je potřeba, aby byly prvky verbální komunikace doprovázeny prvky paralingvistickými a kinezickými. Ovšem vyskytnou se i takové případy, kdy se může některé z výše zmíněných prvků neverbální komunikace realizovat samostatně (např. pláč vyjadřující náš smutek; citoslovce *Hmm* (Hm) sloužící k vyjádření spokojenosti po dobrém jídle; *Glu-glu* (Glo,glo) značící, že se pije; gesto na pozdrav apod.).

Salí sin despedirme de Custardoy (o lo hice con un gesto de la mano a distancia).

(Odešel jsem, aniž bych se s Custardoyem rozloučil (nebo jsem to udělal na dálku gestem ruky).^[131]

3. Mohou sloužit k upravování interakce. Prvků neverbální komunikace sloužících k této funkci je mnoho: pokles tónu hlasu, odmlka, pauza, prodloužení koncových zvuků, úsměv, skoro-jazykové prvky jako *hm, aha, ah* (hm, aha, á), zvuky značící zapochybování, aspirace, změna směru pohledu za účelem předání slova druhé osobě a spousta dalších (*video 9*).

CÉSAR.-(Después de una pausa.) Tiene usted razón; no corresponde a su carácter ni a su destino. (Pausa. Pasea un poco.) Y bien, voy a decirle la verdad.

(CÉSAR.-(Po pauze.) Máte pravdu, neodpovídá to ani jeho charakteru ani jeho osudu. (Pauza. Trochu se projde.) A tedy dobře, řeknu vám pravdu.)^[132]

4. Opravit slovní nedostatky. Různé prostředky neverbální komunikace se užívají také proto, aby se mluvčí vyhnuli mezerám v konverzaci či promluvě, jež mohou být způsobeny momentálními řečovými nedostatky, vadami, chybami či nedostatečnou znalostí prvků odpovídajících lingvistickému systému. Těmito prostředky mohou být výrazy jako pochybovačné a váhavé *Ee, Mm* (Ehm, Hm), kterými se v takových situacích vyplňují prázdná místa promluvy, či gesto provedené rukou, jež může nahradit některý z lexikálních prvků, na který si mluvčí v dané chvíli nemůže vzpomenout (*video 10*).

¹³⁰ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 218.

¹³¹ Tamtéž, s. 144.

¹³² USIGLI, Rodolfo. *El gesticulador*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004, s. 141.

ALFREDO.-Pues...En fin...Sería un poco largo de explicar...

(ALFREDO.-Tedy...takže...To by bylo na dlouhé vysvětlování...) ^[133]

5. Umožňovat průběh několika konverzací současně. Díky těmto systémům neverbální komunikace lze udržovat současně více než jen jednu konverzaci a vyjadřovat více než jedno sdělení ve stejnou chvíli. Příkladem může být konverzace po telefonu a současná promluva s lidmi, jež mluvčího při telefonickém rozhovoru obklopují. Také je možné účastnit se více konverzací zároveň, poslouchat mluvčího a komentovat to, co říká, se zbytkem posluchačů prostřednictvím pohybů rukou, nohou a vzájemnou výměnou pohledů (*video 11*).

ALFREDO.-Voy a ver...(Vuelve a escuchar por el auricular). ¡Ah! ¿Y qué tal estaba aquello? ¿Sí? ¿Animado? ¡Ah! Sí, cuéntame...

(ALFREDO.-Uvidím...(Znovu ke sluchátku). Á! A jaké to bylo? Ano? Zábavné? Á! Ano, vyprávěj...) ^[134]

7.3. Realizace jazyka, parajazyka a kineziky ^[135]

Téměř vždy jsou slova při promluvě doprovázena třeba i nepatrnými projevy paralingvistickými či kinezickými (např. nějaké gesto, odkašlání, zamračení apod.). Dokonce i nepřítomnost jakéhokoliv výrazu ve tváři sám o sobě komunikuje.

Tyto tři skupiny tvořící součást základní trojité struktury komunikace se mohou vyskytovat samostatně nebo se mezi sebou kombinovat v několika realizacích:

1. Sám verbální jazyk bez doprovodu kinezických a paralingvistických projevů (např. neutrální věta typu *¿Cuántos años tienes?* (Kolik ti je let?)).

2. Kombinace verbálního jazyka a parajazyka, kdy skutečný význam věty je obsažen v části verbální (*video 12*).

CÉSAR.- (*Con una sonrisa extraña.*) Tengo mis motivos.

(CÉSAR.-(*S podivným úsměvem*) Mám své důvody. ^[136]

¹³³ MIHURA, Miguel. A media luz los tres. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 506.

¹³⁴ Tamtéž, s. 469.

¹³⁵ Viz POYATOS, Fernando. *La comunicación no verbal I. Cultura, lenguaje y conversación*. Madrid: Ed. Istmo, 1994.

¹³⁶ USIGLI, Rodolfo. *El gesticulador*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004, s. 135.

3. Kombinace verbálního jazyka a kineziky (mluvčí slovně odkazuje na nějaké gesto nebo gestem doprovází určité verbální výrazy)-například *El bar estaba así*. (V tom baru bylo takhle.) a při tom spojovat a oddělovat špičky prstů směrem vzhůru na znamení *lleno* (naráváno, plno-typické španělské gesto značící velké množství něčeho-*video 13*).

CAPITÁN.-(Asiente con la cabeza.) Está bien. Me parece justo.
(CAPITÁN.-(Přitakává hlavou.) Dobře. To se mi zdá spravedlivé.)^[137]

4. Kombinace verbálního jazyka, parajazyka a kineziky; všechny tři systémy jsou vyrovnané, společně fungují a dobře vystihují charakter mluvčího (*video 14*).

DESCONOCIDO.-¡Ah! (Vuelve a retorcerse el bigote.) Conque vive aquí. Bueno, es raro.
(NEZNÁMÝ.-Á! (Znovu si překrouť knírek.) Takže bydlí tady. No tohle, to je divné.)^[138]

5. Sám parajazyk bez doprovodu verbálního jazyka a kineziky (např. nářek, úsměv, kašel, povzdechnutí).

...(Y se ríe con su risa estúpida.) ¡Ja, ja, ja!
(...(A stupidně se směje.) Cha, cha, cha!)^[139]

6. Kombinace parajazyka a verbálního jazyka, paralingvistický prvek daného výrazu je významnější a výraznější než verbální složka tohoto výrazu (např. věta typu *¡Aaah, ya veo, yaa!* (Áha, no už to vidím, no!) řečeno ironicky (*video 15*).

PEDRO.-(Balbuceando.) Desgracia...damente...sí.
(PEDRO.-(Zažvatlá.) Bohu...žel...ano.)^[140]

7. Kombinace parajazyka a kineziky, kdy důležitější roli hraje paralingvistický prostředek (např. říci překvapeně *¡Oh! (Ó!)* a výraz překvapení doprovodit gestem jako dokořán otevřené oči-*video 16*).

¹³⁷ BENEDETTI, Mario. *Pedro y el Capitán*. Madrid: Alianza Editorial, S. A., 2005, s. 65.

¹³⁸ USIGLI, Rodolfo. *El gesticulador*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004, s. 147.

¹³⁹ MIHURA, Miguel. A media luz los tres. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 475.

¹⁴⁰ BENEDETTI, Mario. *Pedro y el Capitán*. Madrid: Alianza Editorial, S. A., 2005, s. 72.

PACA.-(*Con gesto expresivo.*) ¡Je! [...]
(PACA.-(Výrazným gestem.) Che![...])^[141]

8. Sama kinezika bez doprovodu jazykových a parajazykových prostředků (např. španělské gesto značící, že chce někdo jíst-spojené prsty blízko u úst-video 17).

Custardoy se acarició el bigote aún escaso y se centró la coleta breve con un ademán inevitablemente femenino.

(Custardoy si uhladil svůj ještě řídký knírek a nevyhnutelně zženštělým gestem si upravil krátký culík.)^[142]

9. Kombinace kineziky a parajazyka, často může chybět paralingvistická složka, aniž by došlo ke změně významu dané výpovědi (např. mrknutí okem za doprovodu pomlasknutí na znamení dobře provedené práce-video 18)

NURIA baja la cabeza, vencida. Se echa a llorar...

(NURIA poraženě sklopí hlavu. Pláče...) ^[143]

10. Kombinace kineziky a verbálního jazyka, kde je význam kinezických pohybů významově důležitější než jazyková složka (výrazně odmítavý pohyb hlavou před, během i po vyřčení odmítavého: ¡No, no puede ser! (Ne, nepřichází v úvahu!)-video 19).

SEBASTIÁN.-(Dando la mano a MARIVÍ)-Señorita...

(SEBASTIÁN.-(Podává ruku MARIVÍ.)-Slečno...) ^[144]

¹⁴¹ BUERO VALLEJO, Antonio. *Historia de una escalera*. Madrid: Espasa Calpe, S. A., 2006, s. 92.

¹⁴² MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 138.

¹⁴³ MIHURA, Miguel. Melocotón en almíbar In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 914.

¹⁴⁴ MIHURA, Miguel. A media luz los tres In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004, s. 478.

Při konverzaci po telefonu, si většina lidí neuvědomuje, která z těchto tří složek má větší význam:

ALFREDO.-... (Y se pone al teléfono.) ¡Hola! (Muy sorprendido.) ¿Cómo? ¿Mariví?... (Se ríe, abriendo mucho la boca, con sonrisa muy forzada.) ¡Ja, ja, ja!... No, no tengo por qué engañarte. ¿Y qué es de tu vida? ¿Qué haces? ¡Cuéntame! ¡Ah!... Sí... Claro...

(ALFREDO.-... (A postaví se k telefonu.) Dobrý den! (Velmi překvapeně.) Cože?

Mariví?... (Směje se a při tom hodně otevírá pus, nuceným smíchem.) Cha, cha, cha!... Ne, nevím, proč bych ti měl lhát. A jak se máš? Co děláš? Vyprávěj! Aha!... Ano...

Samozřejmě...) ^[145]

7.4. Faktory ovlivňující základní strukturu komunikace a komunikaci obecně

Všechny tyto tři systémy (jazyk, parajazyk a kinezika) jsou ovlivňovány různými faktory. Těmito faktory se rozumějí vlivy bio-fyzicko-psychologické (rasa, pohlaví, věk, fyziologický stav, zdravotní stav, stravovací návyky, emoční stavy a psychické rozpoložení atd.); vliv prostředí (příroda, město, zařízení našeho obydlí, naše vzdělání apod.); postoje a chování společné určitým skupinám (např. podobný styl řeči mezi rodinnými příslušníky, verbální a neverbální jazyk společný určité profesi či sociální skupině-adolescenti, sportovci atd., dialekty a další); kulturní vzory (např. morálka, náboženství, vztahy a postoje, pravidla etikety, estetické hodnoty); socioekonomická a kulturní úroveň (jinak komunikuje řečí a tělem venkovan, jinak zase člověk z vysoké společnosti).

[...] las cejas pobladas y siempre enarcadas, una u otra o las dos al mismo tiempo, gestos aprendidos probablemente en su juventud, de los primitivos actores del inicio de los años treinta [...]

([...] husté a vždy nadzvednuté obočí, jedno či druhé nebo obě najednou, gesta naučená pravděpodobně v době jeho mládí od prvních herců začátku třicátých let [...]) ^[146]

7.5. Snížené možnosti komunikace

Někdy se přihodí, že se člověk dostane do situace, ve které jsou omezeny možnosti komunikovat s jinou osobou či osobami. Takový typ situace, kdy je zamezeno plně vnímat či vysílat signály, neboť je z určitých důvodů uzavřen některý z komunikačních kanálů (*video*

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 469.

¹⁴⁶ MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992, s. 89.

21, 22, 23, 24, 25), neomezí jen jazykový a parajazykový projev mluvčího, ale i jeho gestikulační schopnosti. Mezi tyto situace lze zařadit např. jazykovou bariéru mezi příslušníky různých kultur, komunikaci přes překážku (stěnu oddělující dvě místnosti), telefonický rozhovor, velkou vzdálenost mezi mluvčím a posluchačem, přílišný hluk, dohodnutá pravidla mezi mluvčím a posluchačem (např. ticho při lovu) a mnoho dalších situací, jež se svým vlivem mohou podepsat na omezení verbálních a neverbálních možností jednotlivce. Dalšími mezními situacemi, jež mají vliv na komunikační projevy, jsou handicap jako slepota, němota, hluchota či ztráta horní či dolní končetiny.

[...] era como si con aquel gesto del brazo y el revoloteo de los dedos rápidos quisiera asirme, más asirme que atraerme hacia ella. Gritó algo que yo no podía oír por la distancia, y estuve seguro de que me lo gritaba a mí. Por el movimiento de los labios adivinados sólo pude entender la primera palabra, y esa palabra era ‘¡Eh!’, pronunciada con indignación, como el resto de la frase que no me alcanzaba.

([...] bylo to, jako by mě tím gestem ruky a kroužením rychlých prstů chtěla chytit, spíš chytit, než mě k sobě přitáhnout. Křičela něco, co jsem nemohl kvůli velké vzdálenosti slyšet, a byl jsem si jistý, že křičela na mě. Pouze díky domyslitelnému pohybu jejích rtů jsem mohl pochopit první slovo, a to slovo bylo ‘Eh!’, zlostně vyslovené stejně jako zbytek věty, který ke mně už nedošel.)^[147]

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 24.

8. Závěr

Komunikace mezi lidmi se skládá z několika složek, jde o složku neverbální (zastoupenou v komunikaci 55%), parajazykovou (38%) a verbální (7%).

V pěti základních částech této diplomové práce jsem se věnovala několika tématům týkajících se komunikace: jazyku a komunikaci, neverbální komunikaci, parajazykovým prostředkům ve španělštině, španělským gestům a vzájemným vztahům mezi jazykem, parajazykem a gesty ve španělském jazyce.

Cílem této diplomové práce bylo zjistit a popsat, jak fungují gesta v současné španělštině, jaká je jejich komunikační role. Gesta tvoří součást neverbální komunikace a úzce souvisejí s parajazykovými i jazykovými prostředky. Uvedla jsem, jak gesta vnímáme a jak je provádíme. Zabývala jsem se fázemi jejich realizace a rozdělením gest do jednotlivých kategorií. Soustředila jsem se na jejich funkce v jazykové komunikaci, věnovala jsem tudíž pozornost hlavně vztahům mezi složkou jazykovou, pohybovou a parajazykovou. Snažila jsem se objasnit vzájemné vlivy a vztahy mezi těmito jednotlivými složkami a poukázala jsem na jejich komunikační funkce a realizace v současné španělštině.

Zjistila jsem, že gesta jako součást jazykové komunikace neodmyslitelně souvisí s verbálním jazykem. Mohou verbální jazyk: nahradit, potvrdit, zdvojnásobit, zopakovat, zeslabit, zamaskovat či mu protičinit. K tomu všemu jsou navíc gesta doprovázena prostředky paralingvistickými, neboť oba tyto systémy jsou neoddělitelně morfologicky i sémanticky semknuty s verbálním jazykem. Všechny prvky systémů neverbální komunikace jsou mnohofunkční, mohou tedy plnit jednu či více základních funkcí: mohou obsahu či významu verbálního sdělení přidat nějakou další informaci; mohou komunikovat, i když zcela nahradí verbální jazyk; mohou sloužit k upravování interakce, opravit slovní nedostatky či umožňovat průběh několika konverzací současně

Gesta ostatním komunikují např. emoce, zájem o sblížení, snahu ovlivnit postoj partnera, řídit chod vzájemného styku apod. Často jsou gesta velmi praktickou pomůckou, a to zejména když si nemůžeme vzpomenout např. na nějaký jazykový výraz. Jednoduše nepromluvíme a jen to, co chceme říct, demonstrujeme rukama či jinou částí těla.

Dalším cílem této práce bylo zjistit, zda existují gesta typická pro danou jazykovou kulturu, v mém případě tedy pro kulturu španělskou. V průběhu psaní jsem se setkala s materiály, v nichž jsem se dočetla, že taková gesta skutečně existují, proto jsem se věnovala i kulturním vázanostem neverbálních projevů.

Jak jsem uvedla na začátku, strávila jsem několik měsíců ve Španělsku, to mi umožnilo pozorovat gestikulační projevy Španělů. Poznala jsem, v jakých situacích to či ono gesto užívají, jak ho provádějí a co znamená. Mohla jsem slyšet i parajazykové a jazykové prostředky, jimiž jednotlivá gesta obvykle doprovázejí.

Zjistila jsem, že Španělé jsou národ velmi bohatý na neverbální projevy. Hodně se k druhým přibližují, dívají se přímo do očí, když s někým komunikují, často a rádi se při komunikaci druhé osoby dotýkají, opravdu hodně se hýbají a ještě více gestikulují. Co se týče jazykového projevu, typická pro ně není hlasitost (jako např. pro Italy), ale rychlost. Co nemohou rychle říct, to ukáží či naznačí gesty.

Většina gest, jež užívají Španělé, je shodná s gesty běžně užívanými u nás, i jazykové a parajazykové prostředky používané v dané situaci za doprovodu gest se ve většině případů shodují s těmi našimi. V kapitole o španělských emblematických gestech jsem uvedla, že existují gesta společná oběma jazykovým kulturám, a gesta, jež jedna kultura má a druhá ne. Abych demonstrovala tato tvrzení, doplnila jsem diplomovou práci o přílohy s obrázky, schémata a videi. Zejména na videích je možno vidět a slyšet, jak se španělští mluvčí v dané situaci chovají, jaké gesto či gesta používají, co u toho říkají a jakým způsobem působí na ostatní účastníky komunikace.

Kromě obrázků, grafů, schémat a videí doplňují text této práce nejrozumnější výtahy z beletristických děl, jimiž jsem se snažila doložit to, co jsem načerpala z primární literatury. Většinou se jedná o divadelní hry, neboť právě tento typ děl mi umožňoval dobře doložit chování nejrozumnějších postav jak z hlediska pohybového (zejména gestikulačního), tak z hlediska jazykového a parajazykového.

Závěrem mohu říci, že gesta v jazykové komunikaci hrají velmi důležitou roli, plní mnoho funkcí a spolu s jazykem a parajazykem tvoří pevný a dobře fungující systém. Existují gesta společná i gesta kulturně vázaná. Aby se mohla uskutečnit skutečná komunikace, je potřeba, aby byly prvky verbální komunikace doprovázeny i prvky paralingvistickými a kinezickými, to platí jak pro komunikaci jako takovou, tak pro komunikaci ve španělštině: „Všichni bychom se cítili velmi nepohodlně, kdybychom se museli zřít posunků, kterými tak často doprovázíme a dokresluje naše slova“^[148]

¹⁴⁸ Todos estaríamos bastante incómodos si tuviéramos que renunciar a los ademanes con que tan a menudo acompañamos e ilustramos nuestras palabras.

DAVIS, Flora. *La comunicación no verbal*. Madrid: Alianza Editorial, S. A., 1976, s. 104.

9. Resumé

9.1. Gestos en el español actual y sus funciones en la comunicación lingüística

El tema de mi tesina trata sobre los gestos españoles y sus funciones en la comunicación lingüística. He escogido este tema porque me parecía bastante interesante observar cómo los españoles son capaces de expresarse gestualmente, hacer movimientos mientras hablan y emitir sonidos paralingüísticos.

Pasé casi siete meses entre los hablantes españoles y he tenido tiempo suficiente para observar su comportamiento kinésico, o sea, su forma de moverse. Me he dado cuenta de que gesticulan mucho, se mueven bastante, hablan rápido y combinan todas estas formas de expresarse una con otra con mucha fluidez y facilidad. Me ha impresionado tanto que he decidido dedicar mi tesina precisamente al tema que se refiere a los gestos del mundo español.

Mi trabajo consta de un preámbulo, resumen de términos usados, cinco partes principales, conclusión y apéndices con dibujos. Algunos de estos apéndices van acompañados de vídeos y el propio texto de la tesina lo complementan citas de varios libros. Estas citas complementarias tienen su función concreta que consta de dar ejemplos auténticos de lo dicho y confirmarlo.

Como el trabajo no habla solamente de los gestos, sino también de la comunicación lingüística, dedico la primera parte a la cuestión del lenguaje, comunicación y su relación mutua. Antes de hablar de la comunicación, me concentro en el lenguaje, su división, tipos, funciones y rasgos. Después accedo al tema de la comunicación, situaciones comunicativas y sus funciones; al tema de la percepción y producción en el marco de la comunicación lingüística y, finalmente, al de los tipos de la comunicación. A esta parte sobre el lenguaje y la comunicación le dedico un apéndice breve con dibujos y diagramas para describir mejor las situaciones comunicativas y las funciones del lenguaje.

Los gestos forman parte de la comunicación llamada no verbal (que es uno de los muchos tipos de la comunicación), por eso la segunda parte del trabajo habla de ella, de su historia y su desarrollo continuo, de sus funciones, bases y sus variantes como: proxémica, kinésica (mímica, miradas, háptica, posturología, gestos), elementos paralingüísticos y comunicación mediante objetos y aspecto físico. Como se ve, hay muchos tipos de la comunicación no verbal, por eso, antes de empezar a concentrarse en el tema de los gestos, hace falta mencionar algo más sobre ellos. El tema de mi trabajo tiene que ver, sobre todo, con los gestos del territorio español, por lo tanto hay un capítulo corto que habla sobre la dependencia cultural de las expresiones no verbales. Hay elementos no verbales que dependen

de la cultura, son típicos de ella, y hay elementos no verbales que son comunes a más culturas al mismo tiempo. También la segunda parte que se refiere a la comunicación no verbal va acompañada de un apéndice con unos dibujos y diagramas. Los dibujos describen los tipos de comunicación no verbal y los diagramas, la composición porcentual de elementos que forman parte de la comunicación.

Ya he citado que los españoles gesticulan mucho, hablan rápido y emiten sonidos paralingüísticos. Justo a estos elementos paralingüísticos se les dedica la tercera parte del trabajo. Las expresiones paralingüísticas cumplen un rol muy importante en la comunicación no verbal y, al mismo tiempo, en la comunicación verbal. Se relacionan con los dos tipos de la comunicación e influyen mucho los movimientos de las personas y viceversa. Ya en la segunda parte menciono brevemente qué es el paralenguaje, pero sólo generalmente. Esta parte habla de los elementos paralingüísticos en profundidad, describe su división en cuatro categorías (cualidades primarias-cualidades personales de la voz, calificadores-tipos de la voz, diferenciadores-reacciones fisiológicas y emocionales, alternantes-léxico detrás de nuestro vocabulario) y su división funcional. Como vamos a ver a continuación, los elementos paralingüísticos, en muchas ocasiones, acompañan la realización de los gestos, es, pues, imprescindible que se les preste atención. El español dispone de muchos tipos de expresiones paralingüísticas y cada una tiene su propia función que influye tanto los movimientos del hablante como su forma de hablar.

La cuarta parte ya describe por completo los gestos en el español actual y su función en la comunicación lingüística. Como los gestos forman parte del sistema llamado kinésico, se define primero este sistema y su conexión con el lenguaje. Muchos investigadores analizaron el sistema kinésico y encontraron muchas coincidencias entre él y el lenguaje, por eso me parece oportuno caracterizarlo y aclarar cuáles son las coincidencias. Después ya me concentro en el tema de los gestos, su historia, funciones, forma y fases de su realización y varios puntos de vista acerca de la división de los gestos. La cuarta parte la complementan dos apéndices donde es posible encontrar muchos dibujos y también varios vídeos.

Observando bien a los españoles durante mi estancia en España, he averiguado que la mayoría de los gestos efectuados por la gente española coincide con los gestos checos, o sea, que no hay mucha diferencia en el uso de gestos entre los españoles y los checos. Sin embargo, aunque no los hay muchos, algunos gestos típicamente españoles sí que existen. Son gestos que nosotros los checos no usamos o usamos sólo en alguna de sus variantes. De estos gestos trata el capítulo llamado *Los emblemas españoles* y un apéndice lleno de dibujos que describe situaciones en las que se usan, cómo se realizan, qué frases se dicen y qué elementos

paralingüísticos se pueden pronunciar al realizarlos. En los dibujos de los anteriores apéndices no hay descripciones de estas situaciones, ni frases que suelen usarse al efectuar los gestos, ni expresiones lingüísticas, porque se supone que son gestos más o menos conocidos y cada uno de nosotros sabe cómo, dónde y en qué condiciones se usan. En los vídeos referentes a los emblemas españoles es posible ver a personas realizando estos gestos en diferentes situaciones, hablando una con otra o hablando solas y emitiendo sonidos paralingüísticos. Se pueden observar las diferentes formas de hacer los gestos, las influencias de los gestos en los demás y también en la comunicación lingüística.

Los dibujos y los vídeos sirven de ejemplo, demuestran lo anteriormente dicho y complementan la información escrita en el trabajo, igual que las citas que acompañan el texto principal de la tesina desde la parte dedicada a la comunicación no verbal hasta la parte final.

La quinta parte de este trabajo habla de *la triple estructura del lenguaje*, es decir, de la kinésica: elementos lingüísticos, elementos paralingüísticos y sus combinaciones. El término *la triple estructura del lenguaje* proviene de Fernando Poyatos, autor que se dedica a la comunicación no verbal, y demuestra que existe una relación muy clara entre estas tres partes de la comunicación. Una complementa a la otra, encajan y sus combinaciones funcionan perfectamente en la comunicación. La parte final de la tesina trata también de las funciones y realizaciones de los elementos de *la triple estructura* y, como último, menciona factores que influyen la comunicación entre las personas.

Como conclusión puedo decir que los gestos y sus funciones tienen mucha importancia en la comunicación lingüística. Se produce una simbiosis entre el lenguaje verbal y los elementos paralingüísticos: los gestos acompañan a los elementos lingüísticos y los elementos lingüísticos a los gestos, lo mismo pasa también con las expresiones paralingüísticas. Como he mencionado más arriba, los españoles son una nación muy rica en gestos, se mueven mucho, se acercan a los demás, les tocan y miran a los ojos. La mayoría de los gestos que usan se pueden entender sin problemas. Sin embargo, a lo que se refiere a los emblemas, o sea, gestos típicos de una cultura, hay que aprender su significado para evitar malentendidos interculturales. Algunos de los gestos se usan tanto que no hace falta pronunciar nada, simplemente se realizan sin acompañamiento verbal.

Los gestos forman parte del sistema kinésico y el sistema kinésico forma parte de *la triple estructura del lenguaje*, es decir, las tres partes de esta triple estructura se influyen mutuamente y funcionan muy bien juntas en la comunicación lingüística.

9.2. Gesta v současné španělštině a jejich role v jazykové komunikaci

Tématem mé diplomové práce jsou gesta v současné španělštině a jejich role v jazykové komunikaci. Práce obsahuje vymezení základních pojmů, úvod, pět hlavních oddílů, závěr a pět příloh s obrázky a grafy. Některé přílohy jsou navíc doplněny o videa.

Jelikož se má práce týká nejen gest, ale i komunikace, věnuji první oddíl jazyku, komunikaci a jejich vzájemnému vztahu. Nejprve se zabývám jazykem, jeho rozdělením, druhy, funkcemi a rysy. Pak se teprve soustřeďuji na komunikaci; komunikativní situace; funkce; na percepci, produkci a sdělení v rámci jazykové komunikace a konečně i na druhy komunikace.

Gesta jako taková tvoří součást neverbální komunikace, proto se druhý oddíl zabývá právě tímto druhem komunikace, její historií a postupným rozvojem, funkcemi, podstatou a samozřejmě také jejími rozličnými druhy jako: proxemika, kinezika (mimika, pohledy očí, haptika, posturologie, gesta), parajazykové prostředky a komunikace prostřednictvím předmětů a vzhledu. A protože mne zajímají gesta užívající se ve španělštině, věnuji malou kapitolku tématu zabývajícimu se kulturní vázaností neverbálních projevů.

S užíváním gest úzce souvisí i užití parajazykových prostředků, jež stručně charakterizují v oddíle o neverbální komunikaci. Třetí oddíl diplomové práce se však zabývá parajazykovými prostředky, jimiž disponuje současný španělský jazyk. Popisuje rozdělení těchto prostředků na čtyři hlavní kategorie (osobní rysy hlasu, typy hlasu, fyziologické a emoční reakce hlasu, slovní zásoba přesahující možnosti našeho slovníku) a funkční členění těchto kategorií.

Čtvrtý oddíl již plně popisuje gesta ve španělštině a jejich roli v jazykové komunikaci. Gesta tvoří součást systému zvaného kinezický, proto se nejprve definuje tento systém a jeho vazba na jazyk. Poté se tento oddíl zabývá charakteristikou, historickým vývojem a funkcemi gest, jakým způsobem se gesta provádějí, jejich fázemi realizace a rozdělením do jednotlivých skupin. Poslední kapitola tohoto oddílu je věnována gestům, jež jsou typická a charakteristická právě pro obyvatele Španělska.

Závěrečný oddíl dává do souvislosti užití gestikulačních, parajazykových a jazykových prostředků ve španělštině, zabývá se komunikačními funkcemi a realizacemi těchto prostředků a také zmiňuje faktory ovlivňující komunikaci mezi lidmi.

Jak už jsem zmínila výše, diplomová práce je doplněna o přílohy s obrázky a videi. Oddíly věnující se neverbální komunikaci, parajazykovým prostředkům ve španělštině, gestům a kombinacím gestikulačních, parajazykových a jazykových prostředků jsou navíc

doprovázeny citáty z několika knih, jimiž se snažím dokládat řečené a uvést autentické příklady.

9.3. Gestures in Contemporary Spanish and Their Function in Linguistic Communication

This diploma thesis focuses on gestures in contemporary Spanish and their role in linguistic communication. It contains the definitions of basic terms, the introduction, five major parts, the conclusion and five appendices with pictures and charts. Some of the appendices include videos.

Since this diploma work does not concern only gestures but also communication, its first part concentrates on language, communication and their mutual relationship. First, language, its division, types, functions and features are discussed. Next, the attention is drawn to communication itself, namely to communicative situations and functions, to perception, production and the message in the context of linguistic communication, as well as to the types of communication.

Gestures themselves form a part of nonverbal communication, therefore the second part of this thesis deals with this type of communication, its history and gradual development, its functions, nature and also its various kinds, such as proxemics, kinesics (mimics, occulesics, haptics, posturology, gestures), paralinguistic means and the communication by way of items and appearance.

Due to the author's focus on gestures used in Spanish, a small chapter addresses the issue of cultural bonds of nonverbal messages.

The use of gestures is closely connected to the use of paralinguistic means which are briefly characterised in the part on nonverbal communication. The third part of this thesis is concerned with paralinguistic means of the contemporary Spanish language. The division of these means into four categories is described (the personal features of a voice, the types of a voice, the physiological and emotional reactions of a voice and the lexicon exceeding the potential of our vocabulary) and their functional classification is outlined.

The fourth part pays undivided attention to gestures in Spanish and their role in linguistic communication. Gestures form an integral part of the kinesics system, therefore this system and its link to language is defined in the first place. The attention is then paid to the characterisation, historical development and functions of gestures, the ways gestures are made, their realisation phases and division into separate categories. The last chapter of this part of the thesis centres on gestures typical and characteristic of Spanish inhabitants.

The final part of this diploma work shows the connection between the use of gesticulative, paralinguistic and linguistic means of Spanish; it deals with the communicative functions and realisation of these means and it also mentions the factors influencing interpersonal communication.

As it was suggested above, the diploma thesis also contains appendices with pictures and videos. Moreover, the sections discussing nonverbal communication, paralinguistic means of Spanish, gestures and the combinations of gesticulative, paralinguistic and linguistic means are accompanied by quotations from several books providing evidence for what the author claims in this thesis and giving authentic examples.

10. Seznam použité literatury

10.1. Primární literatura

- ALMELA PÉREZ, Ramón. *Apuntes gramaticales sobre la interjección*. Murcia: Universidad de Murcia, 1985.
- BIRDWHISTELL, Ray. L. *El lenguaje de la expresión corporal*. Barcelona: Gustavo Gili, 1979.
- BÚCIOVÁ, Lucie. *Komunikácia a sociálne zručnosti ako prostriedok zlepšovania vzťahov medzi žiakmi*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006.
- CESTERO MANCERA, Ana María. *Comunicación no verbal y enseñanza de lenguas extranjeras*. Madrid: Arco / Libros, S. L., 1999.
- CESTERO MANCERA, Ana María. *Repertorio básico de signos no verbales del español*. Madrid: Arco/Libros, S. L., 1999.
- COLL, J.; GELABERT, Ma. y MARTINELL, E. *Diccionario de gestos con sus giros más usuales*. Madrid: Edelsa., 1990.
- COSERIU, Eugenio. *El hombre y su lenguaje: estudios de teoría y metodología lingüística*. Madrid: Gredos, 1977.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2007.
- DAVIS, Flora. *La comunicación no verbal*. Madrid: Alianza Editorial, S. A., 1976.
- DUBSKÝ, Josef. *Velký španělský slovník I, II*. Praha: Academia, 1999.
- GARCÍA, Serafina; MEILÁN, Antonio; MARTÍNEZ, Hortensia. *Construir bien en español: la forma de las palabras: el verbo, sustantivos, adjetivos y pronombres; adverbios e interjecciones; preposiciones y conjunciones; creación de palabras*. Nobel. Oviedo. 2004.
- GONZÁLEZ HERMOSO, A. *Gramática de español lengua extranjera: normas, recursos para la comunicación: curso práctico*. Madrid: Edelsa, 1995.
- HALL, Edward T. *Lenguaje silencioso*. Madrid: Alianza, Editorial, 1989.
- KLŮFOVÁ, Petra. *Řeč těla*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1996.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda, 1988.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Konflikty mezi lidmi*. Praha: Avicenum. Zdravotnické nakladatelství, 1973.
- NELEŠOVSKÁ, Alena. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2005.
- POYATOS, Fernando. *La comunicación no verbal I. Cultura, lenguaje y conversación*. Madrid: Ed. Istmo, 1994.

POYATOS, Fernando. *La comunicación no verbal II. Paralenguaje, kinésica e interacción*, Madrid: Istmo, 1994.

SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurz obecné lingvistiky*. Praha: Odeon, Academia, 1989.

STRNADOVÁ, Věra. *Hádej, co říkám aneb Odezírání je nejisté umění*. Praha: Knihovna časopisu Gong, 1998.

ŠIŠKA, Zbyněk. *Úvod do studia jazyka (Fragmenty z přednášek)*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 2000.

TRNKA, Jan. *Sociální komunikace a rétorika*. Praha: Vysoká škola veřejné správy a mezinárodních vztahů, 2005.

VÝROST, Jozef; SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997.

WERNER, Abraham. *Diccionario de terminología lingüística actual*. Versión español de Francisco Meno Blanco. Madrid: Gredos, 1981.

10.2. Elektronické publikace

ANTÚNEZ PÉREZ, Isabel. *Estudio contrastivo de los parámetros paralingüísticos en las lenguas signadas y en las lenguas orales*. 2005. [online] [cit. 9. září 2007]
Dostupné z: <http://www.revista.discurso.org/articulos/Num6_Art_Antunez.htm>

ESTELA GARCÍA, María. Tipos de comunicación no verbal. In *Documentos Lingüísticos y Literarios* 11, 1985, s. 23-28. [online] [cit. 9. září 2007]
Dostupné z: <www.humanidades.uach.cl/documentos_linguisticos/document.php?id=289>

FENDRYCHOVÁ, Jaroslava. *Kinestesika v ošetřování novorozenců*. [online] [cit. 16. října 2007] Dostupné z : <<http://www.solen.cz/pdfs/ped/2007/03/14.pdf>>

FORGAS BERDET, Esther a HERRERA RODRIGO, María. *Propuesta de tipología no verbal en los discursos públicos*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili. [online] [cit. 24. března 2008]
Dostupné z: <<http://pizarro.fl.urv.es/continguts/hispanica/profes/public/tipologia.htm>>

KACETL, Tomáš. *Zvuky zvířat, 1999-2004*. [online]. [cit. 3. března 2008].
Dostupné z: <<http://cat.rulez.cz/z-7.htm>>

LECAROS, América Dinamarca. *Así funciona el lenguaje* [online] [cit. 8. dubna 2008]
Dostupné z: <<http://aprendelenguaje.blogspot.com/>>

MIRAVETE, Teresita. *Tiempo y memoria*. [online] [cit. 24. března 2008]
Dostupné z: <<http://arquitectosinah.org.mx/archivos/9394.doc>>

OSORIO, Luis. *Historias en el metro*. [online] [cit. 25. března 2008] Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/forums/espacio_del_lector/newsid_4677000/4677146.stm>

PILLEUX, Mauricio. La comunicación no-verbal. In *Documentos Lingüísticos y Literarios* 21, 1998, s. 33-41. [online] [cit. 22. září 2007]

Dostupné z : <www.humanidades.uach.cl/documentos_linguisticos/document.php?id=394>

SANMIGUEL, Carlos. *La ira de Dios*. [online] [cit. 25. března 2008]

Dostupné z: <<http://www.tusrelatos.com/sistema/imprimir.asp?ID=6608>>

SOLOR-ESPIAUBA, Dolores. *Lo no verbal como un concepto más de la lengua*. [online]

[cit. 4. března 2008] Dostupné z: <http://www.ucm.es/info/especulo/ele/com_nove.html>

TEJO GÓMEZ, Heriberto. *Un libro para Laura*. [online] [cit. 25. března 2008]

Dostupné z: <<http://librosperuanos.com/autores/heriberto-tejo-2.html>>

UEDA, Hiroto: *Diccionario de gestos españoles (versión internet)* [online] [cit. 20. dubna

2008] Dostupné z <<http://gamp.c.u-tokyo.ac.jp/~ueda/gestos/>>

UEDA, Hiroto. *Semántica de los gestos españoles*. *Lingüística Hispánica*, 20. [online] [cit. 19. listopadu 2007]

Dostupné z: <<http://gamp.c.u-tokyo.ac.jp/~ueda/kenkyu/higengo/semges.pdf>>

Comunicación no verbal. La importancia de los gestos (1) [online] [cit. 6. října 2007]

Dostupné z:<http://www.protocolo.org/gest_web/proto_Seccion.pl?rfID=209&arefid=58>

Materiales para el aula de lengua en esquemas y mapas conceptuales [online] [cit. 8. dubna

2008] Dostupné z: <<http://centros5.pntic.mec.es/cpr.de.ciudad.real/lengua/Funcleje.htm>>

Tema 5. Comunicación no verbal [online] [cit. 6. října 2007]

Dostupné z: <<http://www3.uji.es/~pinazo/2001Tema%205.htm>>

10.3. Užité beletrie

BENEDETTI, Mario. *Pedro y el Capitán*. Madrid: Alianza Editorial, S. A., 1999.

BUERO VALLEJO, Antonio. *Historia de una escalera*. Madrid: Espasa Calpe, S. A., 2006.

DÍAZ, José. El cepillo de dientes. In *Teatro*. Madrid: Taurus Ediciones, S. A., 1967.

DÍAZ, José. La vigilia del degüello. In *Teatro*. Madrid: Taurus Ediciones, S. A., 1967.

DÍAZ, José. Requiem por un girasol. In *Teatro*. Madrid: Taurus Ediciones, S. A., 1967.

MARÍAS, Javier. *Corazón tan blanco*. Barcelona: Editorial Anagrama, S. A., 1992.

MIHURA, Miguel. A media luz los tres. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004.

MIHURA, Miguel. Melocotón en almíbar. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004.

MIHURA, Miguel. Seductor. In *Teatro completo*. Madrid: Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S. A.), 2004.

USIGLI, Rodolfo. *El gesticulador*. Madrid: Ediciones Cátedra, 2004.

11. Seznam příloh

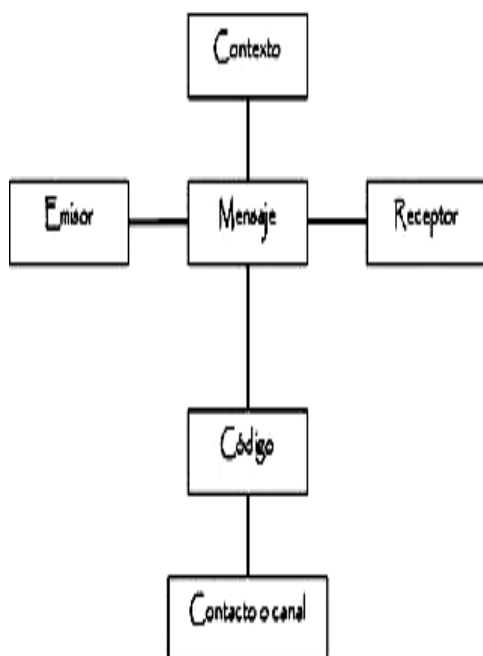
12. PŘÍLOHY	103
12.1. Příloha 1-Jazyk a komunikace.....	103
12.2. Příloha 2-Neverbální komunikace.....	105
12.3. Příloha 3-Gesta a jejich role.....	107
12.4. Příloha 4-Rozdělení španělských gest.....	111
12.5. Příloha 5-Španělská emblematická gesta.....	123
12.6. Videá k Příloze 3	
12.7. Videá k Příloze 4	
12.8. Videá k Příloze 5	
12.9. Příloha 6 (Videa)	

PŘÍLOHA 1

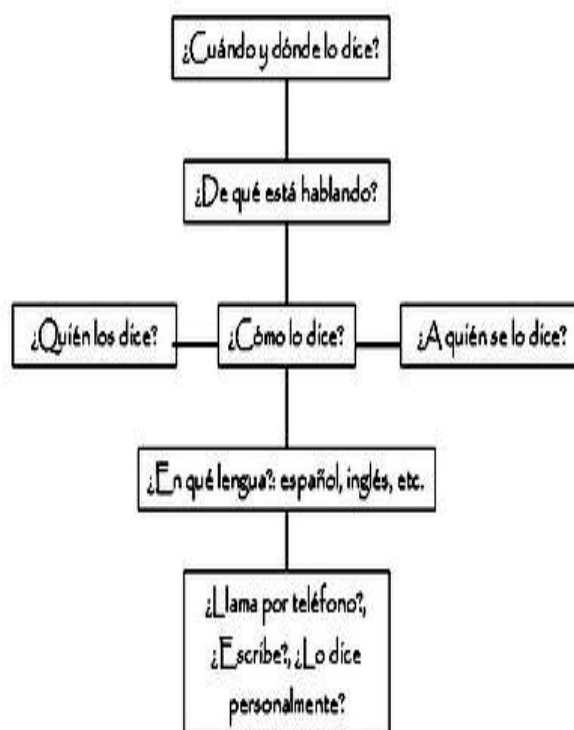
JAZYK A KOMUNIKACE

3.2.1. Produkce a percepce jazyka v komunikaci. Komunikativní situace ^[149]

Obrázek 1

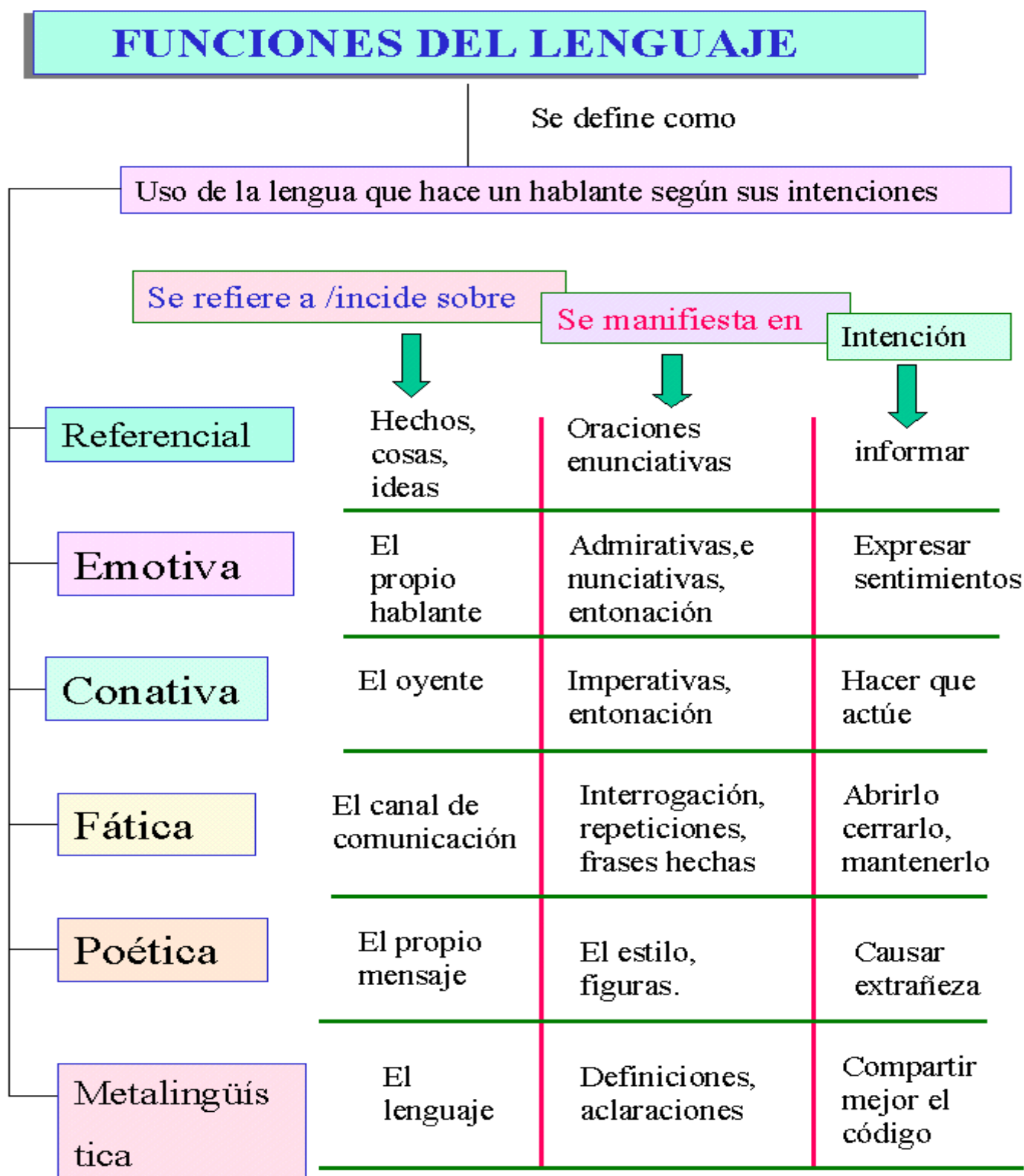
Obrázek 2

¹⁴⁹ Obrázky viz LECAROS, América Dinamarca: *Así funciona el lenguaje* [online] [cit. 8. dubna 2008]
Dostupné z: <<http://aprendelenguaje.blogspot.com/>>

3.2.2. Komunikativní funkce jazyka ^[150]

Obrázek 3

¹⁵⁰ Obrázek viz *Materiales para el aula de lengua en esquemas y mapas conceptuales* [online] [cit. 8.dubna 2008] Dostupné z: <<http://centros5.pntic.mec.es/cpr.de.ciudad.real/lengua/Funcleje.htm>>

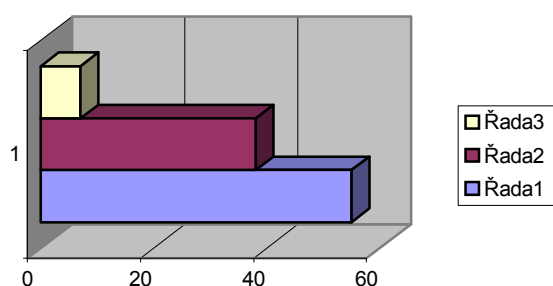
PŘÍLOHA 2

NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE ^[151]

Složky komunikace

Obrázek 1

1-55% neverbální komunikace
2-38% parajazykové prostředky
3-7% verbální komunikace

4.5. Druhy neverbální komunikace

4.5.1. Proxemika

Obrázek 2

Intimní vzdálenost

Obrázek 3

Neformálně osobní pásmo

Obrázek 4

Sociálně poradní pásmo

Obrázek 5

Veřejné pásmo

¹⁵¹ Graf viz *Comunicación no verbal. La importancia de los gestos (1)* [online]. [citováno 6. října]. Dostupné z: <http://www.protocolo.org/gest_web/proto_Seccion.pl?rfid=209&arefid=58> a BÚCIOVÁ, Lucie. *Komunikácia a sociálne zručnosti ako prostriedok zlepšovania vzťahov medzi žiakmi*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006; Obrázky viz KLŮFOVÁ, Petra. *Řeč těla*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1996 a ČERNÝ, Vojtěch. *Řeč těla + DVD*. Praha: Computer Press, 2007.

4.5.2. Kinezika

4.5.2.1. Mimika

Obrázek 6

4.5.2.2. Pohledy očí

Obrázek 7

4.5.2.3. Haptika

Obrázek 8

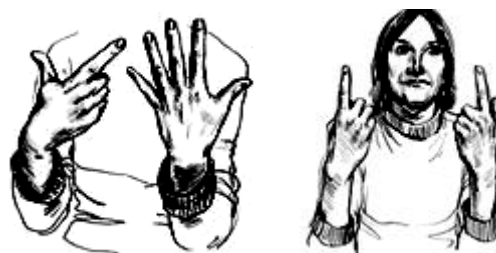
4.5.2.4. Posturologie

Obrázek 9

4.5.2.5. Gestikulace a gestika

Obrázek 10

4.5.4. Komunikace prostřednictvím předmětů a vzhledu

Obrázek 11

PŘÍLOHA 3

ŠPANĚLSKÁ GESTA A JEJICH ROLE V JAZYKOVÉ KOMUNIKACI ^[152]

Obrázek 1

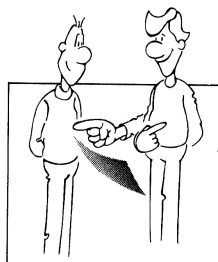
YO (JÁ)

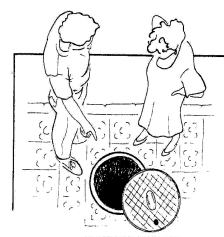
ESTE (TENTO)

NOSOTROS (MY)

AQUÍ (TADY)

Obrázek 2

VOSOTROS (VY)

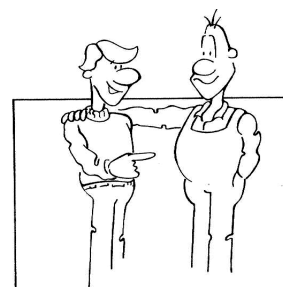

ALLÍ (TAM)

Obrázek 3

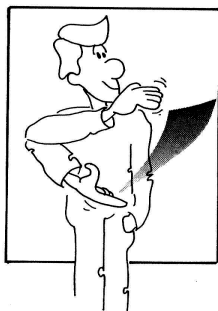
TÚ (TY)

¹⁵² Obrázky viz CESTERO MANCERA, Ana María. *Repertorio básico de signos no verbales del español*. Madrid: Arco/Libros, S. L., 1999.; COLL, J.; GELABERT, Ma. y MARTINELL, E. *Diccionario de gestos con sus giros más usuales*. Madrid: Edelsa., 1990.; KLŮFOVÁ, Petra. *Řeč těla*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1996.; UEDA, Hiroto. *Semántica de los gestos españoles*. *Lingüística Hispánica*, 20. [online] [cit. 18. dubna 2008] Dostupné z: <http://gamp.c.u-tokyo.ac.jp/~ueda/kenkyu/higengo/semges.pdf>; obrázky z internetu

Obrázek 4

**ANTES/DESPUÉS
(PŘEDTÍM/POTOM)**

Obrázek 5

DORMIR (SPÁT)

Obrázek 6

**¡QUÉ HAMBRE!
(MÁM HLAD!)**

Obrázek 7

**SACAR LA LENGUA
(VYPLÁZNOUT JAZYK)**

Obrázek 8

**¡VEN AQUÍ!
(POJĎ SEM!)**
Mávnutí rukou

Obrázek 9

**¡SÍ, TIENES RAZÓN!
(ANO, MÁŠ PRAVDU!)**
Souhlasné gesto

Obrázek 10

**¡NO, NO TIENES RAZÓN!
(NE, NEMÁŠ PRAVDU!)**
Odmítavé gesto

Obrázek 11

Odmítavě zavrtět hlavou

Obrázek 12

Lehký úsměv

Obrázek 13

Svrašťelé čelo

Obrázek 14

Úsměv

Obrázek 15

**GUIÑAR
(MRKAT)**

Obrázek 16

**MOVIMIENTOS DEL CUERPO
Y DE LA CARA
(POHYBY TĚLA A TVÁŘE)**

Obrázek 17

**REALIZAR LOS
GESTOS
(ZPŮSOB PROVEDENÍ
GEST)**

Obrázek 18

**POSTURAS
(POSTOJE)**

Obrázek 19

**GESTOS LIBRES
(VOLNÁ GESTA)**

Obrázek 20

**GESTOS TRABADOS
(VÁZANÁ GESTA)**

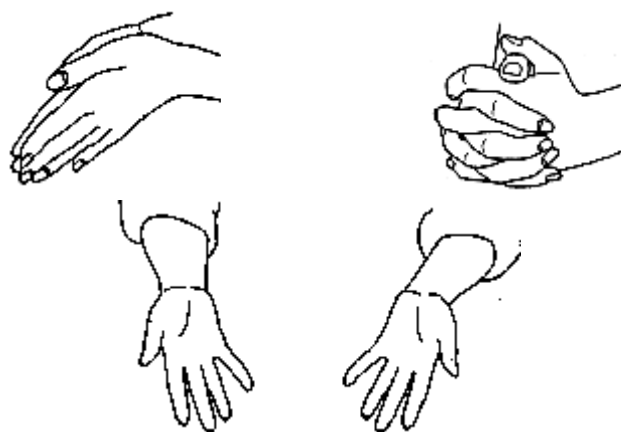
Obrázek 21

NIVEL SOCIAL (SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ)

Obrázek 22

**FASES DE LA REALIZACIÓN DE GESTOS
(FÁZE REALIZACE GEST)**

PŘÍLOHA 4

ROZDĚLENÍ ŠPANĚLSKÝCH GEST ^[153]

Obrázek 1

NO (NE)

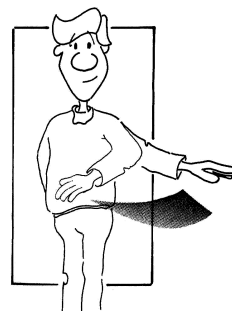
Obrázek 2

**¡VEN AQUÍ!
(POJĎ SEM!)**

Obrázek 3

**GRAN EXTENSIÓN
(VELKÁ ROZLOHA)**

Obrázek 4

YO (JÁ)

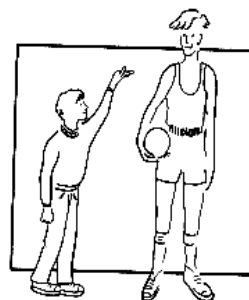
Obrázek 5

**DAR GOLPECITOS CON EL PIE
(POKLEPÁVAT NOHOU)**

Obrázek 6

**¡ERA ENORME!
(BYL TO HOTOVÝ OBR!)**

¹⁵³ Obrázky viz KLŮFOVÁ, Petra. *Řeč těla*. Havlíčkův Brod: Fragment, 1996.; CESTERO MANCERA, Ana María. *Repertorio básico de signos no verbales del español*. Madrid: Arco/Libros, S. L., 1999.; COLL, J.; GELABERT, Ma. y MARTINELL, E. *Diccionario de gestos con sus giros más usuales*. Madrid: Edelsa., 1990.; UEDA, Hiroto. *Semántica de los gestos españoles*. *Linguística Hispánica*, 20. [online] [cit. 18. dubna 2008] Dostupné z: <http://gamp.c.u-tokyo.ac.jp/~ueda/kenkyu/higengo/semges.pdf>; obrázky z internetu

Obrázek 7

**AUTOSTOP
(AUTOSTOP)**

Obrázek 8

**ARROLLAR EL CABELLO
(OVINOUT VLASY)**

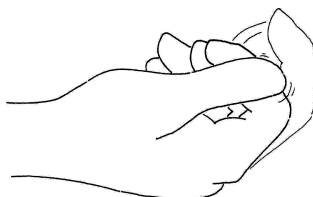
Obrázek 9

GESTOS INNATOS (GESTA VROZENÁ)

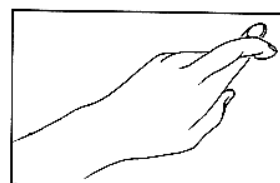
Obrázek 10

GESTOS ADQUIRIDOS IMITATIVOS (GESTA ZÍSKANÁ IMITAČNÍ)

Obrázek 11

GESTOS ADQUIRIDOS SIMBÓLICOS (GESTA ZÍSKANÁ SYMBOLICKÁ)

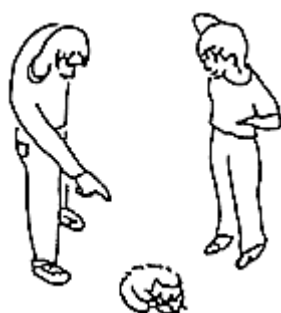
Obrázek 12

TIPOS DE SALUDOS (DRUHY POZDRAVŮ)

Obrázek 13

**GESTOS INDICADORES
(INDIKAČNÍ GESTA)**

Obrázek 14

**GESTOS DESCRIPTIVOS
(DESKRIPTIVNÍ GESTA)**

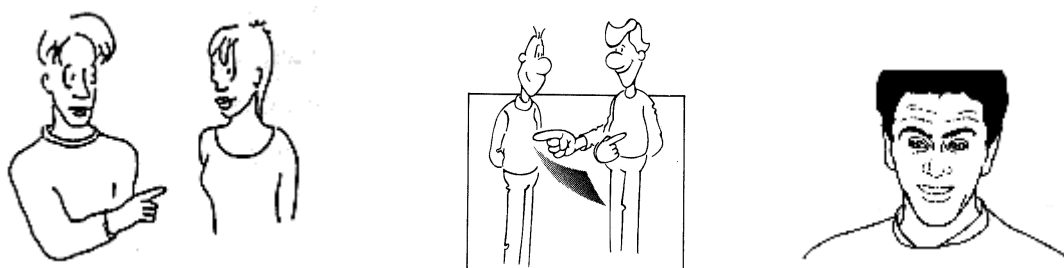
Obrázek 15

**GESTOS SIMBÓLICOS
(SYMBOLICKÁ GESTA)**

Obrázek 16

**MARCADISCURSOS
(GESTA DOPROVÁZEJÍCÍ ŘEČ)**

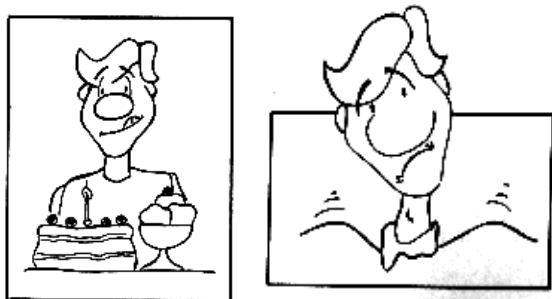
Obrázek 17

**REGULADORES DE TURNO
(REGULÁTORNY)**

Obrázek 18

**AUTOADAPTADORES
(AUTOADAPTÉRY)**

Obrázek 20

**SOMATOADAPTADORES
(SOMATICKÉ ADAPTÉRY)**

Obrázek 22

EMBLEMAS (EMBLEMATICKÁ GESTA)

¡Nada!
(Nic)

¡Está loco!
(Je pomatený)

Victoria
(Vítězství)

No sé
(Nevím)

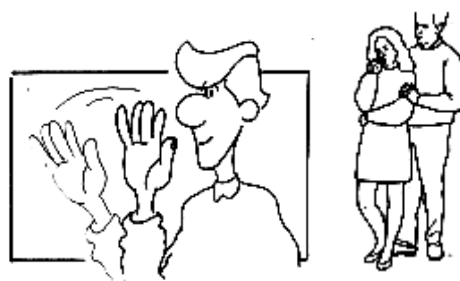

Tengo hambre
(Mám hlad)

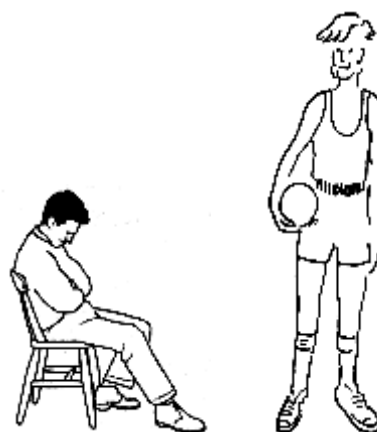
Obrázek 19

**ALTERADAPTADORES
(ALTERADAPTÉRY)**

Obrázek 21

**OBJETOADAPTADORES
(OBJEKTOVÉ ADAPTÉRY)**

Adiós (Sbohem)

Sí (Ano)

No (Ne)

*¡Qué olor!
(To je zápach!)*

*Sacar la lengua
(Vypláznout jazyk)*

*Guiñar
(Mrkat)*

¡Mira! (Podívej!)

Obrázek 23

ILUSTRADORES (ILUSTRÁTORY)
MARCAESPACIOS (GESTA NAZNAČUJÍCÍ PROSTOR)

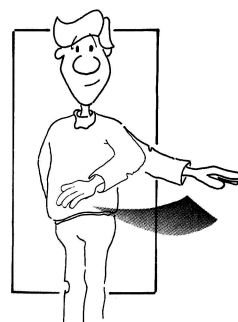
Alto (Vysoký)

Bajo (Malý)

Grande (Velký)

Obrázek 24

ILUSTRADORES (ILUSTRÁTORY)
MARCATIEMPOS (GESTA NAZNAČUJÍCÍ ČAS)

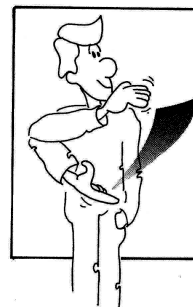
*Hace mucho tiempo
(To už je dávno)*

*De vez en cuando
(Občas)*

*Antes/Después
(Předtím/Potom)*

Obrázek 25

**ILUSTRADORES (ILUSTRÁTORY)
DEÍCTICOS (DEIKTICKÁ GESTA)**

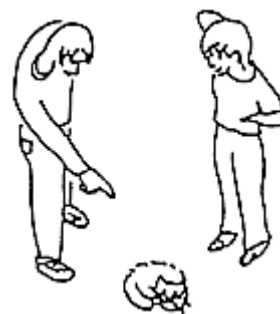
¡Ese! (Ten!)

Allí (Tam)

Aquí (Zde)

Obrázek 26

**ILUSTRADORES (ILUSTRÁTORY)
PICTOGRAFÍAS (PIKTOGRAFICKÁ GESTA)**

Obrázek 27

**ILUSTRADORES (ILUSTRÁTORY)
ECOICOS
(OZVĚNOVÁ GESTA)**

Obrázek 28

**ILUSTRADORES (ILUSTRÁTORY)
KINETOGRAFÍAS
(KINETOGRAFICKÁ GESTA)**

Obrázek 29

**ILUSTRADORES (ILUSTRÁTORÝ)
KINEFONOGRAFÍAS
(KINEFONOGRAFICKÁ GESTA)**

Obrázek 30

**ILUSTRADORES (ILUSTRÁTORÝ)
IDEOGRAFÍAS
(IDEOGRAFICKÁ GESTA)**

Obrázek 31

IDENTIFICADORES (IDENTIFIKÁTORÝ)

No sé (Nevím)

Absurdo (Absurdní)

Asqueroso (Odporný)

Obrázek 32

**EXTERIORIZADORES (EXTEORIZAČNÍ GESTA)
AUTOGENERADOS (SAMOVOLNĚ VYVOLANÁ)**

¡Qué frío! (To je ale zima!)

¡Qué calor! (To je ale vedro!)

Obrázek 33

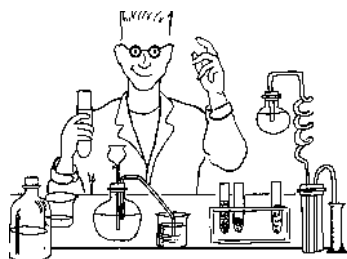
**EXTERIORIZADORES
(EXTERIORIZAČNÍ GESTA)
HUMANOS (LIDSKÁ)**

Agresión (Agrese)

Obrázek 35

**EXTERIORIZADORES
(EXTERIORIZAČNÍ GESTA)
OBJETUALES (PŘEDMĚTOVÁ)**

Obrázek 37

**EXTERIORIZADORES
(EXTERIORIZAČNÍ GESTA)
ACONTECIMIENTOS (UDÁLOSTI)**

Obrázek 34

**EXTERIORIZADORES
(EXTERIORIZAČNÍ GESTA)
ANIMALES (KONTAK SE ZVÍŘATY)**

Obrázek 36

**EXTERIORIZADORES
(EXTERIORIZAČNÍ GESTA)
AMBIENTALES (VZTAHUJÍCÍ SE
K PROSTŘEDÍ)**

Obrázek 38

**EXTERIORIZADORES
(EXTERIORIZAČNÍ GESTA)
LITERARIOS (LITERÁRNÍ)**

Obrázek 39

**EXTERIORIZADORES
(EXTERIORIZAČNÍ GESTA)
MUSICALES (HUDEBNÍ)**

Obrázek 40

**EXTERIORIZADORES
(EXTERIORIZAČNÍ GESTA)
ESPIRITUALES (DUCHOVNÍ)**

Obrázek 41

**EXTERIORIZADORES
(EXTERIORIZAČNÍ GESTA)
CASUALES (NAHODILÉ)**

Obrázek 42

GESTOS CHECOS (ČESKÁ GESTA)

Dlouhý nos

Obrázek 43

GESTOS COMUNES (GESTA SPOLEČNÁ)

Telefonear
(Telefonovat)

Estar impaciente
(Být netrpělivý)

Me olvidé
(Zapomněla jsem na to)

¡Ok/perfecto!
(Ok/ skvěle!)

Silencio
(Ticho)

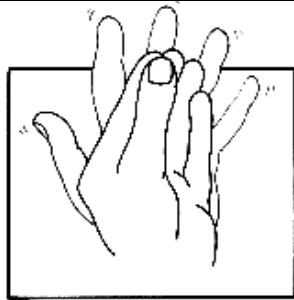
Sacar la lengua
(Vypláznout jazyk)

PŘÍLOHA 5

ŠPANĚLSKÁ EMBLEMATICKÁ GESTA ^[154]

Obrázek 1

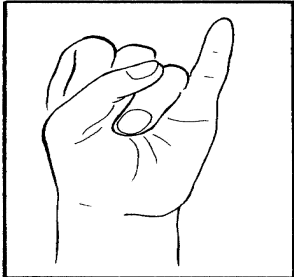
MUCHA GENTE (HODNĚ LIDÍ)	
Doprovází věty jako: <i>El teatro estaba así...</i> (gesto) (V divadle bylo takhle lidí...) <i>La discoteca estaba de bote en bote, no cabía ni un alfiler.</i> (Diskotéka byla přečpaná, nepropadl by ani špendlík.)	
Stlačení a oddělení konečků prstů jedné či obou rukou indikuje, že nějaké místo je plné lidí	
Parajazykové prostředky: Např. <i>¡Ffff!</i> (Fiha!), <i>¡Uff!</i> (Uf!)	

Obrázek 2

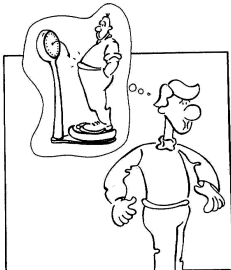
ESTOY HARTO (MÁM TOHO POKRK)	
Doprovází věty jako: <i>Estoy hasta las narices/hasta la coronilla/hasta los mismísimos...</i> (Mám toho dost.) <i>Estoy hasta aquí...</i> (gesto) (Mám toho až potud.)	
Dlaň jedné ruky směřující k zemi a se spojenými prsty a skrčeným palcem se opakovaně hýbe zleva doprava až do výše krku, nosu, vlasů či do úrovně pod hlavou	
Parajazykové prostředky: Např. <i>¡Ajaj!</i> (Ajaj!), <i>¡Uff!</i> (Uf!), <i>¡Psi-Psa!</i> (Pchá!)	

¹⁵⁴ Obrázky viz COLL, J.; GELABERT, Ma. y MARTINELL, E. *Diccionario de gestos con sus giros más usuales*. Madrid: Edelsa., 1990.

Obrázek 3

MUY DELGADO (VELMI HUBENÝ)	
Doprovází věty typu: <i>María ahora está así...</i> (gesto) (Marie je teď takováhle...) <i>Está como un fideo.</i> (Je jako nudle.) <i>Se ha quedado como un palillo.</i> (Je z něj špejle.)	
Zavřená pěst jedné ruky a zvednutý malíček naznačují posluchači, jak je nějaká třetí osoba štíhlá.	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>Mmm</i> (Hmm)	

Obrázek 4

MUY GORDO (VELMI TLUSTÝ)	
Doprovází věty jako: <i>Está así...</i> (gesto) (Je takový...) <i>Parece una foca/un tonel/una ballena.</i> (Vše ve smyslu: Je tlustý jako prase.) <i>No cabe en la piel.</i> (Nevejde se do vlastní kůže.)	
S rukama do oblouku, nafouklou pusou a tvářemi.	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Aahh!</i> (Ó!), <i>¡Eeeeh!</i> (Ehm!), <i>¡Uff!</i> (Uf!)	

Obrázek 5

ESTO ME HUELE MAL (TO SE MI NECHCE LÍBIT)	
Doprovází věty jako: <i>Esto me huele a chamusquina.</i> (To je cítit spáleninou.) <i>Me huelo que esto acabará mal.</i> (To nedopadne dobře.)	
Jemné poklepávání ukazováčkem na nos může být doprovázeno jemným úšklebkem. Tímto gestem se vyjadřuje nějaké podezření, pochybnost. V určitých situacích toto gesto nepotřebuje slovní doprovod.	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>Mmm</i> (Hmm), <i>¡Eeeeh!</i> (Ehm!), <i>Tz</i> (Tzs), povzdech	

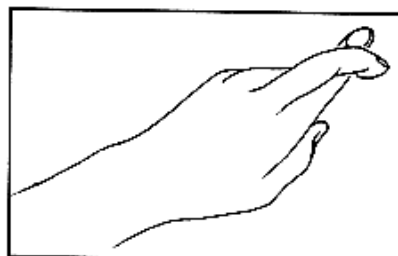
Obrázek 6

LAGARTO (JEŠTĚRKA)

Doprovází zvolání:

¡Lagarto, lagarto! (Ještěrka!/Držím palce!)

Překříží se prsty jedné nebo obou rukou tak, že se položí prostředníček na ukazováček. Tímto gestem se vyjadřuje snaha o zahnání neštěstí.

Parajazykové prostředky: Např. *Tz* (Tzs), povzdech, *¡Iaj!* (Jaj!)

Obrázek 7

CARA DURA (DRZOUN)

Doprovází věty jako:

Eres un carota/un cara. (Jsi to ale drzoun.)

Tienes mucha cara. (Jsi nestyda.)

Tú lo que eres...(gesto) (Ty jsi tohle...)

Hřbetem ruky se poklepává na tvář. Tak se dává někomu najevo, že je drzý. Také je možné provést toto gesto poklepáním dlaní na tvář.

Parajazykové prostředky: Např. -*¡Puaf!* (Fuj), *¡Psi-Psa!* (Pchá!), povzdech, *¡Aahh!* (Ach!)

Obrázek 8

¡ME DA IGUAL! (JE MI TO JEDNO!)

Doprovází věty jako:

Por este oído me va y por el otro me sale. (Jedním uchem to jde dovnitř a druhým ven.)

¡Échatelo a la espalda! (Hod' to za záda!)

Me es igual. (Je mi to jedno)

Existuje hned několik možností, jak vyjádřit, že je někomu něco jedno: pokrčení ramen a naklonění hlavy, ukázání na jedno ucho s ukazováčkem směrem dovnitř a pak na druhé ucho s ukazováčkem směrem ven, poklepání na rameno opačnou rukou s prsty směrem dozadu za záda.

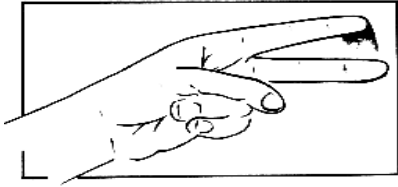

Parajazykové prostředky: Např. *¡Psi-Psa!* (Pchá!), *¡Psche!* (Pche!)

Obrázek 9

¡POR ESTAS...! (NA MOU DUŠI!)	
Doprovází věty jako: <i>¡Por estas!</i> (Na mou duši!) Většinou se toto gesto užívá beze slov.	
Palec se překříží přes ukazováček do podoby kříže a políbí se. Tímto gestem se zdůrazňuje nějaká přísaha.	
Parajazykové prostředky: Např.-Tz (Tzs)	

Obrázek 10

¡CORTA EL ROLLO! (SKONČI TO!)	
Doprovází věty jako: <i>¡Corta el rollo!</i> (Skonči to!) <i>¡Cállate!</i> (Zmlkni!) <i>¡No sigas!</i> (Nepokračuj!)	
Ukazováček a prostředníček napodobují pohyb nůžek na znamení, aby nějaká osoba přestala mluvit.	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Hey!</i> (Hej!), <i>¡Chas!</i> (Pst!)	

Obrázek 11

¡ESTÁS LOCO! (TY SES SNAD ZBLÁZNIL!)	
Doprovází věty jako: <i>¡Te falta un tornillo!</i> (Máš o kolečko míň!) <i>Estás chiflado/Estás como una cabra/Estás como un cencerro.</i> (Ty ses snad zbláznil.)	
Ukazováček se přiblíží ke spánku a zakroučí se jím. Také je možné poklepat si na spánek.	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Eey!</i> (Hej!), <i>¡Eeeeh!</i> (Ehm!), <i>¡Aahh!</i> (Ách!)	

Obrázek 12

¡TOZUDO! (TVRDOHLAVÝ!)	
Doprovází věty jako: <i>Es más tozudo que una mula.</i> (Je tvrdohlavý jako mezek.) <i>Tiene una cabeza más dura...</i> (Má tvrdou palici...)	
Bouchnout pěstí na nějaký povrch, na svou hlavu nebo na hlavu osoby, se kterou a o které mluvíme.	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Aaay!</i> (Aj!), <i>¡Aaan!</i> (A ne!)	

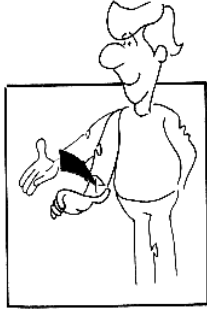
Obrázek 13

¡DOS DEDOS! (NA DVA PRSTY!)	
Doprovází věty jako: <i>¡Dos dedos... (gesto)!</i> (Na dva prsty!) <i>¡Un trozo así... (gesto)!</i> (Takový kousek!) <i>¡Un chorrito... (gesto)!</i> (Pramínek!)	
Roztaženým ukazováčkem a prostředníčkem se naznačuje předpokládaný limit nějakého množství, které se nesmí překročit.	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Ah!</i> (Hej!), <i>mlasknutí</i> <i>¡Tz!</i> (Tzs!)	

Obrázek 14

¡NADA! (NIC!)	
Doprovází věty jako: <i>¡Nada!</i> (Nic!) <i>¡Ni gota!</i> (Ani kapička!) <i>¡Ni una pizca!</i> (Vůbec nic!)	
Rozhození rukou dlaněmi směrem vzhůru naznačuje, že mluvčí nemá nic z toho, o čem je žádáno.	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡N-n!</i> (Ne ne!), <i>¡Pf!</i> (Pche!), <i>¡Aaan!</i> (A ne!)	

Obrázek 15

<i>¡MÁS O MENOS! (VÍCE MÉNĚ!)</i>	
Doprovází věty jako: <i>¡Así, así!</i> (Tak, tak!) <i>¡Más o menos!</i> (Více méně!)	
<p>Ruka s dlaní směrem dolů, roztažená a otevřená, dělá kmitavý pohyb. Vyjadřuje se tak přibližné množství něčeho, přibližné datum či nějaký děj, který se zcela neuskutečnil.</p>	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Mmm!</i> (Hm!), <i>¡Eeeh!</i> (Ehm!)	

Obrázek 16

<i>COMER (JÍST)</i>	
Doprovází věty jako: <i>¡A comer... (gesto)!</i> (Jíst!) Může se provést i beze slov.	
<p>Sevřené prsty jedné ruky opřené o palec se několikrát přiblíží k puse. Pusa může být zavřená či otevřená.</p>	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Nam-Nam!</i> (Mňam Mňam!), mlasknutí	

Obrázek 17

<i>BEBER (PÍT)</i>	
Doprovází věty jako: <i>¡A beber... (gesto)!</i> (Pít!) Může se provést i beze slov.	
<p>K puse se přiblíží sevřená ruka se zvednutým palcem a malíčkem.</p>	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Glu-glu-glu!</i> (Glo glo glo!)	

Obrázek 18

ESTUDIAR (UČIT SE)

Doprovází věty jako:

¡Romperse los codos! (Pilně studovat!)

Tímto gestem se napodobuje osoba sedící za stolem, s opřenými lokty, hlavou mezi pěstmi a pohledem do knihy.

Parajazykové prostředky: Např.- *¡Ah!* (Ách!), *¡Mmm!* (Hm!)

Obrázek 19

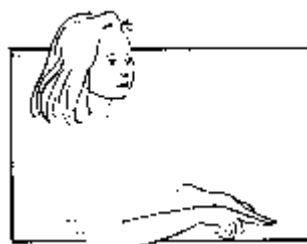
ESTAR UNIDOS (BÝT SPOJENÍ)

Doprovází věty jako:

¡Andan siempre juntos! (Vždy jsou spolu!)

Se entienden. (Rozumí si.)

Spojením ukazováčků obou rukou v horizontální pozici se sděluje spojení, blízkost a vztah dvou lidí.

Parajazykové prostředky: Např.- *¡Aahh!* (Ách!), *¡Mmm!* (Hm!), *¡Oo!* (Óch!)

Obrázek 20

ESTAR BORRACHO (BÝT OPILÝ)

Doprovází věty jako:

¡Va/Está... (gesto)! (Je... (opilý))

Přejeде se několikrát palcem přes nos, malíček je zvednutý, aby se poukázalo na to, že nějaká třetí osoba je v podnapilém stavu.

Parajazykové prostředky: Např.- *¡Glu-glu-glu!* (Glo glo glo)

Obrázek 21

NO LO SÉ (NEVÍM)	
Doprovází věty jako: <i>¡Ni idea!</i> (Nemám ponětí!) <i>¡Y yo qué sé!</i> (Co já vím!)	
Odmítavě se pohne hlavou, tvář se zašklebí, pokrčí se rameny a ukáží se dlaně, které jsou blízko u těla, v horizontální pozici.	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Pche!</i> (Pchá!), <i>¡Pf!</i> (Pche!)	

Obrázek 22

ALEGRARSE DEL MAL AJENO (RADOVAT SE Z CIZÍHO NEŠTĚSTÍ)	
Doprovází věty jako: <i>¡Me alegro de que a mi vecino le hayan robado el coche!</i> (Mám radost z toho, že mému sousedovi ukradli auto!)	
Třením jedné ruky o druhou a škodolibým úsměvem se dává najevo radost z cizího neštěstí.	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Je, je, je!</i> (Che che che!)	

Obrázek 23

¡BASTA YA! (TO UŽ STAČÍ!)	
Doprovází věty jako: <i>¡Basta ya...(gesto)!</i> (To už stačí!)	
Snaha o přerušení něčeho či snaha o to, aby něco skončilo, se vyjadřuje gestem rukou, jež se v horizontální pozici několikrát překříží.	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Ejem!</i> (Ehm!)	

Obrázek 24

¡LA CUENTA, POR FAVOR! (ÚČET, PROSÍM!)	
Doprovází věty jako: <i>¡La nota, por favor!</i> (Účet, prosím!) <i>¿Qué le debo?</i> (Co jsem dlužen?)	
<p>Zvedne se paže a rukou se do vzduchu naznačí napsání účtu. Někdy se jedna ruka opře o otevřenou dlaň druhé ruky, která představuje papír.</p>	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Tz!</i> (Tzs!), <i>¡Ah!</i> (Hej!/Haló!), <i>¡Eh!</i> (Ehm!)	

Obrázek 25

TEN CUIDADO! (DÁVEJ POZOR!)	
Doprovází věty jako: <i>¡Atención/Cuidado!</i> (Pozor!) <i>¡Ojo!</i> (Pozor!) Může se uskutečnit i beze slov.	
<p>Ukazováček se umístí pod dolní víčko oka a někdy se za něj lehce zatahá. Tímto gestem upozorňujeme druhou osobu na nějaké nebezpečí. Také může znamenat, že víme o někom něco, co nechtěl říct.</p>	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Ei!</i> (Hej!), <i>¡Aaj!</i> (Ajaj!)	

Obrázek 26

¡TOCAR MADERA! (ZAKLEPAT TO NA DŘEVO!)	
Doprovází věty jako: <i>¡Toquemos madera!</i> (Zaklepejme to na dřevo!)	
<p>Ruka se dotýká nějakého předmětu ze dřeva, aby se zažehnalo neštěstí.</p>	
Parajazykové prostředky: Např.- <i>¡Ejem!</i> (Ehm!), <i>¡Mmmm!</i> (Hmm!)	

Obrázek 27

EXPRESIÓN NUMÉRICA (ČÍSLA)**Doprovází věty jako:***Uno, dos, tres, cuatro, cinco, seis...* (Jedna, dva, tři, čtyři, pět, šest...)

Nula se naznačuje vytvořením kroužku spojením ukazováčku a palce; jedna zvednutým ukazováčkem; dvě zvednutým a odděleným ukazováčkem a prostředníčkem; tři ukazováčkem, prostředníčkem a prsteníčkem; čtyři ukazováčkem, prostředníčkem, prsteníčkem a malíčkem; pět všemi pěti zvednutými a roztaženými prsty. Od šesti do deseti používáme obě ruce, jedna je se všemi pěti zvednutými prsty a pomocí druhé ruky se připočítávají další číslice, začíná se palcem či obdobně, jak už bylo řečeno výše. Desítky se naznačují vždy rozevřením obou dlaní, jejich následným zavřením a pak zase otevřením v závislosti na počtu desítek.

Parajazykové prostředky: Např.- *¡Ei!* (Hej!), *¡Mmm!* (Hm!), *¡Eh!* (Ehm!)

Obrázek 28

CONTAR (POČÍTAT)**Doprovází věty jako:***Entonces: lunes, martes, miércoles, jueves...* (Takže: pondělí, úterý, středa, čtvrtek...)

Počítání se zdůrazňuje gesty rukou. Jednou variantou může být postupné přiblížení ukazováčku jedné ruky k palci, ukazováčku, prostředníčku atd. druhé ruky; kromě palce jsou všechny prsty ohnuté a rozevrou se vždy, když se jich dotkne ukazováček druhé ruky. Další možností je zvedat postupně prsty jedné ruky, palcem počínaje. Někdy se také počítá tím stylem, že se pokládá ukazováček na bříška jednotlivých prstů. Některé osoby si při počítání pomáhají tím, že opírají špičky prstů o stůl, též palcem počínaje.

Parajazykové prostředky: Např.- *¡Ejem!* (Ehm!), *¡Mmmm!* (Hmm!)